

Kulturmiljöplan

för Hässelholms stad

► Hässelholm nästa.

Innehållsförteckning

Inledning	2
Röinge.....	47
Garnisonen	54
Västra Centrum	61
Centrum.....	71
Björklunda.....	92
Ljungdala.....	95
T4	99
Ekedal och Kristinehem.....	104
Djupadal	111
Hagaområdet.....	118
Östervärn och Galgbacken.....	128
Stattena.....	134
Fredentorp	140
Bokalyckan	146
Gäddastorp	154
Sjöröd och Finjasjö strand	159
Hassellunden	165
Österås väster	169
Östra infarten	171
Österås och kattamarken	174
Helsingborgsvägen och Fredentorpsskogen.....	176
Kärråkra	179
Åhusfältet.....	183
Mölleröd och Hässleholmsgården	185
Läreda.....	191
Magle.....	195
Källförteckning	197

RÄTTIGHETER Om inget annat anges:- kartor: © 2020 Mät- och GIS, Miljö- och stadsbyggnadsförvaltningen, Hässleholms kommun och © Lantmäteriet, Geodatasamverkan. (Norr är uppåt i alla kartor, om inget annat anges). - fotografier och illustrationer: Hässleholms kommun har rättigheterna att publicera ingående bilder.

Antagen: 2026-05-26 § 56

Diarienummer: BN 2018-000418

Fastställt den: 2026-05-26

Fastställt av: Miljö- och stadsbyggnadsnämnden

För revidering ansvarar: Miljö- och stadsbyggnadsnämnden

För uppföljning ansvarar: Miljö- och stadsbyggnadsnämnden

Dokumentet gäller för: Kommunkoncernen

Giltighetsperiod: Tillsvidare

Ersätter: Kulturmiljöplan för Hässleholms stad, antagen 2021-06-23 § 72

Kommunal författningssamling: Handlingsplan

Inledning

Tegel och tåg

Tegel och tåg är viktiga i Hässleholm. Tågen för att de möjliggjorde staden och tegel som byggde den.

Staden, som grundades på en ljunghed i norra Skånes skogsbygd, fick namn från gården vars ägare skänkte marken den byggdes på. Gårdens namn var Hessleholmsgården. Anledningen var att Statens Järnvägar beslutat bygga stambanor för tågtrafik som skulle koppla samman Sverige.

Södra stambanan var av stor betydelse för förbindelserna inom Sverige och är ett viktigt och levande dokument över både historiskt och nutida järnvägsbyggande. Södra stambanan har fortfarande stor betydelse i den svenska infrastrukturen, nu och i framtiden

När man ser sig omkring idag, ser man att staden är full av tegel. Mängder av byggnader är av tegel: villor, flerfamiljshus, skolor och kyrkor, nya som gamla – alla är de av tegel. Väldigt många av dessa är från 1950-talet då Hässleholm var Sveriges snabbast växande stad och av pressen kallades för idealstad!

Exempel på miljöer med stort kulturhistoriskt värde i staden:

- Kvartersstrukturen i centrum med avlånga kvarter och uppdelning av gatorna i avenyer, huvudgator och bakgator. Tydlig axel mellan stationen och kyrkan.
- Den järnvägsanknutna miljön kring stationshuset och kvarteret Paradiset med järnvägsbostäderna och platsen för SJ:s växtdepå.
- Garnisonsmiljöerna på de före detta regementsområdena T4 och P2.
- Hässleholmsgården.
- Bostadsmiljöer från folkhemsepoken.

- Det finns mycket att vara stolt över och förvalta väl, något den här skriften förhoppningsvis tydliggör; inte minst stadens alla tegelbyggnader!

Länsstyrelsen skriver om Hässleholm:

”Miljön är representativ för de tidiga järnvägssambällena och som sådan välbevarad och intressant då den även till vissa delar kan sägas spegla bostadssociala förhållanden. Järnvägen var av största betydelse för samhällets framväxt. Såväl byggnaderna som trädgården är väsentliga element i miljön. Hässleholm är även ett tydligt exempel på garnisonsstad.”

Vad är en kulturmiljöplan?

Kulturmiljöstrategier för Hässleholms kommun och Kulturmiljöplanen för Hässleholms stad kompletterar varandra och tillsammans ger de en bild av kommunens strategiska och långsiktiga arbete för att bevara och utveckla kulturmiljöerna. Kulturmiljöplanen är beskrivande, mer konkret och kartlägger byggnader och miljöers befintliga värden och hur dessa ska tas tillvara.

En kulturmiljöplan antas politiskt och utgör en ämnesspecifik handlingsplan som hanteras utanför Plan- och bygglagen. Såväl bebyggelseområden som enskilda byggnader behandlas. Kulturmiljöplanen ska vara vägledande för beslut gällande översikts- och detaljplanläggning och bygglovsprövning.

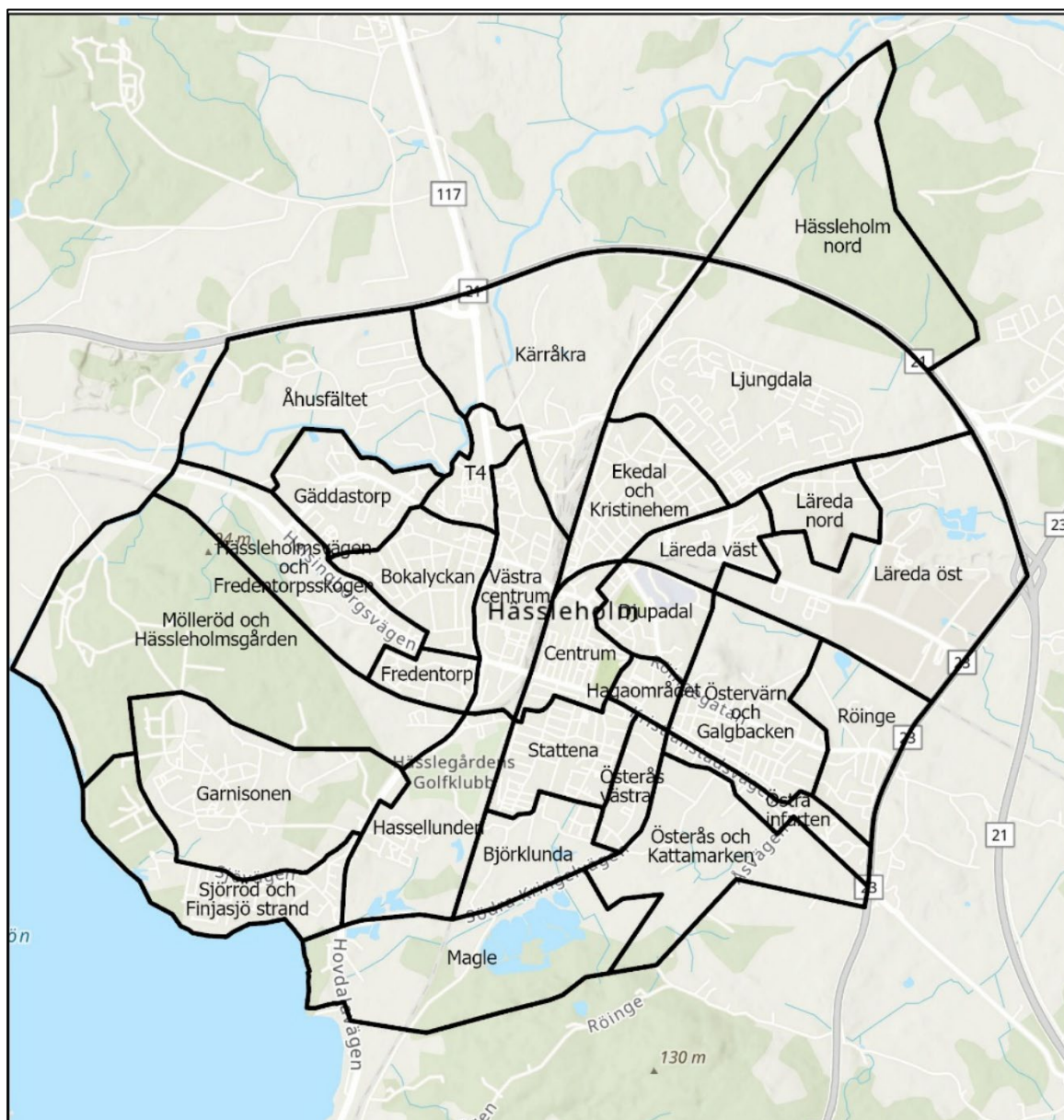
Planen ska även bidra till att sprida och hämta in kunskap om bebyggelsen hos fastighetsägare och allmänhet. En kulturmiljöplan ska klargöra de kulturhistoriska värden som en plats eller ett landskap har. Avsikten är inte att vara som en ”död hand” över bebyggelsen, utveckling av staden kan fortfarande ske och planen ska snarare vara ett verktyg för hur kulturmiljön kan användas, utvecklas och tas tillvara för att ge oss en attraktiv stadskärna och livsmiljö.

Sammanfattning och läsanvisning

Kulturmiljöplan för Hässleholms stad behandlar – naturligtvis – Hässleholms stad. Den innehåller en bakgrundsdel och 26 områdesbeskrivningar. De olika delarna är fristående och kan läsas var för sig, allt efter intresse och tid. Det skrivna dokumentet kompletteras med en klickbar webbkarta för fördjupad information om byggnader och miljöer. Dokumentet har reviderats under 2026.

Avgränsningar

Kulturmiljöplan för Hässleholms stad omfattar det område som definieras som Hässleholms stad, med undantag för Hässleholm Nord.

Figur 1 Karta som visar de 26 delområden som beskrivits i denna rapport.

Bakgrund

Arbetet med Kulturmiljöplan för Hässleholms stad påbörjades 2018 i samband med att en fördjupad översiktsplan för staden togs fram. Den 10 april 2018 beslutade byggnadsnämnden att ge stadsbyggnadskontoret i uppdrag att ta fram en kulturmiljöstrategi för Hässleholms kommun samt en kulturmiljöplan för Hässleholms stad. Under 2026 har kulturmiljöplanen uppdaterats i samband med att arbetet med en ny fördjupad översiktsplan för staden inleddes. Syftet med revideringen är att säkerställa att planen fortsatt är aktuell, kunskapsbaserad och väl integrerad i det pågående planeringsarbetet.

Syfte och mål

- Kulturmiljöplanen ska användas i arbetet med att bevara och utveckla kulturmiljöerna i Hässleholms stad.
- Kulturmiljöplanen är inte juridiskt bindande, utan ska utgöra ett kunskapsunderlag vid sammanvägning av olika intressen i samhällsplaneringen.
- Kulturmiljöplanen ska vara ett stöd vid planering och bygglovshantering genom att kulturvärden i staden uppmärksammas.
- Kulturmiljöplanen är även till för att allmänheten och fastighetsägare ska få en förståelse för de värden som finns i olika typer av kulturmiljöer och hur dessa skapats och förändrats över tid. Genom att tydlig-göra de värden som finns bidrar vi till att skapa goda livsmiljöer.
- Erkända och uppmärksammade värden blir bättre omhändertagna, och risken för omedvetna förvanskningar vid underhåll och om- och tillbyggnader minskar.
- Kulturmiljöplanen ska visa att de fysiska miljöerna har potential att utgöra en stor attraktion för de boende och verksamma, men också för människor som gör mer tillfälliga besök i staden, om de kvaliteter som varje generation har adderat till den bebyggda miljön värnas.
- Kulturmiljöplanen ska sprida kunskap om och synliggöra det kulturella arvet. Därigenom skapas en känsla av kontinuitet och trygghet.
- Kulturmiljöplanen ska bidra till att utveckla kulturmiljöerna och de möjligheter detta ger för en god livsmiljö, både för de som bor i Hässleholm idag och de som kommer att bo här imorgon.

Kulturmiljöplanen ska ge förutsättningar att binda ihop dåtid, nutid och framtid!

Lagstöd

Miljöbalken (MB)

Miljöbalken syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. I miljöbalkens miljöbegrepp ingår även kulturmiljön och i balken finns ett antal bestämmelser till skydd för kulturvärdena. I

Sverige finns omkring 1700 områden som är av riksintresse för kulturmiljövården enligt miljöbalkens 3 kap.

Bevarande av värdefulla kulturpräglade landskap styrs med skyddsinstrumentet kulturresevat. I ett kulturreservat kan hela områdets natur- och kulturmiljövården skyddas och vårdas, inklusive byggnader, anläggningar, fornlämningar och mark. Även sådana värden som består av verksamheter, kunskaper och traditioner kan hanteras inom ramen för förvaltningen av ett kulturresevat.

MB 3 kap – Riksintresseområden

6 § Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

MB 7 kap – Kulturresevat

9 § Ett mark- eller vattenområde får förklaras som kulturresevat i syfte att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. På ett sådant område ska bestämmelserna i 4–6 §§ tillämpas. Att det inom ett område finns en byggnad eller anläggning som är skyddad som byggnadsminne, kyrkligt kulturminne eller fornlämning enligt kulturmiljölagen (1988:950) hindrar inte att området förklaras som kulturresevat.

Plan- och bygglagen (PBL)

Lagen reglerar planläggning och bygglov. Plan- och bygglagen innehåller även förbud mot förvanskning av särskilt värdefulla byggnader. Vid planläggning ger lagen möjlighet för kommunen att skydda kulturhistoriskt värdefull bebyggelse genom specifika planbestämmelser. Lagen ställer också krav på fastighetsägaren att underhålla sin fastighet och att visa varsamhet och hänsyn till kulturhistoriska värden.

PBL 2 kap – Allmänna och enskilda intressen

6 § Vid planläggning, i ärenden om bygglov och vid åtgärder avseende byggnader som inte kräver lov enligt denna lag ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

PBL 8 kap – Förbud mot förvanskning

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

En utpekad byggnad i t.ex. kulturmiljöprogram är bara en upplysning om att kommunen bedömer att byggnaden har sådana värden att den omfattas av förvanskningförbudet. I beslut om bygglov måste byggnadsnämnden ta ställning till om byggnaden har sådana värden att den anses vara särskilt värdefull.

PBL 8 kap – Underhåll och varsamhet

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Kraven gäller alla byggnader och vid alla ändringar, både utvändigt och invändigt och oberoende av om en åtgärd är bygglovs- eller anmälningspliktig eller inte. Gäller även hela bebyggelsemiljöer. Detta gäller även om kommunen inte i förväg har tydliggjort varsamhetskraven.

Kulturmiljölagen (KML)

Kulturmiljölagens övergripande syfte är att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. I kulturmiljölagen finns bestämmelser om fornlämningar, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen, kulturföremål och ortnamn.

KML 1 kap – God ortnamnsd

God ortnamnsd ska iakttas vid statlig och kommunal verksamhet och innebär bland annat att hävd-vunna ortnamn inte får ändras utan starka skäl.

KML 2 kap – Fornlämningar

Fornlämningar är skyddade i enlighet med bestämmelser i lagen och får inte skadas. I lagen anges vad en fornlämning är, vilken utbredning en sådan har och hur tillståndsprövningen går till. Länsstyrelsen beslutar om fornlämningar och Riksantikvarieämbetet beslutar om fornfynd. Den som på något sätt vill ändra en fornlämning måste ha länsstyrelsens tillstånd.

KML 3 kap – Byggnadsminnen

Särskilt värdefulla byggnader, byggnadsmiljöer, parker eller trädgårdar kan skyddas som byggnadsminne. För att en byggnad ska kunna förklaras som byggnadsminne ska vissa kriterier vara uppfyllda. Vid byggnadsminnesförklaringen fastställs skyddsbestämmelser som syftar till att byggnaden eller miljöns kulturhistoriska värden och karaktärsdrag bevaras. För ändringar eller ombyggnader av ett byggnadsminne krävs tillstånd från länsstyrelsen.

KML 4 kap – Kyrkliga kulturminnen

Kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser uppförda före 1940 är skyddade som kyrkliga kulturminnen och får inte ändras utan tillstånd från länsstyrelsen. Detsamma gäller

även för vissa särskilt utpekade kyrkor och begravningsplatser uppförda efter 1940. Tillståndsplikten omfattar även kyrkornas interiörer och kyrkliga inventarier.

Tabell över klassificeringskala för värdefulla byggnader och miljöer

Färgmarkering	Kulturhistoriskt värde	Lagrum	Hantering
Ingen	Mindre värde	PBL 8 Kap. 17 §	Generell varsamhet
Grön	Värdefull bebyggelse	PBL 8 Kap. 17 §	Varsamhetsaspekten ska särskilt uppmärksammas
Blå	Mycket värdefull bebyggelse	PBL 8 Kap. 13 §	Förbud mot förvanskning
Röd	Byggnadsminne/Kyrka	KML 3 Kap om byggnadsminne och 4 Kap om kyrkliga kulturminnen samt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen	Förbud mot ändring i strid mot skyddsföreskrifter. Ändring kräver tillstånd från Länsstyrelsen eller Riksantikvarieämbetet.

Klassificering och värdering

I den byggnadsinventering som ligger till grund för kulturmiljöplanen har byggnaderna bedömts och klassificerats efter sitt kulturhistoriska värde, för att ge information om hur byggnaden bör hanteras i samband med bygglovs- och planärenden.

Som grund för värderingen gäller följande värderingskriterier.

Mindre värde - Allmän varsamhet (ingen färg)

Ändring av byggnader och bygglovspflichtiga anläggningar ska alltid utföras varsamt så att hänsyn tas till byggnadens eller anläggningens karaktärsdrag. Byggnadernas och anläggningarnas tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden ska tas tillvara. Kraven gäller oavsett om det finns bestämmelser om detta i detaljplan eller inte. Detta gäller alla byggnader.

Kulturhistoriskt värdefull - Varsamhetsaspekten ska särskilt uppmärksammas (Grön)

För att underlätta hantering vid plan- och byggärenden har Hässleholms kommun valt att utöver allmän varsamhet också peka ut vilka byggnader och miljöer där varsamhetsaspekten särskilt bör beaktas. Dessa utgörs oftast av byggnader som är äldre och har kulturhistoriska värden men som inte uppnår de kriterier som ställs för att motsvara särskilt värdefull (PBL 8:13).

Kulturhistoriskt särskilt värdefull - Förbud mot förvanskning (Blå)

För att en byggnad ska betraktas som särskilt värdefull krävs det att byggnadens värde är så stort att dess bevarande kan sägas utgöra ett verkligt allmänt intresse. Detta gäller inte bara enskilda byggnader av monumental karaktär eller stort historiskt värde, utan också byggnader och bebyggelsemiljöer som representerar olika tidsepoker eller något karaktäristiskt från skilda sociala miljöer.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Det avser:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden och olika gruppers livsvillkor. Bostadsförhållanden kan även belysas av de ekonomibyggnader som tidigare tillhörde en bostad. Med grupper kan avses till exempel kön, ålder, yrke eller minoritetsgrupper.
- Byggnader som belyser tidigare stadsbyggnadsideal och arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster. Exempel på byggnader som belyser tidigare värderingar kan vara olika typer av institutionsbyggnader som ofta präglas av sin tids människosyn.
- Byggnader som har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter. Det kan vara olika samhällsfunktioner som skolan eller järnvägsstationen eller andra verksamheter som fyllt en central roll för lokalsamhället som till exempel smedjan, butiken, biografen, badhuset eller den dominerande arbetsplatsen.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Det avser:

- Byggnader som genom sin funktion illustrerar ett väsentligt skeende eller en väsentlig samhällsföreteelse. Exempel på detta är byggnader som illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration och emigration.
- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammade i sin samtid. Det kan vara byggnader som har erhållit priser eller framhållits som goda exempel i fackpress.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som har haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

En byggnad eller bebyggelsemiljö kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan anses vara särskilt värdefull från miljömässig synpunkt om den utgör en del av en miljö som uppfyller något eller några av de ovanstående kriterierna.

De flesta byggnader kan på ett eller annat sätt anses uppfylla något av de angivna kriterierna, men i begreppet "särskilt värdefull" ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande. Få motsvarigheter ska förstås i relation till hela byggnadsbeståndet och behöver bedömas från såväl ett nationellt som regionalt och lokalt perspektiv. Även om en byggnadstyp kan vara vanlig i en region så kan det finnas få motsvarigheter i ett nationellt perspektiv. En i och för sig vanligt förekommande byggnadstyp kan i sitt sammanhang ha få motsvarigheter som kan förmedla samma berättelse. En väsentlig aspekt på kulturhistoriskt värde är i vilken mån en byggnad är ägnad att förmedla kunskap om ett visst förhållande.

Bebyggelsens ålder

Bebyggelsens ålder utgör i sig inget argument för att en byggnad ska anses vara särskilt värdefull. Byggnader tillkomna före 1920-talets bebyggelseexpansion utgör dock idag en mycket begränsad del av dagens byggnadsbestånd, färre än vad som har byggts under 2000-talet. Av dessa har många genomgått genomgripande förändringar. Sannolikheten för att en till sin karaktär någorlunda välbevarad byggnad tillkommen före 1920-talets bebyggelseexpansion uppfyller något av de ovan angivna kriterierna för en särskilt värdefull byggnad är därför mycket hög. Sådana byggnader bör därför betraktas som särskilt värdefulla om man inte kan motivera varför de inte ska anses vara det.

Bebyggelseområden

Förvanskningförbudet kan även tillämpas på byggnader som i sig inte kan anses utgöra en särskilt värdefull byggnad, men som ingår i ett särskilt värdefullt bebyggelseområde och bidrar till områdets värden. Även om en byggnad inte bidrar till ett områdes värden kan en åtgärd vara otillåten om åtgärden medför att bebyggelseområdets värden skadas.

Högsta värde – Byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen (Röd)

Den högsta klassificeringen som finns i kulturmiljöplanen omfattar byggnader och miljer samt kyrkor som skyddas som byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen eller statliga byggnadsminnen. Dessa skydd regleras till skillnad från övriga klasser enligt Kulturmiljölagen och förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen. Dessa byggnader har ofta särskilda skyddsbestämmelser som måste följas utöver de bestämmelser som finns om ändring enligt Plan- och bygglagen. Ändring i strid mot sådana särskilda skyddsbestämmelser behöver tillståndsprövas hos Länsstyrelsen eller Riksantikvarieämbetet.

Byggnader eller miljöer som klassificerats som röda är uteslutande också alltid att betrakta som särskilt värdefulla enligt PBL 8:13, vilket utöver bestämmelser i Kulturmiljölagen också innebär att förvanskningförbudet enligt PBL gäller parallellt.

Figur 2 Vykort av Laxbromölla

► Hässleholm från början

Hässleholm historiskt

Innan järnvägen kom till Skåne

Kommunikationsleder speglar människans rörelser i landskapet. Stigar, vattenvägar och vägar har också fungerat som mötesplatser och då kanske framför allt vägskäl, vägkorsningar och vadställen.

Byarna hade sitt småskaliga nät av stigar och vägar som knöt ihop bebyggelsen, åkern, ängen, vattendragen, utmarken, och så vidare. I dagens landskap syns spår av detta kommunikationsnät i form av bland annat fägator, hålvägar och bygator.

Under järnåldern tillkom ett mer heltäckande vägnät som förband gårdar med gårdar, byar med byar. Även bygderna bands samman med dessa vägar. Järnåldersbyar, gravfält och runstenar återfinns ofta i anslutning till det äldsta kända vägnätet. Vägarna gick på byns allmänningar. Även gemensamma samlingsplatser som marknadsplatser och tingsplatser var belägna på allmänningarna och i anslutning till allfartsvägar. Att passera över odlad mark var förenat med bötesstraff och skyldighet att betala skadestånd enligt Skånelagen.

Det medeltida lokala och regionala vägnätet gick i varandra, sockenvägar och häradsvägar kunde knytas samman och bilda en stamväg. Medeltidens stamvägar kan på sina håll sammanfalla med dagens vägnät.

Den kristna missionen var beroende av ett väl utbyggt och fungerande vägnät. De större och viktigare kommunikationslederna och vadställena förbättrades i syfte att underlätta kristendomens spridning. Exempelvis organiserade kyrkan större broprojekt under 1400-talet. Sättet att färdas längs vägarna varierade, men det allra vanligaste var att man gick till fots.

Ett mer systematiskt uppbyggt vägnät etablerades i och med en framväxande statsmakt. Stadsbildningar krävde ett fungerande vägnät för transport av varor, arbetskraft och militär. För tunga transporter var oftast vägar på vatten att föredra, eller om möjligt vintervägar med släde. Landsvägarna var oftast i dåligt skick och lämpade sig framför allt för kortare resor och då utan tyngre last.

Försvenskningen på 1600-talet innebar att vägunderhåll och trafik reglerades genom statliga direktiv och förordningar. På lämpliga avstånd anlades gästgivargårdar och skjutsstationer, som samordnades med postväsendet. Ytterligare förbättringar kom på 1700-talet då en förordning stadgade att alla allmänna broar i Skåne skulle byggas i sten. Broar i trä fortsatte dock vara det vanligaste långt in på 1800-talet.

Järnvägar etableras

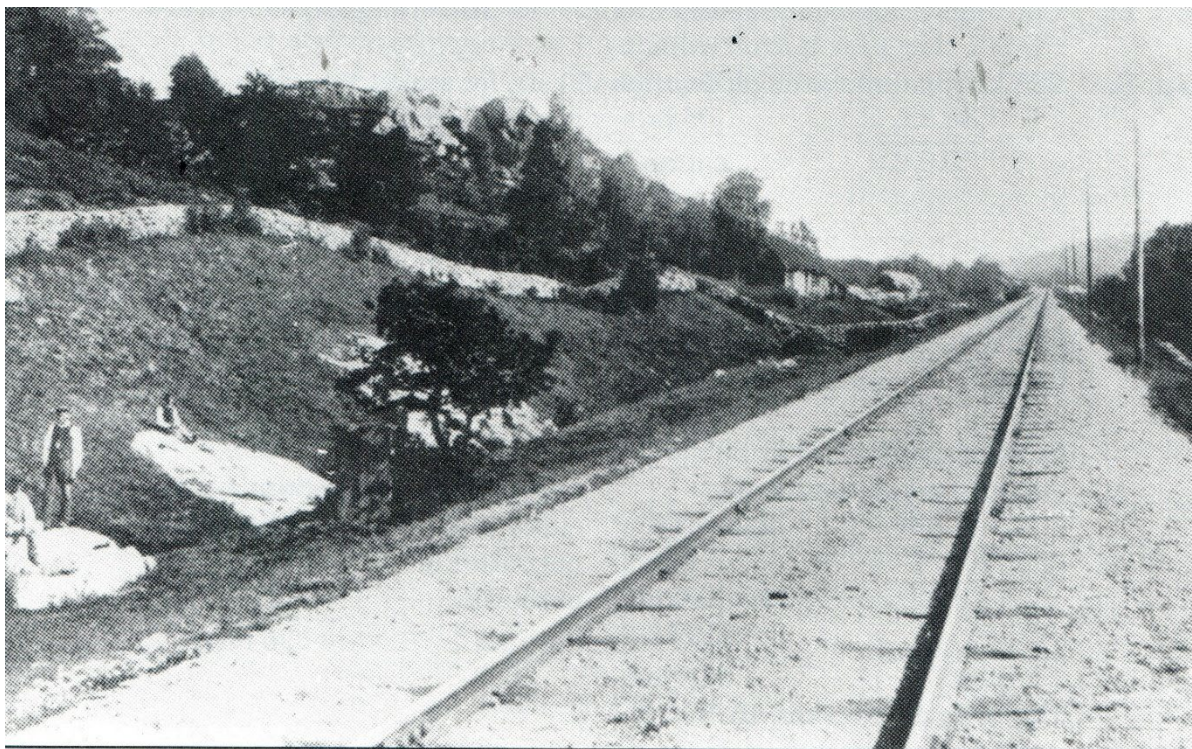
Järnvägens etablering har haft stor betydelse för utvecklingen av många skånska orter, eftersom den är en förutsättning för den industriella revolutionen. Utan den infrastruktur som järnvägarna skapar kan inte urbaniseringsprocessen äga rum. Inledningsvis är jordbruksprodukter järnvägarnas viktigaste inkomstkälla, exempelvis förenklades transporter till kvarnar och konsumenter. Vid järnvägen växer med tiden industrier fram som gynnar samhällstillväxten mer kraftfullt. Typiska skånska näringar som tegel- och sockerbruk blir helt beroende av järnvägen.

Skåne är innan järnvägsepokens start 1856 ett jordbrukslandskap där 1800-talets skiftesreformer har skapat ett effektivare jordbruk, men också medfört att de gamla byarna splittras då gårdarna flyttas ut. I början av 1800-talet ökar befolkningen kraftigt och jordbruket kan inte sysselsätta alla. Många emigrerar men resten av befolkningen får sin utkomst i den framväxande industrin.

Den viktigaste järnvägen i Skåne är Södra stambanan mellan Malmö och Stockholm. Västkustbanan som binder samman Malmö och Göteborg har nästan samma dignitet. Därefter kommer ett antal privatbanor som förbinder de skånska städerna med stambanan. Det finns också mindre, även dessa privata, järnvägar mellan större orter och mindre byar.

Det statliga järnvägsbyggandet består av några få men viktiga stambanor som ofta dras i ganska ödsliga trakter utan hänsyn till gamla färdleder eller befintliga städer. Stambanornas betydelse för utvecklingen var man medveten om redan från början. Det blir en nykolonisation av öde trakter, lika radikal som skiftesreformen, som ju även den syftar till att ta outnyttjad mark i anspråk, att "bryta bygd". Av säkerhets- och konkurrensskäl dras inte stambanorna nära kusterna där det finns militär- och sjöfartsintressen. De socknar där befolkningen ökar under 1800-talets sista hälft ligger alla vid järnvägen och i de orter som hamnar utanför systemet minskar befolkningen.

Järnvägsknutar, där flera järnvägar möts, kan knyta ihop ett större omland. Det var viktigt att stationerna inte placerades för tätt, de skulle ju inte konkurrera ut varandra. Skånes järnvägsnät blir dock det tätaste i landet eftersom landskapet är tätbefolkat. Följaktligen växer ett stort antal järnvägssamhällen upp. De här samhällena utgör en viktig del av Skånes historia.

Figur 3 Södra stambanan mellan Hässleholm och Tormestorp, foto från mitten av 1870-talet

Figur 4 Stationsområdet vid sekelskiftet 1800-1900.

Stationen och stationssamhället

Vid de nya stationerna uppstår nya samhällen baserade på industriell verksamhet, servicenärningar för framför allt jordbrukets behov, handel och hantverk.

Då de flesta skånska järnvägssamhällen kommer till samtidigt finns det stora likheter dem emellan. På många orter som ligger vid samma bana uppförs liknande stationshus. Varje järnvägsbolag hade sin arkitekt och sina typritningar för stationshus. Stationsbyggnaderna i de mindre orterna är oftast enkla längor i en eller två våningar byggda av tegel, formmässigt baserade på skånelängan. Inspirationen i de större städerna hämtas även internationellt. Även miljö runt omkring stationen uppförs likartat.

Stationen är ortens ansikte utåt då besökare ofta anländer med tåg. Det är därför viktigt att stationens omgivning får en representativ karaktär. Detta kan åstadkommas med stadsplanens och arkitekturens hjälp. Även tidens smak och regelverk bidrog till enhetligheten. Ofta finns en park vid stationen. Tomterna närmast stationen är eftertraktade och bebyggdes av välbeställda byggherrar. Kvarteren närmast stationen har en stadsmässig bebyggelse med hus i gatulinjen och slutna stads kvarter. Det är resultatet av strävan efter stadsmässighet kombinerat med 1874 års byggnadsstadgas föreskrifter för tätbebyggelse.

Reformer

Flera reformer tillkom under järnvägsepokens första år, eftersom det behövdes en strategi för hur det skulle gå till när gamla och nya tätorter expanderade. 1862 års kommunalreform la grunden för Sveriges kommunsystem. Ett annat viktigt steg var införandet av de så kallade stadsstadgorna, hälso-, ordnings-, brand- och byggnadsstadgorna 1874. Härmed tvingade staten alla städer och köpingar att underordna sig gällande bestämmelser om bebyggelsens utformning. Uppmärksamheten kring hälsostandarden och brandfaran var den direkta bakgrunden till bestämmelsernas genomförande.

Municipalsamhällen

För att reglera de nya industri- och stationssamhällena införde staten ett nytt officiellt tätortsbegrepp utöver städer och köpingar, de så kallade municipalsamhällena. 1910 fanns i Skåne 32 municipalsamhällen, varav nio kan betecknas som fiske- eller hamnorter och resten, 23 stycken, som industri-/järnvägssamhällen. Av dessa 23 blev Eslöv och Hässleholm riktiga städer under 1910-talet. Systemet med municipalsamhällen tillkom för att staten skulle få stadsstadgorna att gälla i tätbebyggda områden som varken hade stads- eller köpingsrättigheter.

Tidig stadsplanering vid stationer

Med industrialismen och järnvägarna uppstod funktionellt uppdelade tätorter, med särskilda zoner för centrumverksamheter, industrier, bostadsbebyggelse med mera. Denna utveckling kunde man påverka med stadsplanens hjälp. Statens Järnvägar intresserade sig tidigt för att få ordnad bebyggelse runt sina stationer. En idealstadsplan för stationssamhällen ritades av SJs förste chefsarkitekt, Adolf Wilhelm Edelsvärd. Det var en renässansmässig rutnätsplan kompletterad med trädplanterade ytor. Gatorna rangordnades efter olika dignitet. Stationsgatan som utgick vinkelrätt från stationen var stadens huvudaxel.

Idealplan

De stationssamhällen i Skåne som mest kom att likna Edelsvärds idealstadsplan var Hässleholm och Sösdala, längs Södra stambanan. Stationssamhällen som uppstod vid privatbanorna fick även de ofta en liknande gestaltning, om än inte lika konsekvent genomfört. På många håll förhindrade markägförhållanden och/eller befintlig bebyggelse att idealstadsplanen genomfördes.

Framsida och baksida

Stationssamhället fick en representativ framsida med stationshus, järnvägs-gata eller stationstorg, alléer, hotell och olika typer av affärsrörelser. På den mer funktionella baksidan fanns bangård och en ofta vildvuxen bebyggelse med verkstadskvarter. Dessa följdes av bostadsområden för arbetarbefolkningen vid de industrier som järnvägen drog till sig. Denna funktionsdifferentiering blev en regions- och värdedifferentiering som ännu kan ses i flera orter, även där tågen slutat gå och industrin lagt ner. Det var lite finare att bo på "rätt" sida om järnvägen.

Innan järnvägen kom till Hässleholm (-1859)

Innan järnvägen kom till Hässleholm var detta ett för skånska förhållanden relativt glest befolkat och kargt område. Landskapet var betydligt mer öppet än idag med hedmarker, åkrar och ängar. I området fanns mindre bondbyar samt några mindre herrgårdar och ett större gods, Hovdala. Strax nordost om stationsområdet låg den idag helt försvunna Läreda by.

Från tiden före järnvägen finns inte många bebyggelsemiljöer kvar. Några som finns kvar är Hässleholmsgårdens huvudbyggnad, flyglar och några av dess ekonomibyggnader. I Röinge finns tingsgården kvar. Det finns en gård i Kärråkra med anor från 1600-talet vars huvudbyggnad sägas vara från tidigt 1800-tal.

När det gäller gator och vägar går den gamla Helsingborg – Blekinge landsvägen att följa genom staden via Pukehusvägen – Tingshusgatan, Röingegatan och Röingevägen. Röingegatan/vägen förbinder den nya centralorten, Hässleholm, med den gamla, Röinge. Vägen följer den urgamla färdleden genom Nordskåne, den som på 1600-talet kallats "Kongens vej", mellan Helsingborg och Kristianopol. Ännu i slutet av 1800-talet talar man om "allmänna landsvägen", när man kunde väntat sig att namnet Röingegatan slagit igenom.

Nära den plats där kyrkogården finns idag gick en väg åt nordväst – mot Markarydshället. Den passerade både Läreda och Kärråkra. Vägskälet – en klyka – syns tydligt på kartan. Strax öster om klykan – mot Röinge – ligger Gulastorps ljung där den gamla marknadsplatsen fanns.

Ytterligare ett stråk värt att nämna är det som förband Hässleholmsgården med stora landsvägen mellan Helsingborg och Blekinge.

Övrigt vägnät från tiden före järnvägen går att finna spår av, till exempel Esplanadgatan, Kristinehemsvägen, Stjärnholmsvägen (till Vankiva), Gamla vägen (till Stoby) och delar av cykelbanan till Sjöröd (vägen till och förbi Hässleholmsgården).

I Röinge by ett par kilometer österut låg det gamla häradscentrumet för Västra Göinge härad, med bland annat tingsplats och gästgiveri.

Den nya stambanan kom att korsa den gamla landsvägen Helsingborg – Kristianstad – Blekinge i stationsområdets norra del (ungefär vid Viaduktgatan).

Figur 5 Utsnitt ur Buhrmans karta från 1684.

Figur 6 Hässleholm 1860 efter en lavering av C A Fredholm 1923.

Familjen Ehrenborg och Hässleholmsgården

Hässleholmsgården är starkt förknippad med Hässleholms tillkomst. August och hans mor Amelie Ehrenborg får ta åt sig äran av att järnvägen och staden hamnade där de gjorde. 1860 var det August Ehrenborg (1834-1873) som ägde Hässleholmsgården. Han var underlöjtnant, ogift och bodde på gården tillsammans med sin mor Amelie. Dessutom var han, liksom sin far, en ivrig järnvägsförespråkare och han erbjöd frivilligt och gratis sin mark till järnvägens förfogande.

Att gården gav namn åt staden var kanske helt naturligt. Namnet härleds ur hassel och holme (dunge). Ortnamn med naturbeteckningar och tidiga skriftliga belägg har ofta ett förhistoriskt ursprung från järnåldern.

Hässleholmsgården är känd sedan 1500-talets mitt men kan ha funnits ända sedan medeltiden. Namnet är belagt sedan 1382. Flera släkter finns i ägarlängden. Säteriet var dock i slkten Ehrenborgs ägo från 1736 till 1912. 1964 köpte Hässleholms kommungård som idag främst används för fritids- och föreningsändamål.

Bebyggelsen på Hässleholmsgården har under de senaste två hundra åren förändrats en hel del. Den äldre huvudbyggnaden av korsvirke ersattes 1819 av den nuvarande. De två flyglarna byggdes 1783 respektive 1786 och de är idag gårdens och stadens två äldsta byggnader. Borta är dock det höga, timrade magasinet som stod vid infarten till gården, liksom den fyrlängade ladugården, som i mitten på 1800-talet flyttades norrut – där den idag finns kvar i ombyggt skick.

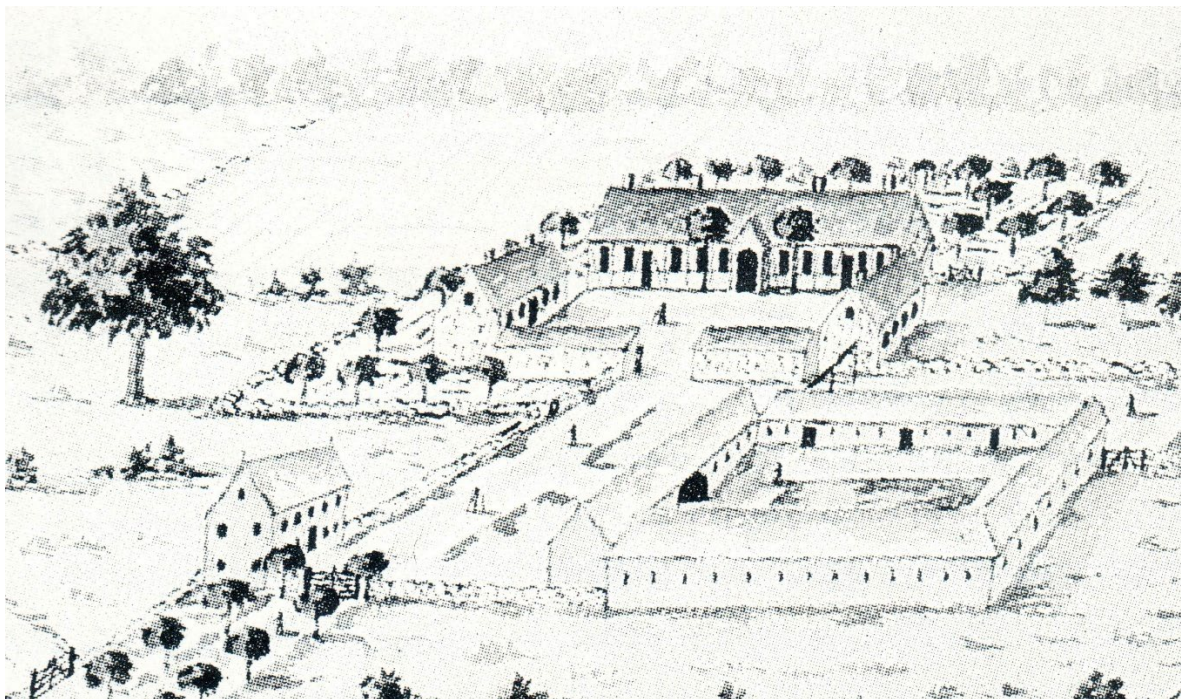
Carl Casper August Ehrenborg föddes den 7 november 1834, hans föräldrar var Christian och Amelie.

När August ärvde Hässleholmsgården efter sin far 1857 ärvde han en gård som länge varit i släktens ägo. Den förste Ehrenborgaren på Hässlehomsgården var Casper (1700-1769) som förvärvade gården 1743. Denna ägdes efter honom i tur och ordning av Christian (1728-1792), Mickael (1773-1856), August (1834-1873, Amelie 1811-1876) och slutligen Casper (1846-1916) som 1912 sålde gården.

August ärvde som sagt gården efter sin far och efter hans egen tidiga död ärvde hans mor Amelie den. Hennes insatser för Hässleholm har inte uppmärksammats lika mycket som sonens men även Amelie gjorde mycket för staden.

Augusts mor, Amelie Ehrenborg, donerade senare, efter Augusts död, marken till det som skulle komma att bli Kyrktoget, Kyrskolan och Första Avenyn. Hon har även gett namn åt den plats som skapats vid ombyggnaden av Hässleholm centrum, Amelies plats.

Löjtnanten August Ehrenborgs liv var kort, men han hann med mycket och uträttade stora och märkliga ting för bygden. Han kan med fog kallas för grundaren av Hässleholm. Att det var ett framsynt initiativ bekräftas redan efter några år genom en notis i en huvudstadstidning, där Hässleholm bedöms ha goda chanser att bli *"en liten stad, eller åtminstone en respektabel köping"*!

Figur 7 Hässleholmsgården som den såg ut i slutet av 1700-talet. Teckning av A S Rålamb.

Figur 8 August Ehrenborg, foto från 1860-talet

Figur 9 Utsnitt ur häradsökonomiska kartan 1865

Figur 10

Järnvägsbygget

Hässleholms placering var resultatet av det riksdagsbeslut från mitten av 1800-talet som fastställde Södra stambanans sträckning. Dåvarande ägaren av Hässleholmsgården, August Ehrenborg hade fått gehör för sitt "Hässleholmsalternativ".

I september 1860 får järnvägschefen, överste Nils Ericsson, klartecken från Kungl. Maj:t om anläggning av en trafikstation "der jernvägen skär allmänna landsvägen väster om Röinge, så nära vägen som de tekniska förhållandena medgifva". Man valde att lägga bangård och olika trafikbyggnader på södra sidan av korsningen med landsvägen. Stationshuset placerades öster om banområdet, där även den första bebyggelsen kom att växa fram. På kartan från 1860-1861 är de första gatorna utritade, en på var sida om bangården, nuvarande Magasinsgatan och Järnväggsgatan. Längs den senare och längs Röingevägen hade redan ett antal hus byggts. Övrig bebyggelse bestod av ett par torp.

Det var inte bara August Ehrenborg som upplät mark för stambanebygget. Även åbon Per Månsson på Låreda 5 ¼ mantal lät "kostnadsfritt upplåta all den jord som järnvägen på mina ägor kan komma att behöfva". Det nya stationssamhället kom också till största delen att växa fram på gamla Låreda bys marker.

Järnvägsknuten Hässleholm växte fram under 1800-talets andra hälft. Södra stambanan drogs fram med början 1859, då trafiken öppnades på Sösdala. 1862 var delsträckan till Älmhult klar att invigas. Mellan Malmö och Hässleholm blev det dubbelspår redan 1904, längre norrut först på 1950-talet.

Till stambanan knöts med tiden tre privatbanor. 1865 öppnades linjen mot Kristianstad. Tio år senare var linjen till Helsingborg klar. 1890 kunde man ta sig med tåg till Vittsjö, 1892 vidare till Markaryd och 1899 till Veinge och Halmstad.

Att bygga en järnväg var på 1800-talet ett arbetskrafts-krävande företag. Då det bara fanns enkla hjälpmedel för schaktning och för flyttning av jordmassor behövdes det en rejäl arbetsstyrka. När banbyggarna sommaren 1860 flyttade från Tomestorp och drog vidare bestod styrkan av 900 man. När privatbanorna byggdes var det något mindre arbetsstyrkor men då tog det också lite längre tid. Men, snabbt gick det, den 30 km långa sträckan mellan Hässleholm och Kristianstad tog 16 månader att bygga.

Järnvägsområdet

Idag är Hässleholm norra Skånes viktigaste station. Vid tillkomsten 1860 fanns ett stationshus, ett godsmagasin och ett "lokomotivstall med plats för två maskiner". Redan vid 1900-talets början var trafikintensiteten så hög att SJ och de tre anslutande privata järnvägsbolagen inledde samtal om hur stationen skulle moderniseras. Efter tio år funderade beslutades om en total ombyggnad.

Kring 1920, samtidigt med det nya stationshuset som ritades av Folke Zetterwall, byggdes även ett nytt godsmagasin som var sammanbyggt med ett omlastningsmagasin och ett stall för åtta lokomotiv. Breda plattformar liksom en persontunnel byggdes med nedgång inifrån stationshuset. I anslutning till stationsområdet byggdes dessutom en vägbro över spåren norr om själva stationen.

Bangården

Bangården i Hässleholm visar en stadig utveckling från ändstationens enkla spårplan 1860 till dagens komplicerade rangersystem. Under de första fem åren var stambanan ensam herre på täppan men efter hand tillkom de tre privatbanorna; mot Kristianstad 1865, mot Helsingborg 1875 och mot Markaryd 1890-1892. Som järnvägsknutpunkt har Hässleholm fått behålla sin ställning.

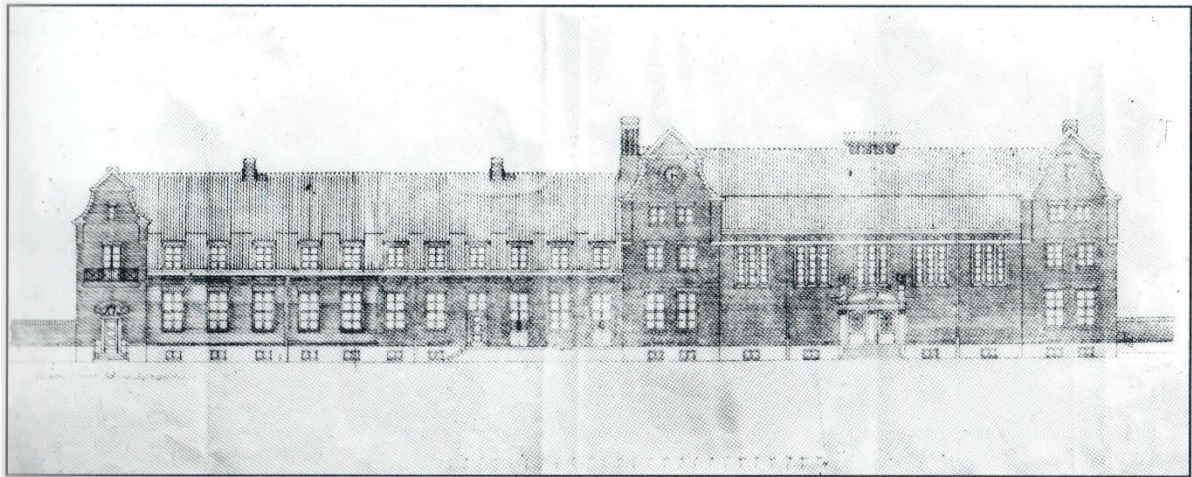
Järnvägsparken

Järnvägen var även upphovet till samhällets första park, Järnvägsparken anlades omkring 1870 som en del av den ursprungliga stadsplanen. Parken fungerade som en oas på ljungheden, både för tågresenärer, som den främst var avsedd för, och för hässleholmarna.

Järnvägen var under 1800-talet symbol för utveckling och SJ skulle föregå med gott exempel, varför järnvägsparkerna sköttes exemplariskt. SJ:s chefsarkitekt Adolf Wilhelm Edelsvärd menade att järnvägsstationen var porten till staden. Därför lades stor omsorg ner på Järnvägsparkerna. Även mindre stationer och hållplatser fick sig växter tillsända för plantering.

Genom parken fanns dessutom en möjlighet att sprida kunskap och bildning även på landsbygden. Det publiceras många böcker om odling och ekonomiskt rationella förhållningssätt till trädgården. Målgruppen var bondesamhället och arbetarklassen. Detta går att se som en del av tidens folkbildningssträvan men tydliggör även SJ:s inflytande i samhället i stort.

Fram till 1931 ansvarade SJ för underhållet av Järnvägsparken, först då överlämnades ansvaret till staden. Ännu på 1940- och 1950-talen hade parken kvar sin dragningskraft. Sedan började den naggas i kanten, och de sista träden fälldes ca 1980. Idag fungerar platsen som busstation.

Figur 11 Nybyggnadsritning på stationshuset.

Figur 12 Lokstallet när det var nybyggt.

Byggnaderna

Stationshuset

Det nya stationshuset som invigdes 1921 fick fasader av vackert murat mörkt helsingborgstegel och detaljer i kalksten från Ignaberga stenbrott. Även gjutjärnsdetaljer formgavs av Zetterwall. Redan under 1800-talet hade vänthallens eller vestibulens betydelse som ett dominerande rum markerats i svenska stationshus. Zetterwall ritade många rymliga, ljusa vänthallar, ofta framhävda i exteriören som monumentala tegelgavlar med stora fönster. Hässleholms stationshus är ett bra exempel på detta.

Den tidiga stationsmiljön hade ofta inslag av olika vardagliga aktiviteter allt från hushållsbestyr och trädgårdsskötsel till småreparationer och godstransporter. Under 1900-talet utvecklades järnvägsstationerna alltmer till renodlade resandemiljöer, något som i hög grad präglar stationsstationernas vänthallar.

1995 utvecklades stationshuset med tillbyggnad av gångbro över språen och en glasrotunda.

Lokstallet

Lokstallet i Hässleholm ligger en bit norrut i Kärråkra, inte desto mindre var det en viktig funktion. Lokstallet är en byggnad för underhåll av och en förvaringsplats för lok. I anslutning till lokstallet fanns ofta ytterligare ett antal byggnader för verksamheten.

Här fanns vattentorn och vattenkastare även kallad vattenhäst. I anslutning till lokstallet fanns också en plats där man förvarade kolet till ångloken, en s.k. kolgivningsbrygga. I lokstallet fanns möjlighet att utföra reparationer under loket i inspektionsgravarna.

Lokstallen byggdes enligt två olika modeller, dels som parallellstall, dels som rundstall eller cirkelstall. Lokstallet i Hässleholm är ett rundstall, byggt i en halvcirkel runt en vändskiva.

Överliggarhuset

Överliggarhuset som även kallas gula villan, tros vara byggd i slutet av 1910-talet, något som stämmer bra då ett äldre överliggarhus i Kärråkra brann ned vid ungefär samma tid.

Ett överliggarhus behövdes i järnvägsknuten Hässleholm då det fanns många anställda som då och då behövde övernatta. I dessa överliggarhus fanns förutom enkla rum även toalett och kanske bad eller dusch.

Huset är byggt med träregelstomme och klätt med gul träpanel, sannolikt är den inte ursprunglig.

Gods- och omlastningsmagasinet

Denna stiliga byggnad från 1920 finns tyvärr inte längre, det brann ned till grunden i augusti 2019. Men eftersom det spelar en viktig roll i Hässleholms järnvägshistoria kan det vara värt att nämna.

Hjortska magasinet

Hjortska trävarumagasinet byggdes 1907, eftersom det var fördelaktigt för vissa verksamheter att vara lokaliserade nära järnvägen, då de flesta transporter skickades med tåg. Redan då hade SJ ett godsmagasin i närheten, något som gav ytterligare synnergieffekter. Byggnaden har en sockel av sten, en stomme av regelverk och klädsel av lockpanel och flackt sadeltak.

Perronger

Stationshuset förbands med perrongerna via en gångtunnel. Tak skyddade mot väder och vind.

Växtdepån "Paradiset" i Hässleholm

Statens Järnvägar bedrev under många år en stor egen trädgårdsverksamhet. Plantskolorna skulle förse Sveriges järnvägar och stationer med grönska. Växterna som planterades vid stationerna hade inte enbart ett estetiskt syfte utan även ett funktionellt. De yttre träden i stationsparkerna skyddade städerna mot bränder från järnvägen och samtidigt stationen och järnvägen från stadsbränder. Häckarna mellan linjerna fungerade som skydd för gnistregn, snödrev och stormar.

Viktigt var även att återställa de skador som järnvägen och tågstationerna orsakade i landskapet, och att förse järnvägsarkerna och stationshusen med växter både för utplantering och dekoration inomhus.

Trädgårdsverksamheten började med tre stora växtdepåer i landet, Alingsås, Liljeholmen och Uppsala samt ett antal mindre depåer runtom i landet. Att Adolf Edelsvärd var inblandad i verksamheten är knappast förvånande.

1876 startades SJ:s växtdepå i Hässleholm. Växtdepån kom att försörja södra Sveriges järnvägsstationer och banvaktsstugor med växter. I området, som i folkmun kallas för "Paradiset", fanns både planteringar och bostäder för järnvägsarbetare.

Ytterligare en tanke med verksamheten var det sena 1800-talets pedagogiska iver att bidra till uppbyggandet av det "nya Sverige" och fungera som förebild för Sveriges befolkning och uppmuntra andra att odla och plantera.

Under 1940- och 50-talet förändrades dock tankegången och växtdepåerna flyttas eller lades ner. 1973 avvecklades depån i Hässleholm, den sista av de rikstäckande depåerna.

Bostället

Huset Bostället är ett av Hässleholms allra äldsta; någon gång mellan 1862 och 1866 byggde kommissarie B. Wingren ett boställe söder om stationen, längs med järnvägen, på en plats som tidigare varit åker och äng. Han gick dock i konkurs 1866 och tvingades sälja fastigheten på auktion samma år, där den köptes av L. Rönström, som senare sålde stora delar av fastigheten till Änke- och pupillkassan – Stiftelsen för bildande av en sjuk och understödskassa vid Statens järnvägar. Samtidigt överläts ett mindre område med mark närmast bostället till Kungl. Styrelsen för Statens järnvägstrafik som skulle använda bostället som baningenjörsboställe. När Paradiset blev växtdepå bodde växtdepåns föreståndare och stations-skrivaren i detta hus.

Personalbostäderna

Redan 1877 flyttade de första arbetarna in i "Paradiset". På 1880-talet flyttades, enligt uppgift, en byggnad från Älmhult till "Paradiset". Byggnaden placerades längs med Kristianstadsgatan och hyste lägenheter för järnvägsarbetarna. Huset har i folkmun fått namnet "Kärringträtan" eftersom det ibland uppstod konflikter mellan kvinnorna i huset.

På 1920-talet byggdes ytterligare tre flerfamiljshus ritade av SJ:s arkitekt Folke Zetterwall, ett strax öster om "Kärringträtan" och två söder om. Det östra huset, bredvid "Kärringträtan", kallades för "Gubbasämjan" eftersom männen ansågs kunna hålla sams. "Gubbasämjan" revs dock i mitten av 1980-talet då Kristianstadvägen breddades. De två kvarvarande byggnaderna är idag k-märkta. Idag hyser samtliga byggnader i området lägenheter och föreningslokaler/verksamhetslokaler.

Kolonilotterna

SJ arrenderade ut jordlotter till sina anställda, ofta mark nära spårområden. Koloniträdgårdsrörelsen växte fort längs järnvägen, detta är fortfarande tidigt i skånska städer längs Södra stambanan, som Malmö, Lund, Eslöv och Hässleholm. I Hässleholm tillkom koloniområdet på västra sidan stambanan i höjd med Doktors Backe, som en del av SJ:s personalpolitik.

Adolf Edelsvärd och idealplanen

Adolf Edelsvärd var SJ:s förste chefsarkitekt och blev berömd för sin idealplan som fick stor betydelse för järnvägssambädden. 1855 handplockades han tack vare sin militära bakgrund till tjänsten. Han blev kvar på SJ under resten av sin karriär och ansvarade i 40 år för SJ:s arkitektur. Det blev över 5700 byggnader.

Under hela sin långa och framgångsrika karriär kombinerade han ritande och skrivande bland annat i Tidskrift för Byggnadskonst och Ingenjörsvetenskap som förmedlade tidens internationella strömningar och kunskap om arkitektur och byggande. Den blev ett språkrör för moderniseringen av samhället.

Edelsvärd drevs av ett djupt samhällsengagemang som genomsyrade både hans texter och arkitektarbete. Han var en utmärkt organisator som hade lätt att både samarbeta och delegera. SJ:s olika byggprojekt leddes av ingenjörer men arkitekten Adolf Edelsvärds stora integritet och kompetens ifrågasattes aldrig. 1860 flyttade SJ:s arkitektkontor från Göteborg till Stockholm. Där blev han snart lika uppmärksam som i Göteborg. Ett av hans uppdrag var utställningshallen för 1866 års skandinaviska konst- och industriutställning i Kungsträdgården. Med tiden tog arbetet med SJ:s byggande all tid och dess chefsarkitekt kunde inte längre åta sig andra uppdrag. Som järnvägsarkitekt behärskade han allt som rörde husbyggnad, från detaljer och konstruktionsritningar till stationshus och stadsplaner.

1859 publicerade Adolf Edelsvärd en principplan i Tidskrift för Byggnadskonst och Ingenjörsvetenskap. Planen har ofta kallats för idealstad och har lyfts fram som en av den svenska stadsbyggnadshistoriens milstolpar och har uppmärksamats internationellt. Någon förebild har inte hittats, men likheten är uppenbar med vad man kan kalla ett gängse rutnätsschema för stadsplaner vid samma tid.

Hans huvudsakliga kritik av både äldre städer och nyare planläggning var att de varken följde något system eller tog hänsyn till framtida behov av utvidgningar.

Botemedlet mot detta var en väl genomtänkt stadsbyggnadsprincip. Samhället skulle försees med torg, öppna platser och planteringar. Orten skulle delas i två hälfter med parallella huvudgator, åtskilda av en park med alléer. Det skulle avsättas välbelägna tomter för publika byggnader. Med välbelägna avsåg Edelsvärd att de var placerade i stadens centralaxel, vars poler skulle utgöras av stationshuset och kyrkan.

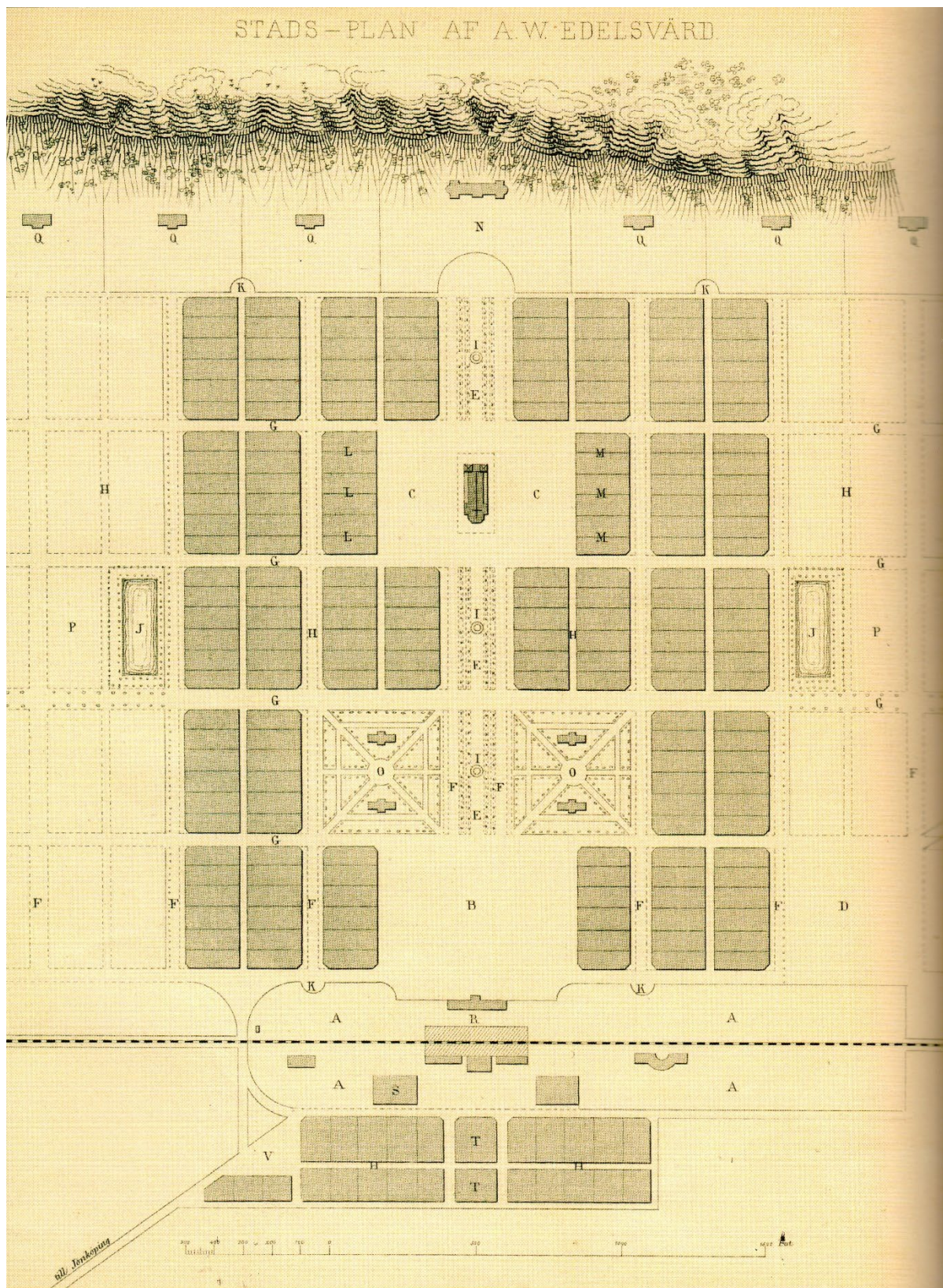
Edelsvärd menade att det ändamåls-enligaste och nyttigaste även var det skönaste.

Som regel byggdes stationshuset på ett obebyggt område i stadens utkant. Entrésidan vette ofta mot ett välplanerat och prydligt torg vänt mot stadens centrum, medan stationsområdet i övrigt hade en mindre representativ karaktär. I första skedet smälte det på ett relativt smidigt sätt samman med den ofta lantligt präglade stadsmiljön.

Det var många gånger svårt att åstadkomma ett torg framför den nya stationsbyggnaden. Järnvägslinjerna orienterades ofta på ett annat sätt än gatornas huvudriktningar i rutnätsplanerna eller i omedelbar närhet av en kompakt äldre stadskärna. När spårområdena växte och blev allt mer utrymmeskrävande, kom stationshusen ofta att hamna i ett dramatiskt gränsland mellan stadens representativa centrala delar och dess vildvuxna, industriellt präglade ytterområde.

Figur 13 Adolf Edelsvärd (1824 - 1919) De statliga järnvägarnas chefsarkitekt åren 1855 - 1955. Han ansvarade för tillkomsten av över femtusen järnvägsbus i hela Sverige från Malmö till Boden.

Figur 14 Ritning över exempel på en av Edelswärds idealplaner.

Municipalsamhället och Köpingen Hässleholm

Många nya orter och samhällen växte fram i järnvägens och industrialismens spår under 1800-talets senare hälft. Flera av dessa växte och blev i början av 1900-talet nya städer. Vid sidan om städerna fick landet en mängd köpingar och municipalsamhällen. Hässleholm blir municipalsamhälle 1887 och får 1901 köpingsstatus. Under samma period expanderade många äldre städer kraftigt, särskilt de större och allra mest Stockholm.

Den stora inflyttningen till tätorterna och den undermåliga sanitära standarden ställde nya krav på stadsplanerarna, samtidigt som nya kommunikationsmedel, kommunaltekniska inrättningar och byggnadstyper gav nya förutsättningar.

Järnvägssamhället och nybyggartiden (1860-1914)

Vid mitten av 1800-talet infördes en del mycket viktiga reformer i Sverige som till exempel skråväsendets avskaffande 1846, handels- och tullfrihet inom riket, bolagslagstiftning m.m.

Redan 1865 blev Hässleholm en järnvägsknut då en bana från Kristianstad anslöts (Christianstad - Hässleholms järnväg, CHJ). Tio år senare invigdes järnvägen till Helsingborg (Hässleholm - Helsingborgs Järnväg, HHJ). Genom den år 1890 invigda banan till Vittsjö (Wittsjö - Hässleholms järnväg, WHJ) fick Hässleholm de banor som fortfarande finns kvar. Banan till Vittsjö förlängdes 1892 till Markaryd och 1899 till västkustbanan i Veinge.

August Ehrenborg lät SJ:s ingenjörer stycka upp marken öster om stationen i lämpliga tomter. Som förlaga använde de idealplanen för Mösseberg som SJ:s förste chefsarkitekt Edelsvärd upprättade 1858. Tomtstyckningsplanen ligger till grund för dagens gatunät i centrala Hässleholm med sina trädkantade avenyer, bredare huvudgator och smalare bakgator.

Gatunätet i stadskärnan speglar det sena 1800-talets rutnätsideal där breda trädkantade avenyer anläggs tvärs mot järnvägen. Parallellt med järnvägen anläggs varannan gata som en bredare huvudgata med butiker, bostäder mm och varannan som en smalare bakgata med ekonomibyggnader. Fastigheterna går genom hela kvarteret och har därmed en finsida och en baksida. Denna karaktär är fortfarande mycket tydlig i stadskärnan. Byggnader från denna epok uppförs i olika historiserande stilar. Viktigare byggnader som finns kvar är tingshuset, stadshotellet, delar av T4, vattentornet, Hässleholms tekniska skola, Kyrkskolan, flera frikyrkor och Hantverksföreningens hus. I centrum finns ytterligare ett fåtal byggnader från denna epok. Stadsparken anläggs.

Figur 15 Karta över Hässleholm, tidigt 1900-tal.

Idealstaden Hässleholm

Hässleholm är ett av de bästa exemplen på idealplanen i Sverige. En bidragande orsak till det var att staden etablerades på tidigare obebyggd mark. Här fanns inget som störde planen.

I Hässleholm såväl som i Sösdala, Hästveda och Älmhult tillämpades idén om "idealplanen". Planen modifierades med hänsyn till naturliga förutsättningar. Hässleholm är ett av de nya stationssamhällen där planen genomfördes mer eller mindre fullt ut – sannolikt det allra bäst genomförda exemplet.

Gatorna

Hässleholms gatunamn har en särskild historia. När gatorna i Hässleholm skulle namnges valde man för de tre esplanaderna beteckningen "aveny", troligen med inspiration från det stora landet i väster. Hässleholm är nog ensamt i Sverige om att ha tre numrerade avenyer.

Två av smalgatorna fick visserligen genuina namn Anders Persgatan och Spinnaregatan, men de övriga uppkallades efter banbefälen som först kom till platsen: Frykholm, Zander, Råberg, Gagner och Zonntag. Alla dessa gatunamn, med undantag av Frykholmsgatan, ändrades i början av 1900-talet, då Hässleholm blivit köping.

Troligen var det löjtnanten och ingenjören O F Zander som, under sin närmaste chef, kapten N F Frykholm, gjorde upp en plan för bebyggelsen i det nya stationssamhället, i enlighet med Edelsvärds idealplan, samtidigt som gatorna namngavs. Troligen ett beställningsjobb från löjtnant Ehrenborg, som ville sälja tomter.

1874 års byggnadsstadga

Sveriges första nationella bestämmelser om stadsbyggnad och stadsplanering utfärdades 1874 i Kongl. Maj:ts Nådiga Byggnadsstadga för rikets städer. Samtidigt kom hälsovårds- och brandstadgor. En ordningsstadga fanns då sedan ett par år tillbaka. Efter särskilt beslut kunde byggnadsstadgan tillämpas i köpingar och en del andra tätbebyggda samhällen.

Perspektivet var nu industrialismens moderna storstad. Framkomlighet, sundhet, brandsäkerhet och skönhet blev ledstjärnor. Alla städer skulle upprätta en stadsplan som bestod av karta och beskrivning över hur stadskvarter, gator, torg och andra allmänna platser skulle ordnas och bebyggas. Dessutom skulle staden utarbeta en byggnadsordning och upprätta en byggnadsnämnd för att övervaka efterlevnaden av stadgan och besluta i byggnadsärenden.

Den nya byggnadsstadgan var ett steg i riktning mot modern planering men den var inte utan problem och i vissa avseende var den ganska uddlös. Föreskrifterna var generella och gav inte möjlighet till detaljbestämmelser anpassade till platsen. Planerna var inte heller tvingande, så om en fastighetsägare sökte bygglov i strid med stadsplanen kunde detta bara förhindras genom en kostsam expropriation. Ett annat problem var att stadgan inte gav möjlighet att förhindra eller styra bebyggelse utanför det planlagda området.

Hässleholm växer snabbt

Den nya järnvägsknuten växte snabbt. Efter tio år, 1870, hade det nya samhället 700 invånare. Tingsplatsen flyttade 1866 in till Hässleholm och det nybyggda tingshuset. Järnvägarna var

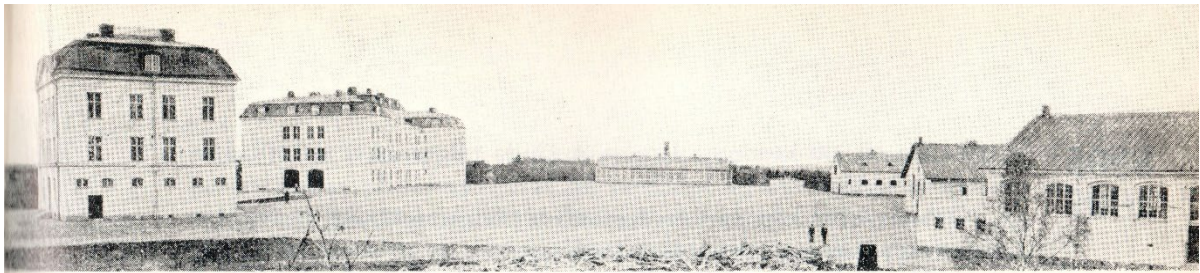
stora arbetsgivare som behövde mycket folk till både drift och underhåll. Samhället växte snabbt och 1888 blev Hässleholm municipalsamhälle, för att 1901 bli köping. Detta innebar bland annat att byggandet blev reglerat genom 1874 års byggnadsstadga. En mer stadsmässig bebyggelse ersatte den första tidens låga träbebyggelse. Utanför stadens område uppfördes bebyggelsen oreglerat. Under köpingstiden från 1901 och fram till att Hässleholm blev stad 1914, uppfördes ett flertal viktiga byggnader för att markera den blivande stadens ambitioner som till exempel kyrka, stadshotell, elverk, vattentorn, brandstation, skolor mm.

Utanför det område som municipen och köpingen omfattade finns en del mer brokig småhusbebyggelse kvar från denna tid, bland annat i Kristinehemsområdet.

Garnisonsorten

Hässleholms garnison var en paraplyorganisation för Försvarmaktens närvaro i Hässleholm mellan åren 1907 och 2000 och var koncentrerad till Finjagatan och från 1986 helt till Garnisonsvägen.

När indelningsverket upphörde 1901 och det beslutades att Skånska trängkåren, T4, skulle förläggas till Hässleholm inleddes stadens epok som garnisonsort. T4 kom att flytta in i nybyggda kaserner utmed Finjagatan strax nordväst om köpingen. 1947 flyttade skånska pansarregimentet, P2, till Hässleholm och ett område sydväst om staden.

Figur 16 T4 1907

T4 Finjagatan

År 1903 beslöt krigsministern Jesper Crusebjörn att Skånska trängkåren skulle omlokaliseras från Kristianstad till det då okända stationssamhället Hässleholm. År 1907 stod kasernområdet färdigt, vilket hade uppförts efter 1901 års härordnings byggnadsprogram efter Fortifikations typritningar för trängen. Arkitekt bakom etablissemangen var Erik Josephson vid Arméförvaltningen. Samma år förlades Skånska trängkåren (T4) till Hässleholm.

Området som kåren kom att disponera över omfattade cirka hundra byggnader samt en förplägnadsanstalt med havremagasin och magasinsbyggnader för livsmedel. Genom försvarsbeslutet 1982 kom trängtrupperna att helt lämna Finjagatan för att samlokaliseras med pansartrupperna på Garnisonsvägen. Området och kasernerna såldes till Hässleholms kommun. Kommunen har sedan dess omvandlat delar av området till bland annat en grundskola med namnet T4-skolan.

P2 Garnisonsvägen

När det stod klart att Skånska kavalleriregementet (K2) skulle ombildas till ett pansarförband påbörjades arbetet med att bestämma var det skulle förläggas. 1943 beslöt Riksdagen att det blev Hässleholm. De nya byggnaderna uppfördes efter 1940 års militära byggnadsutrednings typritningar och omfattade då ca 100 byggnader och stod färdigt för inflyttning 1947.

Under regementets tid i Hässleholm kom det inte att påverkas i någon större utsträckning av de olika försvarsbesluten förrän på 1980-talet, då det genom försvarsbeslutet 1982 bestämdes att Skånska trängregementet skulle samlokaliseras med Skånska dragonregementet på Garnisonsvägen. Trängregementet kom senare genom försvarsbeslutet 1988 att reduceras till en bataljon och uppgick då som en del i Skånska dragonregementet.

Vid försvarsbeslutet 1992 beslutades dock att trängbataljonen skulle avvecklas 1994 och att Wendes artilleriregemente (A3) tillsammans med försvarsområdesstaben vid Norra skånska regementet (P6), båda i Kristianstad, skulle lokaliseras senast 1994 till Hässleholm.

År 1994 avskiljdes brigaden vid Skånska dragonregementet till ett självständigt förband och bildade ett kaderorganiserat krigsförband under namnet Skånska dragonbrigaden (PB8).

I samband med försvarsbeslutet 2000 kom hela garnisonen att avvecklas, det enda förband som blev kvar i staden var en militärdistriktsgrupp, Skånska dragongruppen. Militärdistriktsgruppen kom dock i samband med försvarsbeslutet 2004 att avvecklas, då den gick samman med Södra skånska gruppen och bildade från och med den 1 juli 2005 Skånska gruppen, vilken lokaliserades till Revingehed. Detta var det definitiva slutet för Hässleholm som garnisonsstad.

Industrisamhället

Sveriges strukturomvandling från agrart bondesamhälle till en industrination under det sena 1800-talet och 1900-talets första halva är också tydlig i Hässleholm där flera industrier växte fram såsom mekaniska verkstäder, läkemedelsindustri, agrarindustri m.m. Göingebygden var en av landets största emigrantbygder där vissa landsbygdssocknar halverade sin befolkning under loppet av en generation. Av de som inte emigrerade flyttade många till Hässleholm och andra städer och samhällen.

Industrialismens stad förde med sig en rad nya stadsbyggnadsuppgifter, som järnvägsstationer, vatten, avlopp och andra kommunaltekniska anläggningar. Parker och planteringar anlades i en aldrig tidigare skådad omfattning. Det byggdes nya typer av offentliga byggnader, som sjukhus, skolor och muséer. I och med folkrörelsernas framväxt fick många städer ett "Folkets hus" eller en "Folkets park" och andra slag av folkrörelsebyggnader och nöjesetablissemang. Befolkningen växte och behovet av bostäder växte. Hyreshuset var på de flesta håll en nyhet. I stadens utkanter anlades begravningsplatser. Industrier etablerades både centralt och i utkanterna.

Runt många städer växte det upp enkla förstäder i anslutning till industrier och järnvägar. Här behövdes inte byggnadsreglerna följas och på privata initiativ styckades marken upp och byggdes av spekulationsbyggmästare eller arbetarna själva, ibland oordnat och vildvuxet men många gånger med enkla rutnätsplaner. Den bebyggelse som växte upp i Bokeberg och Bokalyckan var till stora delar av den här karaktären.

Köpingen Hässleholm blir staden Hässleholm

Nyåret 1914 var en stor dag i Hässleholms historia – det var då staden blev stad! Många är de byggnader som var nya då, kyrkan, stadshotellet med många fler.

Småstaden (1915 – 1934)

I den nyblivna staden byts delar av den låga bebyggelsen ut mot en mer stadsmässig och högre bebyggelse. Staden växer inom sina gränser. Stilmässigt introduceras jugend först, följt av nationalromantik och därefter tjugotalsklassicism. Vid Stortorget uppförs ett sparbankshus och stadshotellets grannhus byggs om- och till och ges en tjugotalsklassicistisk form. Det gamla stationshuset från 1860 rivs och 1922 står den nya nationalromantiska stationen i brunt helsingborgstegel klar. Utanför stadens område fortsätter den oreglerade bebyggelsen i Kristinehem, Statten och Bokalyckan att breda ut sig kring ett mer topografiskt anpassat gatunät. I slutet av perioden börjar de första fritidshusen uppföras nere vid Finjasjön i Sjörröd.

1900-talsstaden

1900-talet kan kallas urbaniseringens århundrade. Efter 1800-talets inledande industrialisering flyttade allt fler människor in till städerna. Den ständiga befolkningstillväxten och nya stadsplaneideal förändrade städerna. I början av 1900-talet fanns ett stort nybyggnadsbehov och innerstädernas bebyggelse förtätades. Bankhus och hotell är exempel på vanliga nytillskott i städerna under denna tid. Under 1900-talets blev byggnadstekniken allt mer industrialiserad. Nya tekniska lösningar och material började användas och möjliggjorde mer storskaliga byggen.

Trädgårdsstaden

Redan i början av 1800-talet lade den engelske samhällsreformatorn Robert Owen fram förslag till ett samhälle av typen trädgårdsstad. Idén tog fart i England först i senare delen av 1800-talet då Cadburys chokladfabrik och tvålfirman Lever Brothers för sina arbetare byggde två trädgårdsstäder (Bournville utanför Birmingham och Port Sunlight vid Liverpool).

En fastare form av trädgårdsstaden utformades 1898 av den brittiska stadsplaneraren Ebenezer Howard som ville skapa en modern mindre stad som skulle vara självständig gentemot storstaden i centrum. Howards idéer bär flera socialreformistiska drag och har influerat den moderna stadsplaneringen.

De svenska trädgårdsstäderna var villa- och småhusområden med måttlig täthet och med inslag av offentliga byggnader, små torg med butiker samt en skola och eventuellt en kyrka. Den mest kuperade terrängen lämnades obebyggd och gestaltades som park- eller naturområden. Själva stadsplaneringen präglades av anpassning till terrängen med mjukt utformade gatus-träckningar.

Djupadal är ett exempel på en stadsdel planerad utifrån trädgårdsstadsprinciper.

Figur 17 Utsnitt ur Cyrillus Johanssons stadsplan över Hässleholm.

Figur 18 Cyrillius Johansson, 1929.

Cyrillius Johansson och trädgårdsstaden

Det finns personer och platser som påverkar staden utan att man kanske tänker på det. Några fina ställen i Hässleholm är Hembygdsparken, stadsdelen Djupadal och Östra Kyrkogården – platser i staden som känns bra att vistas i. Har dessa olika platser något gemensamt? Ja, de är alla planerade av arkitekten Cyrillus Johansson.

Cyrillus

Cyrillus föddes i Gävle 1884, den 9 juli och dagens namn var Cyrillus, kanske var det därför han fick sitt ovanliga namn. När Cyrillus växer upp är Gävle en stad som precis återuppbyggs efter branden. Det sena 1800-talets Gävle var en modern stad, byggd efter sin tids stora tekniska landvinningar. Cyrillus fick förmånen att gå i moderna skolor, föredömen för en moderniserad byggnadsstandard.

Mamma Charlotta som tidigt blev änka följer med till Göteborg då Cyrillus år 1900 börjar på Chalmers. 1905 går flyttlasset för dem båda till Stockholm och Tekniska Högskolan. I Stockholm blev han kvar, där bodde han resten av sitt liv trots att han var verksam som stadsarkitekt på många platser runt om i landet.

1915 gifter sig Cyrillus, 31 med Alice, 19, de fick i rask följd fem barn, samtidigt som både ville göra karriär. Det gick som det gick, att pappa skulle hjälpa till i hushållet var inget som fanns i Cyrillus värld, barnen hade barnflickor och äktenskapet knakade i fogarna för att slutligen rämna 1926. Alice flyttade och Cyrillus fick ta hand om familjen. Det gick tydligen inte jättebra, han var nog mer intresserad av arkitektur än att tillbringa tid med barnen. In i hushållet som husfru kommer dock en räddande ängel, Lisbeth, hon var kapabel, snäll och barnen gillade henne, det gjorde Cyrillus också och 1932 gifter de sig, och Cyrillus blir 1934, fyllda 50 år, pappa till Lars.

Fram träder bilden av en man med talang, en vänfast och pålitlig arbetsgivare. Kanske inte någon supersocial person, han hade ett opålitligt humör men han tyckte om att ta emot sina vänner i hemmet, uppskattade vacker natur och trädgårdsskötsel men var ingen hemmapappa.

Han var en komplex person, kolerisk, naturälskande och vänfast men svår att leva med, hans barn tassade på tå och Lisbeth medlade och gjorde allt för att livspusslet skulle gå ihop – och det gjorde det till slut. Cyrillus var inte elak men präglad av sin tid och sin ensamstående mor, som gjorde allt för "sin skatt".

Stadsplaneraren

Hur hamnade han i Hässleholm? Sannolikt genom kollegor, han hade många kontakter i branschen – och han var erkänt duktigt. Han hade uppdrag i hela landet. Hur dessa utfördes – i vilken omfattning arkitekten, eller en medarbetare, var på plats, varierade säkert. Oavsett hur blev resultatet i Hässleholm mycket lyckat.

När det kom till stadsplanering inspirerades han av trädgårdsstadstanken. Denna baserades på den österrikiske arkitekten Camillo Sittes idéer. Camillo Sitte blev genom sin bok *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* banbrytande i början av 1900-talet. Han hävdade att stadsrummet kring den upplevande människan borde vara planläggningens ledmotiv. Han ville förändra den schablonmässiga och monotona planeringen av städer.

Britterna Ebenezer Howards och Raymond Unwins tankar om trädgårdsstaden var också en viktig influens. En trädgårdsstad var en självständig del av staden, anpassad till terrängen med mjukt svängda gator och småhusbebyggelse med nyttoträdgårdar som omgavs av småbruk och åkrar. De praktiska exemplen från engelsk trädgårdsstadsplanering var en viktig inspirationskälla. De bestod bland annat av ett medeltidsinspirerat, organiskt format gatunät med krökta gator, oregelbundna kvartersformer och små platsbildningar.

I Sverige slog tankarna om trädgårdsstaden igenom stort och det finns runt om i landet många förträffliga exempel, i Hässleholm finns Djupadals stadsplan med mjukt svängda gator, olikformade kvarter och Djupadalsparken centralt i området; att jämföra med den i England så vanliga "Village Green".

En man född vid fel tidpunkt

Cyrillus var en kompetent, mångsidig och produktiv arkitekt. Han startade sin egen verksamhet direkt efter examen, samtidigt som han undervisade i stadsplanering på Konsthögskolan. Han

ritade det mesta, från sommarstugor till kyrkor, industrier, renoveringsprojekt och många bostadshus. Han urättade stadsplaner och verkade som stadsarkitekt på flera platser.

Strax innan 1930 stod han på toppen av sin karriär, han var rätt i tiden och hans uttryck med ett klassiskt formspråk stämde väl med tidens trender. Men, efter Stockholmsutställningen 1930 ändrades mycket. Cyrillus betraktades av den nya tidens män, funktionalisterna, som en föredetting. Cyrillus hävdade hela sitt liv att den klassiska stil han förespråkade, med rötterna i det tidiga 1900-talets organiska arkitektur och stadsplanering var den bästa. Han ogillade framför allt den funktionalistiska stadsplaneringen med höga hus "utan sammanhang". Hans devis var att "Staden är en organism..."

Han fick fortfarande mycket uppdrag – framför allt i landsorten. Men den stjärnarkitekt han var under det tidiga 1900-talet var han inte längre. Det var Cyrillus och Carl Malmsten som inte accepterade den nya tidens trend. Cyrillus, som var äldre än Malmsten, dog 1959 och fick inte uppleva hur hans verk omvärderades och att de numera betraktas med beundran.

Folkhemmet

I början av 1900-talet var bostadsförhållandena i Sverige bland de sämsta i Europa med trångboddhet och dåliga sanitära förhållanden. Under det sena 1920-talet växte ett nytt stadsbyggnads- och arkitekturideal fram som tog avstånd från den alltför täta staden och det framfördes krav på att samhället skulle finansiera utbyggnaden av goda bostäder åt alla, den så kallade folkhemstanken som sammanföll med funktionalismen. I Hässleholm inleddes denna epok i mitten av 1930-talet och tog slut i och med miljonprogrammets avslutande 1975. Bebyggelsen från denna epok är helt dominerande i stora delar av staden. Epoken kan indelas i flera olika delepoker som har sina egna karaktärsdrag.

Folkhemmet som begrepp lanserades av den socialdemokratiske statsministern Per-Albin Hansson 1928. Folkhemstanken innebar bland annat att samhället skulle präglas av jämlikhet och att alla medborgare skulle ha tillgång till en god bostad. År 1933 tillsattes den bostadssociala utredningen med syfte att skapa goda och sunda bostäder för alla medborgare. Året därpå, 1934, gav paret Myrdal ut boken Kris i befolkningsfrågan. Landets dåliga bostäder ansågs ha samband med de låga födelsetalen och utgöra ett hot mot samhället i stort.

Funktionalismen

Från 1920-talet ändrades synen på den ideala staden. Den kompakta bebyggelsen och de slutna kvarteren öppnades upp. Funktionalismen kritiserade den tätbebyggda staden och dess trångboddhet som man menade var ett hot mot folkhälsan. Stockholmsutställningen 1930 förmedlade nya influenser från Europa, bland annat Le Corbusiers tankar om den ljusa och luftiga staden. Lamellhusen blev allt vanligare och områden delades upp efter funktion. De ljusputsade funkishusen som var vanliga i övriga delar av landet fick inte samma genomslag i Skåne, där det regionala tegelbyggandet var förhärskande även under funktionalismen.

Tidig folkhemsepok – funktionalismen (1935 - 1949)

Med Stockholmsutställningen 1930 slog funktionalismen, funkisen (egentligen modernism), igenom i Sverige. Funkisen som ideal fick ett stort genomslag bland annat genom att Socialdemokraterna kom till regeringsmakten 1932 och påbörjade byggandet av det så kallade folkhemmet. Genom subventionerade byggnadslån och olika regleringar ökade statens styrning successivt av vad som byggdes och hur det byggdes. Funktionsseparering mellan boende och verksamheter blir ett ideal. I ett led för att få staten att förlägga Skånska pansarregementet, P2, till Hässleholm efter andra världskriget, bildades ett allmännyttigt bostadsbolag, Hässleholmsbyggen, som fick i uppdrag att bygga tusen nya bostäder. Genom inkorporeringar 1942 och 1946 ökade stadens areal och tidigare oreglerad bebyggelse blev planlagd.

Vid den här tiden eftersträvades att placera byggnader så att alla bostäder skulle få samma tillgång på ljus och luft. Flerfamiljshusen byggdes som lamellhus och småhusen gruppbyggdes enligt typritningar. Typiskt för perioden är putsade fasader och röda tegeltak. Hagaområdet öster om den nyanlagda Hembygdsparken bebyggs med flerfamiljshus liksom delar av staden söder om Andra avenyn. På Statten byggs ett småhusområde där tvåvåningshus placerades i kvarters norra del medan det i de södra delarna byggs enfamiljshus (de sk Blomstergatorna). Bokalyckan och Djupadal byggs ut och Hässleholms sjukhus invigs 1938 norr om den nyanlagda Djupadalsparken.

Sven Markelius, Wolter Gahn och modernismen

Det var en dynamisk tid...

Sven Markelius och Wolter Gahn kände varandra under hela sina yrkesverksamma liv, de var kursare på Teknis, jobbade till och från tillsammans och rörde sig i samma kretsar – moderna radikala "stockholmsjet-setet". De var funktionalister med en stark framtidstro, de ville förändra och förbättra världen.

Stockholmsutställningen kidnappades mer eller mindre av dessa unga arga som menade att det funktionella var framtiden. Ett nytt formspråk och ett nytt stadsbyggnadsideal var bara delar av det nya.

Att de har lämnat bidrag i Hässleholms stadsbild är intressant och spännande, det visar dessutom på hur även framgångsrika stockholmsarkitekter tog uppdrag på mindre orter och hur "alla kände alla". En grund för det svenska folkhemsbygget och en del av den svenska modellen.

Gottfrid Markelius

(1889 – 1972), var arkitekt och en av de främsta svenska funktionalisterna. Han var bland annat stadsplanedirektör i Stockholm under åren 1944–1954 och präglade under denna tid planeringen och utbyggnaden av Stockholms förstäder. Han kom att ägna sig åt det som funktionalismen markerat som arkitektens huvuduppgifter: bostadsfrågan och byggandet av det moderna och "rättvisa" samhället.

1909–1913 gick han på Kungliga Tekniska högskolan i Stockholm och därefter på Konstakademien. Han fick en gedigen utbildning hos arkitekterna Ragnar Östberg, Erik Lallerstedt och Ivar Tengbom.

Efter flera framgångsrika arkitekttävlingar öppnade han ett eget kontor 1920. 1927 träffade han Walter Gropius som förevisade Bauhauskolan i Dessau. Gropius idéer skulle påverka Sven Markelius framtida syn på arkitekturen.

Han var först gift med författaren Viola Wahlstedt (skilda 1938) och därefter med Karin Simon.

Wolter Barclay Gahn,

(1890 – 1985) var en svensk arkitekt och funktionalist. 1917 tog han examen vid Tekniska Högskolans arkitekturskola och 1919 från Konsthögskolans byggnadsskola. Efter studieresor till Tyskland, Frankrike, Italien och Spanien arbetade även han hos Erik Lallerstedt och på Stockholms Stadsplanekontor 1925-1929. Gahn blev arkitekt vid Kungliga Byggnadsstyrelsen 1922.

Han var även huvudredaktör för tidskriften "Byggmästaren" 1925-1928.

Gahn ritade också ett antal flerbostadshus för allmännyttan efter funktionalismens principer i som är representativa för den intensiva uppbyggnadsfas som Sverige stod inför efter andra världskrigets slut. Förutom att verka som arkitekt och skriva om arkitektur, formgav han silver.

Wolter Gahn gifte sig första gången 1920 med Greta Helena Ruuth (1890-1923) och andra gången 1925 med Elna Maria Ruuth (1893-1970).

Stockholmsutställningen 1930

Den var en nationell utställning över arkitektur, formgivning och konsthantverk, som arrangerades i Stockholm av Svenska Slöjdföreningen (nuvarande Svensk Form) och Stockholms stad. Utställningen hade nästan fyra miljoner besökande och räknas allmänt som genombrottet för funktionalismen i Sverige. Utställningsarkitekt var Gunnar Asplund. Sven Markelius och Wolter Gahn deltog på bostadsavdelningen tillsammans med bland andra Kurt von Schmalensee, Uno Åhrén, Sigurd Lewerentz, och Paul Hedqvist.

I Hässleholm är de båda stockholmsarkitekterna upphovsmän till Stockholmshusen där Markelius ritat planen och Gahn ett par av husen. Wolter Gahn har ritat fler bostadshus i staden, bland andra ett par av lamellhusen i Hagaområdet där även Markelius tillskrivs en byggnad – dock är denna ombyggd till oigenkännlighet idag.

Efterkrigstiden

Under efterkrigstiden förändrades och moderniserades många svenska städer. Landets starka ekonomiska situation gjorde det möjligt för planerarna att förverkliga sina ambitioner för stadskärnorna. Det stigande välståndet hade inneburit ökad biltäthet. Stadsplaneringen kom till stor del att handla om bilens framkomlighet, och till de åtgärder som vidtogs hörde trafikseparering och bilfria bostadsområden.

Figur 19 Stockholmshuset

Figur 20 Grönängsplan 1950-tal

Senare folkhemsepok – regional modernism (1950 – 1959)

I början av 1950-talet lanseras grannskapstanken som stadsbyggnadsideal där ett bostadsområde skulle innehålla skola, service och affärer som de boende kunde ta sig till utan att behöva korsa några bilvägar. Byggandet är fortfarande hantverksmässigt men stilmässigt blir modernismen mer regionalt anpassad, vilket innebär att tegel blir det dominerande fasadmaterialet.

Man tillåter sig att formge byggnadsdetaljer som ren utsmyckning i smidesdetaljer, dörrar med mera. I Hässleholm är Fredentorpsområdet sydväst om Grönängsplan ett tidstypiskt område med torg, skola och blandad bostadsbebyggelse.

Staden växer kraftigt och tidvis är Hässleholm Sveriges snabbast växande stad. I Kristinehem, Stattena, Bokeberg, Bokalyckan och Östervärn byggs nya gator och bostäder. Läreda industriområde börjar byggas ut.

I slutet av 1950-talet skedde stora förändringar inom stadsbyggandet. Bostadsbristen ledde till ett högre tempo som krävde rationaliseringar och kapitalintensiva lösningar. Byggbranschen lämnade det hantverksmässiga byggandet och övergick i allt större utsträckning till ett industrialiserat monteringsbyggande med prefabricerade byggelement.

Valdus Wikén och folkhemsepoken

Valdus Wikén var Hässleholm förste stadsarkitekt. Han anställdes 1937 och blev kvar på sin post resten av livet. När han på långfredagen 1958, 51 år gammal omkom i en bilolycka, i Kålleröd, strax söder om Göteborg, hade han som ingen annan satt sin prägel på Hässleholms stad.

Valdus Wikén föddes 1906 i Göteborg där han växte upp, pappa Albert var köpman och mamma Augusta sannolikt "fru". 1925 tog han studenten på stadens latinläroverk. Efter examen från Chalmers avdelning för husbyggnadskonst 1929, jobbade han hos Ivar Kreuger i Paris. Senare fortsatte han på Tekniska Högskolan och Konstfack i Stockholm där han 1932 fick sin arkitektexamen. Han var gift med Greta och de fick fem barn.

Han var anställd hos Kreuger & Toll Byggnads AB 1930, tjänstgjorde vid Cour Vendôme i Paris 1930–1931, hos AB Nora Trädgårdsstad 1932–1934, på Stockholms länsarkitektkontor 1935–1936, hos arkitekt Nils R. Hjorth i Stockholm 1935–1936, hos Flygförvaltningen 1936–1937, därjämte byggnadskonsulent i ett antal samhällen kring Stockholm 1934–1937.

Han var vice ordförande i Kristianstads tekniska förening från 1942, styrelseledamot i Södra Sveriges arkitektförening och ordförande i Hässleholms kommunaltjänstemannaförening. Han skrev artiklar i byggfrågor i dagspressen och i "Hem i Sverige" 1934–1937.

Han var flitig och hade en diger meritlista då han 30 år gammal 1937 kommer till Hässleholm för att verka som stadens första stadsarkitekt. Ett uppdrag han skötte på halvtid parallellt med att driva eget arkitektkontor.

Figur 21 Vy över Fredentorp med Grönängsskolan i förgrunden, 1960-talet.

Figur 22 Församlingshuset ritat av Valds Wikén och tillbyggt av Torsten Thuresson.

Valdus verkar ha varit en social och utåtriktad person, som blev du och bror med de flesta, från barnens lekkamrater till kommunalpampar och finansiärer i kungliga huvudstaden. Att han var extremt produktiv, idérik och drivande märkes ganska omgående. Han drog fram genom både livet och staden i högt tempo. Yrkesmässigt hade han flera roller; Stadsplaneraren och granskar-
ren, idékläckaren och ritaren, han var den som ordnade finansieringen och var läromästare – åtskilliga var de som lärdes upp på kontoret.

På kontoret var det han som använde den breda pennan, hans medarbetare fick renrita och se till att idéerna fick form och var praktiskt genomförbara. Men, han var jordnära och de flesta av hans idéer baserades på enkla och billiga konstruktioner – kanske en av anledningarna till att så mycket byggts.

Hur han hamnade i Hässleholm kan man ju undra, men en viktigare fråga är nog varför han stannade kvar i 20 år. Hans hustru Greta har berättat att han trivdes jättebra i Hässleholm, han fick utrymme för sina idéer och kunde påverka mycket. Han hade goda kontakter och fick som han ville.

Det allra viktigaste är att han var en duktig arkitekt, hans byggnader har "det", en enkelhet, stil-
mässigt en sparsmakad regional modernism, strikta former med detaljer som tillför den mänskliga skalan som är så viktig. Att han verkade både som husritare och planerare kan förklara hans känsla för platsen och byggnadernas anpassning till topografi och natur. Hans material var tegel. Veldig mycket av kontorets produktion är tegelbyggnader, av alla de slag. En rundvandring i Hässleholm ger snabbt vid handen att stora delar av staden är byggd av tegel, under 1940 och 50-talen, av Valdus Wikén och hans medarbetare!

Han ritade stort och smått, stadsplaner, villor, q-poolen, planen för Hagaområdet och flera av husen där, mängder med andra trevåningslamellhus, skolor, ålderdomshem, Stjärnhuset, Ringgården, Grönängsplan och mycket mer. Inte bara i Hässleholm utan även i resten av Skåne.

Att Valdus Wikén var samtida med Hässleholms blomstrande storhetstid var ingen tillfällighet, det kan vara så att det var han som orsakade den, han som byggde den svenska idealstaden.

"Valdus Wikén! Han var ju Hässleholm."

Rekordåren och miljon-programmet (1960 – 1974)

Bostadsbristen hade varit ett samhällsproblem under hela 1900-talet och förvärrats till följd av urbanisering, ökad invandring och till följd av att 1940-talets stora barnkullar behövde bostäder. År 1965 påbörjades det så kallade miljonprogrammet, där regeringens mål var att bygga en miljon bostäder inom en tioårsperiod. Detta resulterade i områden med flerfamiljshus och småhus, ofta placerade utanför stadskärnorna.

Cirka en tredjedel av miljonprogrammets byggnader utgjordes av småhus. Typiska exempel på denna bebyggelse kan ses i utkanten av de flesta städer. 1930-talets småbutiker i

bostadsområdena hade från 1940-talet samlats vid små torgbildningar. Under 1960-talet slogs många av dessa småbutiker ihop till större butiker.

Hässleholms yta växer betydligt och det byggs bostäder i huvudsak som friliggande enbostadshus, oftast gruppbyggda med enhetligt utseende, på Ljungdala, Östervärn, Röinge, Ekedal, Statena, Bokalyckan och Fredentorp. Ett större flerfamiljshusområde byggs på

Ljungdalaområdet. I de centrala delarna fortsätter en förtätning av centrum och Bokeberg med flerfamiljshus.

Stora markområden planläggs för industrier i Läreda industriområde. Genom kommunsammanslagningen 1974 upphör Hässleholm som stad och blir istället huvudort i en av Skånes till ytan största kommuner. Även i de närliggande "förorterna" Tomestorp, Stoby, Finja och Van-kiva byggs det under perioden mycket enfamiljshus.

Den arkitektoniska kvalitén på det som byggs under perioden varierar kraftigt. Nya oprövade material och tekniska lösningar lanserades årligen med varierande resultat på den byggda miljön. Bilen får en mycket stor roll i planeringen under den här perioden.

Torsten Thuresson och rekordåren

En person vars namn ofta syns på ritningar från sent 1950-tal och framåt är Torsten Thuresson. Han är upphovsman till väldigt många byggnader i Hässleholm. Allt från bostäder till kontor, offentliga byggnader och kyrkor.

Han är mannen bakom Hässleholms stads enda byggnadsminne: Ljungdala kyrka.

Här presenteras ett axplock ur hans stora produktion:

- Tillbyggnaden av församlingshuset
- Punktraden 5
- Ljungdala kyrka
- F.d. Norra Skånes nya hus
- Muralmålningen på Statt
- Stadshuset

Den postmoderna epoken (1975 – 1999)

Med oljekriserna i mitten av 1970-talet bryts trenden med ständigt hög ekonomisk tillväxt. I de stora städerna står nyproducerade flerfamiljshus tomma. En reaktion mot den stora rivningsvågen som drabbat svenska städer kommer nu. Bilismens negativa påverkan på våra stadsmiljöer kommer allt mer i fokus.

Byggnadsidealet svänger från det moderna till det nostalgiska med hänvisningar till äldre byggnadsstilar. Staten satsar på upprustning av befintliga flerfamiljshus i stället för att riva och bygga nytt. Allt fler människor lämnade städerna och flyttade ut på landet.

På 1980-talet lade regeringen fram ett byggnadsprogram för att stimulera arbetsmarknaden, kallat ROT (reparation, ombyggnad och tillbyggnad). Bostäder av dålig kvalitet skulle byggas om och på så sätt kunde byggsektorn stimuleras. På 1980-talet drog dessutom en ny förändringsvåg fram över stadskärnorna. Till skillnad från 1960-talet, då den kommunala planeringen

styrde städernas utformning, var det under 1980-talet näringslivet och fastighetsbolagen som stod för nytillskotten. Den så kallade förhandlingsplaneringen utvecklades på grund av näringslivets inflytande och starka ekonomiska ställning. Stora arkitektoniska och kulturhistoriska värden går förlorade på grund av okänsliga ombyggnader.

Villabyggnandet fortsätter fram till bankkrisen i början av 1990-talet då bostadsbyggandet rasar rejält och det byggs under resten av epoken få bostäder då de statliga bostadssubventionerna tas bort och marknaden själv ska reglera var och vilka bostäder som behöver byggas.

I Hässleholm byggs villor och radhus på norra delen av Ljungdala utmed Belevägen, på södra Statten och på Gäddastorp. Omvandlingen av Sjörröd från fritidshusområde till villaområde sker i huvudsak under denna tidsperiod. Centralt byggs några större flerbostadshus, en galleria och ett nytt sparbankshus. Staden förvärvar T4-området i samband med försvarsbeslutet 1982 då T4 flyttar ner till P2 på garnisonsområdet. På T4-området påbörjas en omvandling från militär verksamhet till bostäder och civila verksamheter.

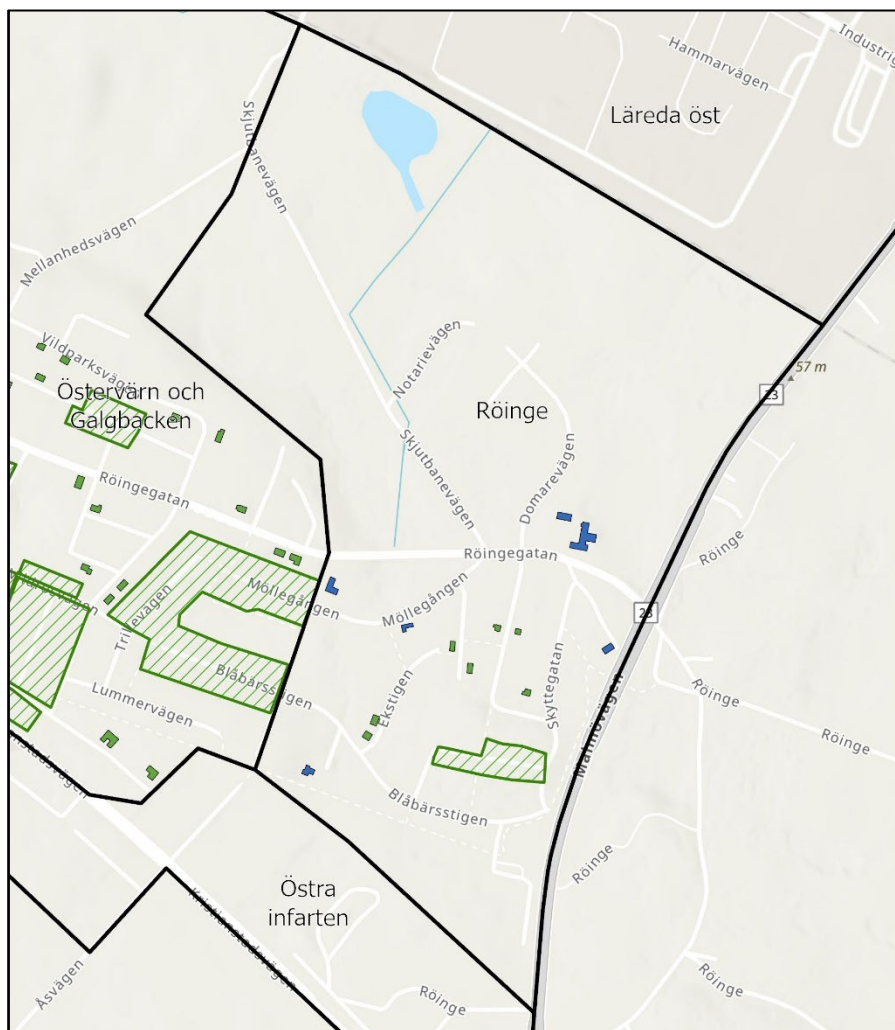
Genom en ny dragning av väg 21 norr om staden avlastas de centrala gatorna från genomfartstrafik.

Nu och framöver (2000 – ff)

Vad vår egen tid kommer att kallas i framtiden är ännu ett oskrivet blad. Det stadsbyggnadsideal som många eftersträvar idag är den täta funktionsblandade gång- och cykelvänliga kvarterstaden med god kollektivtrafik. Byggnadsmässigt har modernismen åter blivit modern fast i ny tappning. Att marknaden nu styr byggnadsutvecklingen istället för det starka samhället syns tydligt i bebyggelsens brokighet. Dock hålls mycket samman genom nymodernismens formspråk och ljusa putsade fasader.

Att försvarsmakten la ner all sin verksamhet i Hässleholm år 2000 kom som en chock för staden. Kommunen förvärvade garnisonsområdet och övningsfälten för att ha kontroll över områdets utveckling. I mitten av 2000-talets första decennium beslutade kommunen att satsa på attraktiva villaområden med stor individuell frihet och mervärde i form av närhet till sjö, å, golf- eller naturområden för att vända en negativ befolkningsutveckling. Under senare år har ett flertal småhusområden – i attraktiva lägen – byggts ut.

Centralt i staden har ett flertal nya flerfamiljshus byggts.

► Röinge

Områdesbeskrivning

Röinge by är gammal, orten var bygdens centralort långt innan staden Hässleholm grundades. Här passerade vägen som förband norra Skånes östra och västra delar. Här fanns tingsplatsen, galgbacken, skjutshåll och värdshus.

Byn delas numera av väg 23, med större delen av den gamla byn på östra sidan vägen medan huvuddelen av bebyggelsen ligger på den västra sidan. Västra delen av Röinge by är numera en stadsdel i Hässleholm som domineras av villor av varierande ålder. Här återfinns delar av den gamla bykärnan med tingshuset, gamla skolan och ett antal äldre gårdar.

Historia

Gamla Röinge by var långsträckt med gårdarna på ett pärlband längs byvägen. Byn började i väster med skolhuset, via Tingshuset till Röingegården i sydost. Centrum låg ungefär där väg 23 idag korsar Röingegatan.

Byn var bygdens knutpunkt, den var ingen kyrkby, men hade ett bra läge vid stora landsvägen mellan Kristianstad och Helsingborg. Denna riktigt gamla färdväg som band samman Skånes östra och västra delar var bygdens viktigaste väg och gick via Röinge mot Finja. Vägen var viktig redan under förhistorisk tid. Att bygden tidigt var bebodd vittnar de järnålders-gravfält som har påträffats både öster och väster om Hässleholm.

Sedan 1637 låg här tingsstället för Västra Göinge härad. Gästgivargården mitt i byn låg nära tingshuset och häktet. Förutom rättscentrum i byns västra del fanns det i dess östra del ett socialt centrum med "grannastenen" som mittpunkt. Vid den stora flata stenen samlades byborna till rådslag, enligt byordningen från 1754. Bygatan kantades av gårdar och hus, hantverkare hade slagit sig ned i byn, här fanns både bränneri och handelsbod. Häradets sparbank öppnades 1841, men nya tider kom och allt blir inte som det var tänkt...

Efter att järnvägen kom till bygden 1860, tog Hässleholm allt mer över som häradscentrum. Hantverkarna ville hellre satsa på en rörelse i det nya stationssamhället, och gästgiveriet flyttade snart efter. Höstmarknaden fortsatte ännu en tid men även den flyttade så småningom till Hässleholm. Sista avrättningen ägde rum 1866 och den blev slutpunkten för Röinge som tingsort. Strax efter nyår 1867 hölls det första tinget i Hässleholm. Röinge sjönk sakta ned i glömska. Dödsstöten mot Röinge som by kom 1946 då väg 23 drogs rakt igenom byn.

Figur 23 Utsnitt ur Häradsekonomska kartan från 1928, visar den långsträckta Röinge by.

Figur 24 Villor på Backstigen

Figur 25 Röinge Tingsgård

Figur 26 Röinge Tingsplats

Tingsplatsen

På 1500-talet låg ett av Göinges viktigaste centrum i närheten av vägskaalen i Kärråkra och Låreda. I det här området hölls de medeltida bromarknaderna, som upphörde 1576. Tingsplatsen skulle vara belägen på en välbelägen plats i häradets mitt. Låreda by och avrättningsplatsen vid Galgbacken har troligen varit rättens samlingsplats, men traditionen säger att Röinge by var den rätta samlingsplatsen, tyvärr finns inga säkra uppgifter bevarade. Men, fånghuset i Röinge, den så kallade "hoddan" fanns under hela 1600-talet så det är rimligt att gissa att tingsplatsen fanns i närheten.

Om det fanns någon domstolsbyggnad före 1660 vet vi inte men från 1660-talet omtalas en "tingsstuva". Denna låg på "Röinge 7" där även gästgivaregården var belägen.

Tingsstuvan beskrivs som en låg byggnad i trä under halmtak, liknande ett bostadshus på en gård. Interiört bestod den av tingslokalen och ett par kamrar. Nämde männen hade en egen "stuva" som med tiden byggdes ut. Redan på 1760-talet fanns det planer på ett nytt tingshus av sten, men tiden gick och först på 1860-talet kom detta att förverkligas, men då inne i den nya stationsorten Hässleholm för 1500 riksdaler!

Röinge station

Järnvägsbanan Hässleholm – Kristianstad hade en hållplats med banvaktstuga strax norr om byn – Röinge station som existerade under perioden från att banan invigdes 1865 och fram till 1930-talet.

Från bystruktur till villaområde

Dagens villabebyggelse började uppföras under 1940-talet och har sedan dess fram till 1990-talet byggts ut. Idag är det relativt färdigbyggt på södra sidan Röingegatan, på norra sidan finns relativt nya villor och utrymme för ytterligare bebyggelse.

Karaktär

Röinge karakteriseras till stor del av en småskalig bostadsbebyggelse. Områdets norra del består av ett obebyggt natur- och kulturlandskap som knyter an till Galgbacken i väster. I söder ligger Röingeskolan och i anslutning till skolan finns Röinge skolskog, ett naturområde som föreslås värderas som klass 1-område i Grönplan för Hässleholm.

Röingeområdet avgränsas på två sidor av tung infrastruktur; riksväg 23 avgränsar området i öster och Skånebanan avgränsar i norr. Röingegatan är en tydlig barriär som delar området i två delar i nord-sydlig riktning. Röinge gamla bystruktur finns delvis bevarad i Röinge tingsgård, Röinge gamla skola och delar av det tidiga gatunätet.

På åker- och ängsmarken i områdets norra delar finns kulturhistoriskt värdefulla inslag, bland annat i form av stengården och en fägata. I området finns fornlämningar i form av fossila åkrar, röjningsrösen och härdar.

Karaktären på befintlig bebyggelse varierar, men småskaligheten och en relativ gleshet är en gemensam nämnare.

I området finns kulturhistoriskt värdefulla och bevarandevärda byggnader. Röinge tingsgård och Röinge gamla skola bedöms som extra viktiga. Vid ny bebyggelse öster om Röinge tingsgård är det viktigt att hänsyn tas till tingsgården och att det etableras ett respektavstånd mellan tingsgården och ny bebyggelse. Vid gestaltning av ny bebyggelse ska befintliga strukturgivande element, t ex fägatan och andra stengården, användas som utgångspunkt.

Mellan bostadsbebyggelsen och Skånebanan i norr finns ett område med natur/betesmark som i förlängningen västerut leder till Galgbackens naturområde. Vid fortsatt planering av de obebyggda fastigheterna i Röinge är det viktigt att hänsyn tas till den övergripande gröna strukturen, så att sammanhang inte byggs bort.

I Röinges södra kant finns alsumpskogen Kattamarken. Kopplingen mellan denna och Galgbacken, via befintliga små parker i bostadsbebyggelsen och natur/betesmarken, är viktig att bevara och förstärka

Dagens villaområde började byggas ut 1940-talet med friliggande villor på relativt stora tomter, med tiden blev tomterna allt mindre, men de är ändå jämförelsevis stora. Placeringen på tomten varierar med husens ålder, de äldre villor ligger längre indragna på tomten medan de byggda på exempelvis 1970-talet ligger närmare gatan.

Längs Lillvägen och Møllegången urskiljs den gamla bystrukturen.

Karaktärsdrag

- Röingegatan delar området.
- Norra sidan –fornfynd och nyare villabebyggelse – undantag; Tingsgården och sydligaste delen av Skjutbanevägen vars östra sida kantas av äldre villor.
- Södra sidan; Röinge gamla skola och villabebyggelse med inslag av äldre gårdsbebyggelse närmast Göingegatan (en rest av den gamla byn).
- Blandad villabebyggelse från 1940-talet och fram till 1990-talet då Röinge söder om Röingegatan var mer eller mindre färdigbyggt.
- Röinge är kuperat och bebyggelsen följer topografin. Organiskt planerad runt en höjd, stora tomter och hus indragna från gatan.
- De äldre gatorna är breda, de senare från ca 1970 och framåt något smalare.
- I Röinge finns de flesta material representerade, eftersom det här finns bebyggelse från olika tider är det naturligt. Som på så många platser i staden finns det mycket tegelbebyggelse.
- De stora uppvuxna tomterna, den organiska planen, och småskaligheten är typiskt Röinge.
- Bykaraktären finns kvar, området är tydligt avgränsat.

Värdeomdöme

Röinge by besitter lokalhistoria; detta är den äldsta delen av staden Hässleholm. Det är viktigt att de spår som minner om Röinges storhetstid bevaras, dvs gatunätet, stengården, fägata, fornlämningar, osv.

Kopplingen mellan Kattamarken och Galgbacken, via befintliga små parker i bostadsbebyggelsen och natur/betesmarken, är viktig att bevara och förstärka och att hänsyn tas till den övergripande gröna strukturen, så att sammanhang inte byggs bort.

Områdets småskaliga karaktär med stora gröna inslag och bebyggelsen i samklang med topografin. Helheten och byns ålderdomliga karaktär och struktur gick förlorad då väg 23 byggdes. Att ta hand om det som finns kvar och tydliggöra spåren är viktigt för Röinges karaktär.

Ta vara på tegelbebyggelsen - tegelfasader ska ej förvanskas genom att målas eller putsas.

Var varsam med:

Småskaligheten och de uppvuxna trädgårdarna.

Tomtstorleken, de relativt stora tomterna ger karaktär.

Placeringen av byggnader på tomt i samklang med topografi.

Låga avgränsningar (staket och häckar).

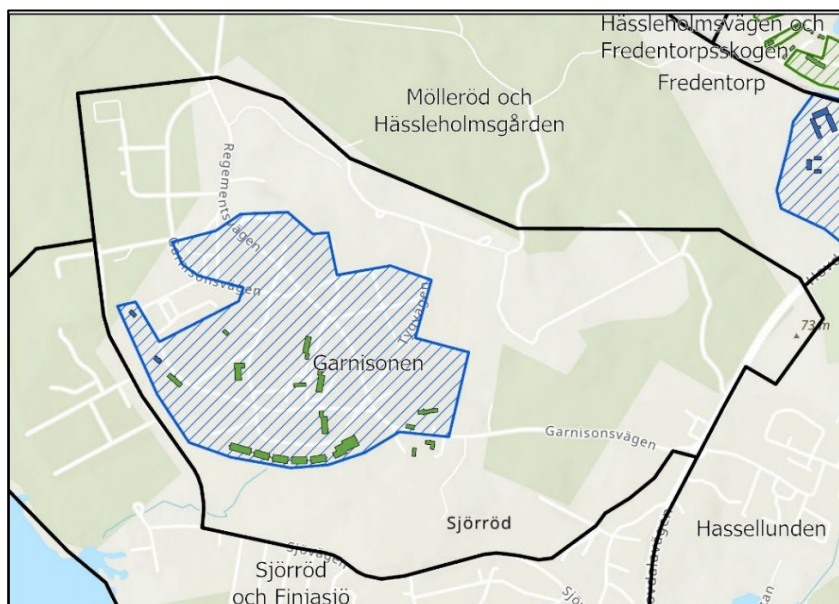
Grönskan – obebyggda ytor i kvarterens inre – öppenhet på ett bra sätt.

Viktigt att hänsyn tas till den övergripande gröna strukturen, så att sammanhang inte byggs bort.

Kopplingen mellan Kattamarken och Galgbacken, via befintliga små parker i bostadsbebyggelsen och natur/betesmarken, är viktig att bevara och förstärka.

Viktigt att karaktären bibehålls, att varje villa behåller sin karaktär, att tegelhus inte putsas, att tegeltak förbli tegelröda, osv.

Viktigt att Röinge behåller sin omväxlande och lite lantliga karaktär, områdets omväxlade och ålders-mässigt blandade bebyggelse är av stort värde.

Figur 27 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Garnisonen

Garnisonen

Områdesbeskrivning

Området som här benämns Garnisonen omfattar garnisonsområdet innanför staketet, området i anslutning till Torshems gård samt Sjörröd norr om Sjövägen. Garnisonen är ett stadsnära område med höga natur- och rekreationsvärden som präglas av karaktärsfull bebyggelse och andra fysiska spår från den tidigare militära verksamheten.

I Garnisonen är närheten till naturen påtaglig och en av områdets stora tillgångar. Området är en del av ett större sammanhang av stadsnära natur- och rekreationsområden som är viktiga för staden som helhet. Garnisonsområdet ingår i det av länsstyrelsen utpekade riksintresset för friluftsliv, FM 23 Hovdala-Finjasjön.

Historia

Garnisonsområdet är en plats med mycket historia, delvis nutidshistoria, en plats som många fortfarande har levande minnen från. Varje dag tillkommer dessutom nya minnen då det åter är ett verksamt område.

Marken som regementet uppfördes på bestod av blandskog med ett mindre inslag av ängs- och betesmarker. Den tidigare bebyggelsen utgjordes av några torpställen, tillkomna innan 1860-talet. Inga gårdar fanns i det aktuella området. I oktober 1947 flyttade Kungliga Skånska pansarregementet P2 från Helsingborg till Hässleholm. Den nybyggda lokaliteten följde den nationella normen för efterkrigstidens regementsbyggen, där luftiga, fria ytor härskade mellan byggnaderna. Huvudtanken var att soldaterna skulle sättas i centrum; nära till matsal, idrottsplats, marketenteri, sjukhus mm. Det som senare var skjutbanor, all tung verksamhet med fordonsverkstäder, garage, förråd med mera, var belägna vid randområdena.

Figur 28 Före detta kasernbyggnad inom Garnisonsområdet.

Figur 29 Före detta Wendesmässen

Kanslihus och mässar är från etableringen 1947. Mässarna har kvar sitt ursprungliga röda fasadtegel medan kanslihuset slammats gult liksom övriga byggnader i "kärnan" av området. Även kasernbyggnaderna är från etableringen 1947, de uppfördes i rött tegel som senare slammats gula. Dessa byggnader ska skyddas i detaljplan enligt en tidigare kulturmiljöutredning för garnisonsområdet.

Karaktär

Garnisonens olika delar har delvis olika karaktär, men närheten till naturen är en gemensam nämnare. Torshemsområdet och Sjörröds gård karakteriseras av ett skogs- och kulturlandskap med mindre gårdar, ängsmark och gles, småskalig bostadsbebyggelse. Området knyter i norr an till Hässleholmsgårdens rekreationsområde och området ingår i det nät av vandringsleder som korsar Hässleholm.

Området har en hel del värdefull natur i form av ekskog och ekhagmark. Områdets norra del genomkorsas av ett brett dike och området är delvis sankt. Området är rikt på stengården och andra spår från tidigare generationers bruk av marken.

Garnisonsområdet

Garnisonsområdet innehöll fram till år 2000 pansar-förbandet P2 och området präglas tydligt av den tidigare militära verksamheten. Befintlig natur bidrar också starkt till områdets karaktär. Större delen av den kulturhistoriskt intressanta bebyggelsen finns i den här delen av området och en kulturhistorisk värdering gjordes 2003 av regionmuseet i Kristianstad. En del ny bebyggelse har tillkommit sedan den militära verksamheten lades ner. Området delas i en nordlig och en sydlig del av Garnisonsvägen och Regementsvägen, som har en storskalig gestaltning.

Området söder om Garnisonsvägen detaljplanelades 2015. Detaljplanen medger en blandad bebyggelse med bostäder, service och verksamheter. Ny bebyggelse som föreslås i detaljplanen är anpassad till befintlig bebyggelse- och grönstruktur.

Hela området är lätt kuperat, sluttning i sydväst, ner mot Finjasjön. Runt kasernplan, idrottsområdet som kan betraktas som områdets centrala punkt, är bebyggelsen storskalig, öppen, med hus i park mellan uppvuxna träd i en lätt kuperad terräng.

I sydväst blandas den befintliga, före detta militära bebyggelsen, med nybyggda radhus i kv Klissow. Resultatet är en tilltalande skalmix av de stora äldre byggnaderna och de mindre nya radhusen.

Hela området domineras av hus i park, det är glest med mycket luft och natur mellan byggnaderna

I området finns kulturhistoriska spår och rekreationsstråk. Hela området är ett kulturhistoriskt spår efter ett relativt modernt svenskt regemente. Byggnadernas placering i landskapet är oordnat ordnat, de flesta ligger med långsidan ut mot vägen (kasernerna mm)

Flera av de relativt stora byggnader smyger in i landskapet och om inte underordnar sig så i alla fall samverkar.

Landskapet

Områdets landskap består av småbruten, lätt kuperad terräng med ett stort inslag av träddungar och planteringar. Vid de västra och södra randområdena dominerar skogen. Vegetationen är blandad med trädbestånd av huvudsakligen bok, ek, björk och tall. Anlagda gräsytor återfinns främst i anslutning till byggnader, längs vägarna och vid idrottsplatsen. Vägarna är belagda med asfalt, sten eller betong. Det finns gott om parkeringsplatser i området.

Bebyggelsen

Bebyggelsen är spridd över hela det gamla regementsområdet. Centralt återfinns kaserner, matsal, sjukhus och idrottshall. Utanför de centrala delarna ligger olika verkstäder, utbildningslokaler, vårdhallar, garage och förråd – rena utbildnings- och serviceanläggningar.

Bebyggelsen kan delas in i tre typer:

- De äldre ursprungliga kasernkomplexen med matsal och kanslihus.
- Nyare byggnader som är ett resultat av samlokaliseringen mellan stadens regementen (först T4 senare A3)
- Byggnader som uppförts då behov funnits.
- Arkitekturen är statligt präglad, stilren och funktionell. Flertalet byggnader är ljusgula, ursprunget är oputsat rött tegel (olika nyanser)
- Regementsområdet har utvecklats på ett naturligt och till vissa delar återhållsamt sätt. Om- och tillbyggnader har anpassats till befintliga byggnader.

Viktiga områden och byggnader

Kärnområdet

- Kaserner
- Matsal
- Kanslihus

Ytterområdet:

- Verkstäder
- Utbildningslokaler
- Vårdhallar
- Garage
- Förråd

Kv. Mässen

- Villor

Värdeomdöme

Kärnområdet

Större delen av regementsområdet tillhandahåller generösa utrymmen för exploatering och företags-etablering. Ett måste för att området ska kunna utvecklas och leva vidare. Områdets centrala delar bör inte exploateras eller förändras eftersom de på ett tydligt sätt förmedlar intrycket efter gångna tiders militära verksamhet, så som den gestaltade sig för soldaterna på regementet – både på fritiden som i den inre tjänsten.

De flesta av byggnaderna i det här lätt kuperade området är av tegel med putsade eller oputsade fasader, tak av taktegel eller lackerad röd plåt.

Ytterområdet

För att försäkra sig om kärnområdets intryck och fortlevnad har ett ytterområde identifierats. I det här området bör exploatering eller förändring ske i liten skala. Risken finns att kärnområdet annars blir så som en ö – något som skulle förvanska detsamma.

Vid identifieringen av de kulturhistoriska värdena tillämpas två bedömningskriterier: dokumentvärde och upplevelsevärde.

Dokumentvärdet syftar på de historiska egenskaperna i en bedömning. Dessa egenskaper har den gemensamma nämnaren att de är klart påtagliga och definierbara, till exempel patina, arkitekturhistoria, byggnadsteknik och samhällshistoria.

Upplevelsevärde har en mer subjektiv bedömningsgrund och berör i första hand de estetiska och socialt engagerande egenskaperna, till exempel kontinuitetsvärde, konstnärligt värde och traditionsvärde.

Regementsområdet utgör en omistlig rest efter nedmonteringen av det allmänna svenska försvaret. Vidare är det en god representant för efterkrigstidens regementsbyggen, både vad avser tankesätt, utformning och arkitektur. Området är en kulturbärare i fråga om både traditionsförvaltning och nydaning. Men även en gedigen utbildningsplattform för den allmänna värnplikten och allt vad det medfört av kontinuitet, anda och skolning. Anläggningen besitter därför ett mycket stort samhälls- och socialhistoriskt värde. För många invånare i regionen har området ett högt identifieringsvärde. Dessutom det symbolvärde den militära verksamheten haft för Hässleholms stad.

I den glesa bebyggelsen och det kuperade landskapet uppfattas varje kasern som en enhet. Till sammans med matsalen, den monumentala idrottshallen och andra byggnader binds byggnaderna samman, understött av en stilren och funktionell arkitektur i ljusa färger. Helheten bjuder på spänning och känsla. Miljön skiljer sig markant från regemente byggda kring sekelskiftet 1900, som utgör en kompakt byggnadsmassa.

Det råder harmoni mellan byggnader och landskap, mycket tack vare färgsättningen. De på vissa ställen stora, röda och flacka plåttaken och den faluröda idrottshallen utgör komplementfärg till det massiva gröna lövtäcket. De stora gula fasaderna som skymtar mellan träden

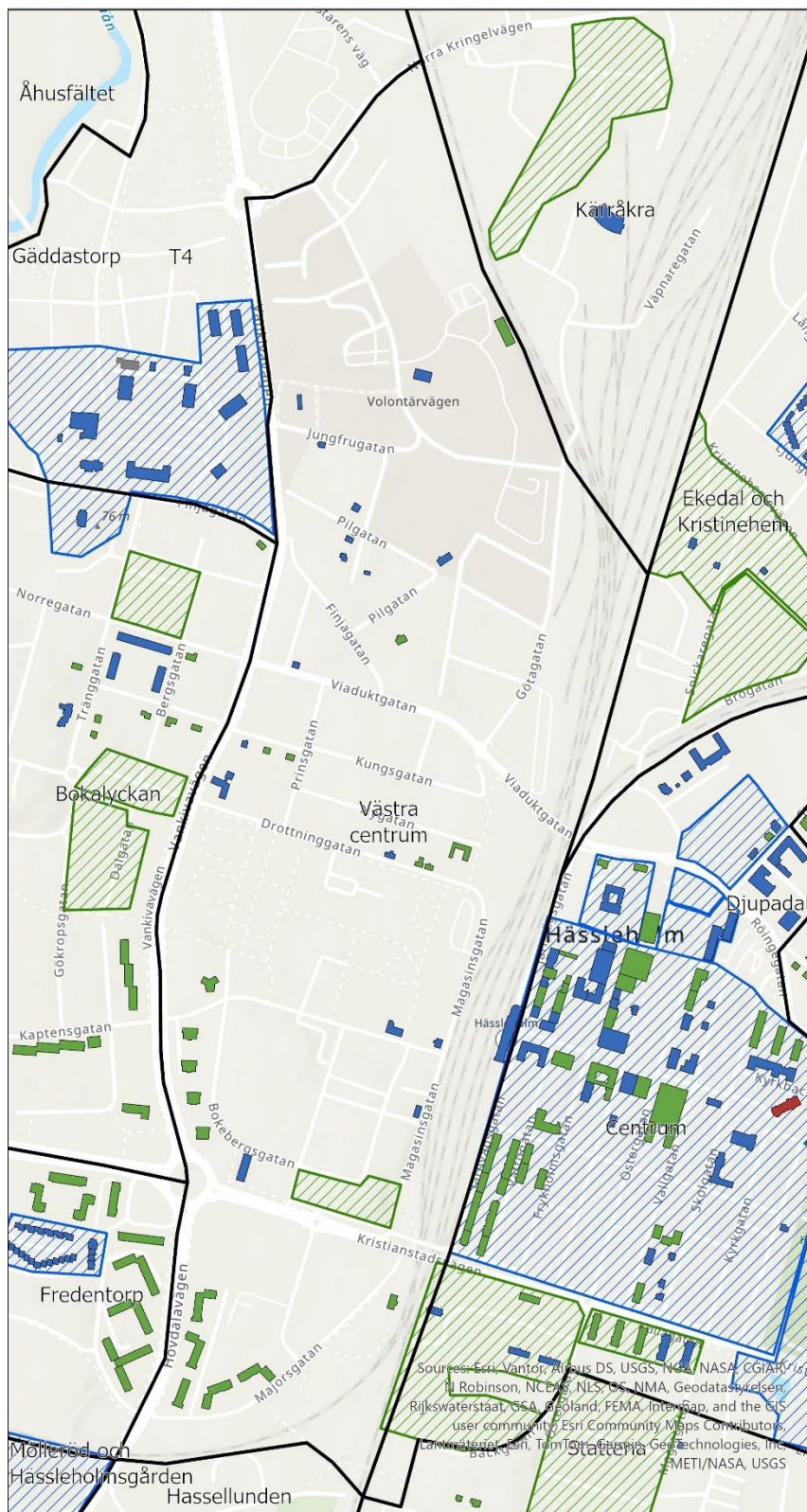
förstärker djupverkan i det kuperade landskapet. Betong och gatstensbelagda vägar bör behållas oförändrade.

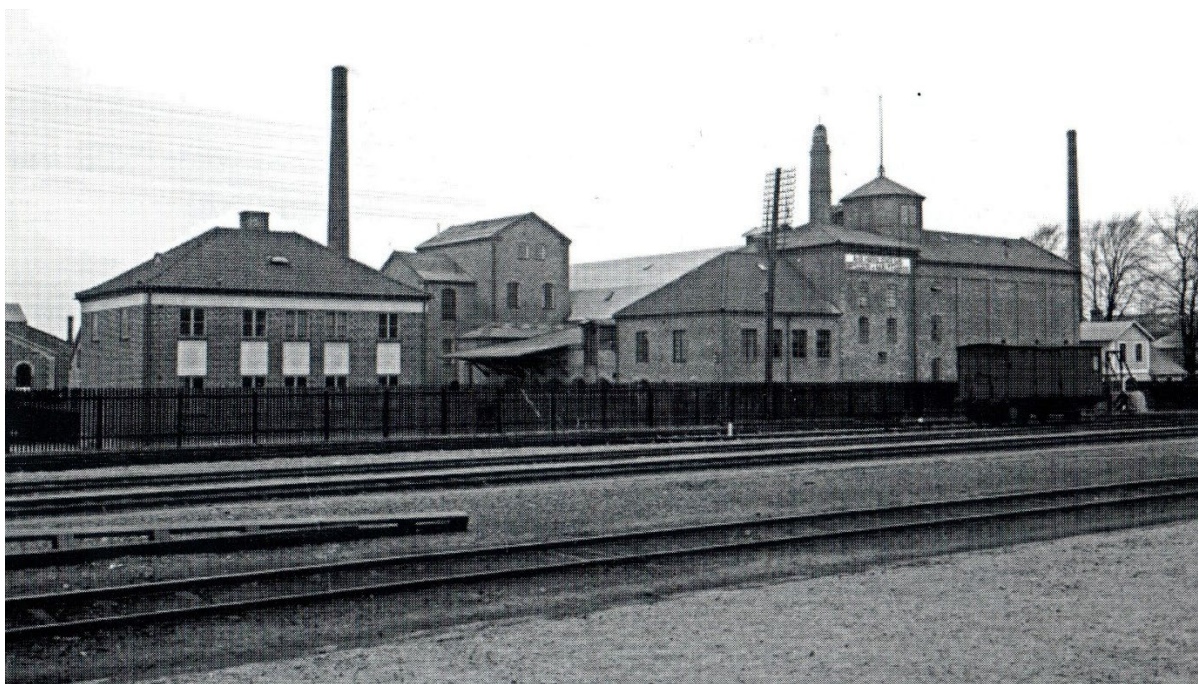
Regementet har ett tydligt miljöskapande värde. Särskilt värdefullt är att så många byggnader inom kasernområdet finns kvar, och att områdets strukturer i så hög grad är bevarade. Genom kasernområdets bebyggelse går det att avläsa förändringar från den militära verksamheten till de verksamheter som idag finns i området. Många skolor, en hel del kontor samt serviceföretag finns nu i de gamla verkstäderna.

Sedan 1960-talet har moderniseringarna inom området varit betydande och det finns några särskilt tydliga exponenter för nya byggnadstekniker och nya arkitekturideal.

Var varsam med:

- Områdets medvetna helhetsgestaltning
- Områdets struktur
- Byggnadernas volymer och originaldelar
- Ursprunglig färgsättning och detaljer
- Balansen mellan bebyggelse, grönytor, träd och övrig växtlighet
- Det allra viktigaste är att helhetskaraktären bevaras – området tål att detaljer ändras; men volymerna, militärhistorien, husen i park med ett stort inslag av natur, måste förbli tydliga.

Figur 31 Hässleholms Bryggeri och maltfabrik.

Västra Centrum

Områdesbeskrivning

Västra centrum omfattar Norden, Bokeberg och Sonetorp väster om järnvägen. Järnvägen har alltid varit, och kommer fortsätta att vara, stadens livsnerv. Det var här arbetsplatserna fanns, det var här industristaden Hässleholm grundlades.

Hässleholm växte fram efter tillkomsten av järnvägen i mitten av 1800-talet. Järnvägsstationen är stadens hjärta men samtidigt som stambanan är staden livsnerv så delar den staden i östra och västra sidan. Finsidan öster om spåren och fulsidan på västra.

Historia

Öster om Södra stambanan ligger den karakteristiska rutnätsstaden, Hässleholms centrum. Det var SJ:s dåvarande chefsarkitekt Adolf W. Edelsvärd som ritade den första järnvägsstationen och stadsplanen för Hässleholm. Första Avenyens siktlinje mellan kyrkan och stationsbyggnaden är kännetecknande för Hässleholm och visar vilken betydelse järnvägen haft och ännu har för stadens utveckling. Järnvägsstationen ligger mitt i staden och fungerar som knutpunkt och mötesplats.

Det som här kallas västra centrum är ett stort område – mer än dubbelt så stort som centrum, dock inte lika tätt och omväxlande. Här finns ett antal områden som det blir naturligt att delvis behandla var för sig.

Hässleholms första verksamhetsområde

Hässleholms goda kommunikationer drog tidigt till sig industrier av olika slag. Området närmast väster om bangården blev ortens första industriområde. Genom stadsplanen fanns redan från första början förutsättningarna, en fulsida som enkelt kunde härbergera industrialismens verksamheter och byggnader.

Det var på den här sidan järnvägen verksamheter startades och växte, som gjorde att Hässleholm växte och med tiden fick stadsrättigheter. Utan fabrikerna och andra arbetsgivare hade staden aldrig blivit stad, så man kan med fog säga att västra sidan var oerhört viktig. Trots detta var den – som i de flesta stationsorter – styvmoderligt behandlad. Här var stökigt, oordnat och inte alls prydligt och välordnat som på andra sidan järnvägsspåren där staden visade upp sig.

På västra sidan byggdes 1866 en större ångkvarn som blev kärnan i en omfattande kvarnrörelse ett tjugotal år framöver. På samma plats uppfördes senare Hässleholms Bryggeri och Maltfabrik, som under lång tid levererade malt till många av landets bryggerier.

Hässleholms bryggeri och maltfabrik låg i det område som idag kallas Norra Station i Hässleholm. Bryggeriet, som låg längs Magasinsgatan, sträckte sig från Kaptensgatan ner till Hässleholms Verkstäder. På platsen fanns en maltfabrik, som grundades redan 1898 (och blev bolag 1902). 1928 övertog Hässleholms Bryggeri marken och fastigheterna, utökade verksamheten och byggde ett nytt bryggeri som stod klart 1930. Försäljningen av öl, vatten och läskedrycker började på nyåret 1930.

År 1932 ödelade en omfattande brand verksamheten och deras lager, dock räddades själva byggnaden. Hässleholms bryggerier kom, via diverse uppköp, t.ex. 1958 av Malmö förenade bryggerier/AB Skånebryggerier, även de att slutligen bli ett dotterbolag till AB Pripp & Lyckholm år 1961

Hässleholms bryggeriers mest kända produkt är stark-ölet Lille Mats, som såldes på Systembolaget och blev en stor försäljningsframgång.

År 1967 lades tillverkningen av läskedrycker och öl ner. 1973 revs de flesta byggnaderna, men fortfarande lever tegelhuset, på hörnet Magasinsgatan och Kaptensgatan kvar från det forna bryggeriet.

På 1870-talet fanns det på Väster även ett tegelbruk som tillverkade kalksandstegel för byggnadsändamål.

Granne med maltfabriken låg Hässleholms Mekaniska Verkstad, som med tiden blev stadens största industri. År 1889 grundade den danske ingenjören P J Bech en fabrik för tillverkning av kvarnmaskiner alldeles väster om stationsområdet i hörnet av Drottninggatan och Magasinsgatan. I samarbete med godsägaren och riksdagsmannen Jonas Nilsson på Hörlingegården utvecklades verksamheten som snart kom att behöva både mera utrymme och mer rörelsekapital. År 1898 bildades Hässleholms Mekaniska Verkstads Aktiebolag. Det nybildade bolaget köpte raskt en rejäl bit mark av Caspar Ehrenborg på Hässleholmsgården, där nya byggnader kom att uppföras.

I början är firmanamnet Bech & Nilsson Gjuteri och Mekaniska Werkstad. Tillverkningen bestod huvudsakligen av kvarnverk. Senare blir firman leverantör av järnvägsvagnar till både stats- och privatbanor, brokonstruktioner, cisterner, mm. Arvet från "Mekaniskan" förvaltas idag av Verkstäderna Weibulls AB – med säte i Hässleholm men lokaliserad i Läreda på Industrigatan 15 – stadens idag största verksamhetsområde. Nära verkstaden låg Hässleholms Kapsyl och Stanniolfabrik, som startades 1906.

Stora delar av norra Västra centrum användes av T4 för olika verksamheter övningsfält, magasin och mycket annat.

Tidigt växte stadens första villaområde upp i områdets norra delar nära T4. I Bokeberg fanns arbetarbostäder av enkelt slag, de små gathusen längs Drottninggatan är en rest av denna småfolksbebyggelse, en omistlig rest av ett Hässleholm som inte längre finns. Här fanns barnrikehuset i kvarteret Elefanten – som fortfarande finns kvar, Under folkhemsepoken byggdes mycket bostäder i området och dessa dominerar idag bebyggelsen men sin lågmälda tegelarkitektur.

Mycket av det gamla är idag rivet; det finns i stort sett inget kvar av de gamla fabrikerna, militären har lämnat området men lämnat kvar spår i form av öppna ytor och fina magasinsbyggnader.

Norden

Norden, som avgränsas av Vankivavägen, Norra Kringelvägen, Markarydsbanan och Viaduktsgatan, har delvis varit en del av det numera nedlagda regementet T4, men hyser idag olika typer av verksamheter och bostäder. Stora ytor är obebyggda efter att verksamheter rivits.

Havremagasinet från början av 1900-talet försåg en gång i tiden hästarna vid regementena i Skåne, Halland, Blekinge och Småland med havre, men fungerar numera som kontorsbyggnad. Andra byggnader med bevarandevärde är exempelvis Filfabriken, Verumgården och ett antal äldre villor.

Längs vägarna norrut och västerut fanns år 1865 enstaka hus. Närmast järnvägen, vid det som idag är Viaduktgatan, fanns bebyggelse.

I och med T4 kom stora delar av området att användas för militära ändamål, bland annat övningsfält och olika förråds- och magasinbyggnader.

Flera officerare kom att bygga villor i kvarteren närmast regementet och i områdets sydligaste delar fanns verksamheter och bostäder för arbetare.

Sedan 1940 har många av militärens byggnader försvunnit och ersatts av mer ytkrävande men färre byggnader. Kvarteren närmast järnvägen har rivits, flera av dessa är idag obebyggda – undantaget Kvarteret Kakelugnsmakaren med bostäder från 1960-talet. Under 1900-talets sista år tillkom nya bostäder i Kvarteret Fanjunkaren.

Västra centrum är och har varit i ständig förändring, det är ett dynamiskt område som hela tiden förändras. Här finns bastanta 80-talsbyggnader, bostäder och verksamheter från 90-talet och även relativt nybyggda bostäder i Norra stationsområdet.

I kvarteren Oden och Limkokaren har det mesta rivits under 2000-talet. År 2000 är Kvarteret Skyskrapan rivet och år 2010 det mesta av Kvarteret Alen.

Karaktär Norden

Västra centrum är ett geografiskt stort område som sträcker sig från stadens utkant till Viaduktgatan och de mer centrala delarna av staden. Kvartersstrukturen är oregelbunden med stora kvarter – i norr jättestora. Jungfrugatan och Kvarteret Värpatorparen ligger på en höjd.

De nordligare kvarteren är mycket storskaliga med verksamheter – de bär på arvet från T4. Här är glest och grönt men närheten till järnvägsområdet sätter sin prägel på området, här finns bland annat bilförsäljning, andra verksamheter, Havremagasinet och åkerier.

Kvarteren söder därom domineras av villor – här blandas högt och lågt, patricervillor från tidigt 1900-tal, mindre gathus och nyare villor. Tomterna är stora och uppvuxna och Kvarteret Reläet är med filfabriken undantagen obebyggd med uppvuxna träd.

Längs Finjagatan dominerar flerbostadshus med 3-vånings folkhemslängor. Områdets sydligaste del är aningen trasig med flera obebyggda tomter och kvarter.

Figur 32 Vy över södra Bokeberg, Med grannskapscentret i Kv Mälaren och Turbinen i förgrunden.

Figur 33 Äldre bebyggelse längs Drottninggatan.

Bokeberg

Bokeberg som avgränsas av Vankivavägen, Kristianstadsvägen, Viaduktgatan och Södra stambanan, består mestadels av bostäder, men även kontor och verksamheter, främst närmast järnvägen. Ett höjdparti sträcker sig på tvären genom områdets södra del. Här ligger det s.k. Stjärnhuset, ett av stadens landmärken.

Bebyggelsen i Bokeberg har inte samma tydliga kvartersstruktur som öster om järnvägen. Kvarteren är generellt stora och stadsstrukturen är mer upplöst, där byggnaderna ofta är friliggande med friytor och parkeringar emellan.

I nordväst ligger Kungstorget, som inte är ett torg utan en park, idag på tre sidor omgiven av villakvarter och i väst av Vankivavägen. När parken var ny, på 1930-talet, låg den omgiven av villabebyggelse. Idag medför Vankivavägen att det blir väldigt öppet och känslan av ett slutet parkrum har gått förlorad.

Närmast Hässleholm C ligger Norra station med kontor, möteslokaler och service. Järnvägsstationens gångbro landar med sin rulltrappa i en platsbildning som leder vidare mot Nyköbingsparken och Bokebergsgården.

Parkeringar dominerar utmed Magasinsgatans norra del. Det gamla elverket och disponentvillan som tillhört bryggeriet har bevarandevärde.

Bokebergs historia

Bokebergs historia är en stor del av Hässleholms historia – det var här mycket av det som byggde staden skedde. Det är ett av de äldsta områdena i Hässleholm. Verksamhet startade här direkt efter järnvägens ankomst.

På generalstabskartan från 1865 finns det planerad bebyggelse på väster – dels närmast spåret, dels i det som idag är Kvarteret Elefanten där den befintliga vägen och järnvägen korsar varandra. På norra sidan vägen fanns ett antal hus. I övrigt var det skogsklädda kullar.

Drottninggatan är viktig, liksom Finjagatan. Större delen av Bokeberg bebyggs mot väster till och med Finjagatans förlängning i södra delen och den norra delen bebyggs till och med Tränggatan. Det fanns en del övrig bebyggelse men denna var mer oplanerad, till exempel bostäder för arbetare i fabrikerna.

Vid den här tiden fanns varken Vankivavägen eller gränsen mellan Bokeberg och Bokalyckan – det var knappt att Bokalyckan fanns. Men, allt eftersom sökte människor – framför allt arbetare och hantverkare men även till viss del militärer – bostäder i området.

Närmast järnvägens verksamheter var bostadsbebyggelsen tät men ju längre västerut man tog sig desto glesare mellan stugorna och lantligare blev det.

På 1940-talet blandas stor- och småskalighet; industrier och bostadskvarter längs Kaptensgatan och Drottninggatan. De södra kvarteren börjar bebyggas med byggnader som finns kvar idag – folkhemslängor.

Det är lite High Chaparral över området – inte alls den strikta plan som fanns på andra sidan järnvägen – här blandas högt och lågt, smått och stort. Det finns mycket öppen yta.

1960 byggs Vankivavägen, Grönängsplan etablerades redan i slutet av 1950-talet. Mekaniska finns kvar liksom en del andra mindre industribyggnader.

Södra kvarteren börjar anta den form det har idag, stjärnhuset är byggt och halva punktlinjen. Längre norrut i området är det fortfarande villabebyggelse och gathus som dominerar med mycket öppen yta.

År 1975 är det väldigt tomt i Bokebergs centrala delar. Stora delar av det jättestora kvarteret Bokeberg är avrivet. Bokeberg 21 är dock byggt sedan tio år tillbaka. Men Mekaniskan är riven och ut mot stationsområdet är det tomt. De norra kvarteren liksom de södra har i stora drag fått det utseende de har idag.

Än är det dock några år kvar innan det som är typiskt för området, de stora (ganska klumpiga) 80-tals husen liksom den fina radhuslängan längs Drottninggatan kommer på plats i centrala Bokeberg.

Idag finns fortfarande utrymme för fler byggnader i området trots att det under de senaste 15 åren läkts ihop till en stadsväv. I och med Norra Stationsområdet har västra sidan fått en central punkt. Byggnadernas skala och uttryck minner om de verkstäder och fabriker som en gång fanns på platsen.

Karaktär Bokeberg

Den mest centrala delen av västra centrum. Mycket centralt i staden men på "fel" sida järnvägen. Här har industrin och arbetarbebyggelsen vuxit fram, utvecklats och avvecklats.

- Norra delen flack, södra kuperad med stor höjdskillnad.
- Tydlig rätvinklig kvartersstruktur i norra delen
- Mitten utifrånmatad med stora maskor
- Södra delen är "halvorganisk".

Den underliga gatustrukturen är ett arv från industieran, då fabriker och andra verksamhet lå under sig stora landområden som senare tagits i anspråk för andra ändamål allt eftersom.

Byggnaderna är till stort de stora monoliter, undantaget Norra Stationsområdet vars skala är mer lik resten av staden.

Figur 34 Flerfamiljshus i Kvarteret Macken, från tidigt 1960-tal.

Sonetorp

Sonetorp som avgränsas av Kristianstadsvägen, Skånebanan och Hovdalavägen, domineras av storskalig handel och stora parkeringsytor. Här finns även bostäder, främst flerbostadshus, men även ett fåtal villor utmed Skånebanan. Trygghetsboendet och landmärket Pärlan från år 2012 är ett 15 våningar högt höghus som ligger mitt i området.

Ett ganska litet område omgärdat av vägar och järnväg. Här finns trygghetsboendet Pärlan samt ett par andra pärlor!

Sonetorps historia

År 1865 fanns i ett fåtal hus i området. Vägen söderut, mot Hässleholmshuset och Hovdala, gick genom området – det som idag är Majorsgatan. Vägens norra sida bebyggdes tidigt och 1928 fanns här ett antal

byggnader längs vägen – på norra sidan en rad med villor och på dess södra sida doktorsbostället (Björken 2) och fastigheten Björken 3 (som idag rymmer restaurang Farozon), i området fanns även en gård. I övrigt av här öppet landskap – troligen åker. Redan då var Helsingborgsvägens första bit planerad – den kom dock inte att byggas än på många år.

Koloniområdet längs järnvägen i höjd med Paradiset på andra sidan stambanan anlades tidigt, i samband med etablerandet av planteringsverksamheten och förhoppningen var att folk skulle odla och därigenom få bättre kost och hålla sig friska.

År 1940 var Helsingborgsvägen byggd – ända fram till det som skulle bli Grönängsplan. I övrigt hade i Kvarteret Björken mellan Majorsgatan och järnvägen tillkommit ett växthus (idag Bloms-terlandet) och några av villorna längs Majorsgatan södra sida är nu byggda.

År 1960, i områdets norra del, mot Helsingborgsvägen, har nu byggts ett par större byggnader – sannolikt bilrelaterade då kvarteret heter Macken!

I början av 1960-talet byggs bostadshusen kring Soneparken, de mindre husen längs Majorsgatan norra sida försvinner, med undantag av Sonetorp 3, som fortfarande finns kvar.

Karaktär Sonetorp

Området har, trots att det är så litet, flera olika karaktärer, Kring parken, en trevlig och mysig femtiotalsmiljö. I norra delen, stora dagligvarubutiker omgivna av parkering och miljön kring doktorsbostället. Större delen av Sonetorp är storskaligt, flackt och bullerstört. Längst i sydost ligger SJ:s gamla koloniområde, en grön oas.

Värdeomdöme

Västra centrum är stort och det är svårt att ge ett sammanfattat omdöme. Här finns mycket av värde och mycket som är av mindre värde. De viktiga områdena och byggnaderna och att de bevaras i sitt sammanhang. Om de tappar sammanhanget förlorar de mycket av sitt värde och blir bara lösryckta objekt, vilket bör undvikas.

Var varsam med

Spåra spåren från stadens äldsta tid, det finns så lite kvar och för att få kontinuitet och sammanhang är det viktigt att förstå de historiska sambanden. Ta vara på spåren från militären, villorna, och bevara de små gathusen vid Drottninggatan, de är de enda i sitt slag. Folkhemsbebyggelsen från tiden när staden växte som mest är även den av stort värde. Det är viktigt att de kan behålla sin särart och inte förvanskas.

Ny bebyggelse och förtätning får inte suddas ut det som redan finns, utan att nytt och gammalt bör samarbeta väl och nybyggnation i så långt möjligt anpassas till befintlig bebyggelse vad gäller volym och form.

I ett område som Västra centrum, som idag är ganska splittrat utan tydlig struktur (framför allt Bokeberg), vore det välgörande med nytillskott som tydliggör sambanden.

Viktiga områden och byggnader

- Kvarteren med byggnader från Folkhemsepoken.
- Villorna och strukturen i Kvarteren Fanjunkaren och Idet.
- Funkisvillorna vid Kungsparken.

- Resterna av den äldre bebyggelsen i Kv. Garvaren.
- Västerkyrkan
- Disponentvillan och gamla Elverket.
- "Grannskapscenter" - Kv. Målarbasen och Turbinen.
- Punktraden och Stjärnhuset.
- Den mycket välbevarade fastigheten Byggaren 1.

Figur 35 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Centrum

Centrum

Områdesbeskrivning

Det var här det började med stationshuset på järnvägens östra sida. Längs det som blev Järnväggsgatan växte det snabbt upp ett litet samhälle. Det var små och låga hus som efter hand blev fler. Efter en tid revs de små och enkla husen för att ge plats åt större och mer påkostade byggnader som på ett mer ståndsmässigt sätt mötte besökaren som kom med tåget.

Figur 36 Frykholmsgatan

Centralt i Hässleholm finns byggnader med bland annat administrativa funktioner. 1866 byggdes häradets nya tingshus. Vid Stortorget uppfördes Stadshotellet 1913 och bankhuset 1928 vilket numera nyttjas som butikslokal. Norr om stadsparken uppfördes 1914 Tekniska skolan och samma år byggdes kyrkan i sengotisk stil. Även Baptistkyrkan; Ebeneser, är från tidigt 1900-tal och används idag som redaktion för lokaltidningen Norra Skåne. Höghuset Skånska banken uppfördes 1961. Intill Nytorget uppfördes 1971 Hässleholms stadshus i mörkt helsingborgstegel efter arkitekt Torsten Thuressons ritningar. Mittemot järnvägsstationen finns den moderna anläggningen Hässleholms kulturhus med teater, bibliotek, biograf, utställningshall och restaurang.

I centrum fanns tidigt de funktioner som vanligtvis finns i en stad, men eftersom Hässleholm snabbt blev en järnvägsknut var det stort fokus på järnvägen och resande. Nära stationen fanns hotell och matställen. Närmast station öppnades 1880 Berns hotell och trädgård. Järnvägsparken längs spåren var en oas, tillika stadens första park, som anlades på 1870-talet. Stadsparken kom till något senare – för stadsbornas nöje fanns även Tivoliparken strax norr om centrum – och här drev fru Berns servering i många år.

Åren gick, staden växte och det som var hela tätorten övergick till att vara centrum för ett bra mycket större municipalsamhälle, en köping och från 1914 för staden Hässleholm. Idag finns inte mycket kvar av det ursprungliga Hässleholm, men det allra viktigaste finns kvar; stadsplanen som är unik och stambanan som möjliggjorde staden.

Alla små städer har ambitionen att växa och då förloras oftast det småskaliga och ursprungliga. Det finns inte plats för det gamla, som vid tiden många gånger anses värdelöst. Av den småskaliga bebyggelsen som karaktäriserade det nybyggarsamhälle staden var för länge sedan finns få rester kvar av idag. Från tiden strax efter sekelskiftet 1900 då staden växte till sig finns mer bevarat – många av de lite äldre byggnaderna i centrum är från 10- och 20-talen. Men den tid som

framför alla andra präglar Hässleholms centrum är efterkrigstiden och då framför allt 1950-talet. Alla fina funkishus i tegel som dominerar centrum är en kulturskatt att vara stolt över.

Område centrum är inte stort – men det är rikt och rymmer flera olika karaktärer. Övergripande är att det är så kuperat, att gatunätet är ett klassiskt rutnät med ovanliga långsträckta kvarter och en bebyggelse av gult tegel som följer topografin.

Figur 37 Stortorget ca 1930-tal.

Historia

Centrums historia är till stora delar stadens. Hässleholm har sitt ursprung i herrgården med samma namn. Från och med 1860 avser namnet också det stationssamhälle som stambanan gav upphov till. Järnvägsbyggarna, främst Frykholm och Zander, var Ehrenborg behjälpliga med en första stadsplan för området. Utbyggnaden skedde i snabb takt. 1882 fanns det öster om järnvägen 130 hus och på västra sidan 31 hus. År 1880 hade Hässleholm 1257 invånare och år 1890 hade mängden ökat till 1593 invånare.

Stationssamhället fick 1887 karaktären av municip trots att det formellt dröjde till sekelskiftet 1900 innan Hässleholm blev municipalsamhälle. Ett år senare, 1901, blev Hässleholm köping. Orten hade då 2353 invånare. Vid nyår 1914 blev 2892 hässleholmare stadsbor.

Redan under sitt första decennium hade stationssamhället fått en offentlig byggnad av dignitet i centrum. Det från början kombinerade tings- och sparbanks- huset uppfördes 1865–66 och ritades av J N Haverman. Tingshuset har ett dominant läge på en kulle vid gamla genomfarten, Röingegatan.

Under köpingstiden 1901–1913 började Hässleholm få privata byggnader av mer stadsmässig karaktär. Vid Första avenyn uppfördes 1902–05 direktör Nils Pehrssons "Stora Hus". Vid en

tredje byggnadsetapp 1919 tillkom takvåningen. Ett annat affärs- och bostadshus är fabrikör S Anderssons nybyggnad vid Stortorget från 1907–08 som även det försetts med takvåning – dock inte förrän 1961.

Precis i övergången mellan köping och stad, vid nyår 1914, stod det nya Stadshotellet vid Stortorget klart. Det är en renodlad jugendbyggnad ritad av Algot Johansson i Kristianstad. Han ritade för övrigt flera välkända byggnader i Hässleholm, då staden var ung. Ett av dessa är Norra Skåne-huset på Första avenyn mellan Stortorget och stationen. Huset byggdes i två etapper 1917 och 1926, tyvärr har alla jugendornament skalats bort vid en okänslig renovering.

Centralesplanaden i Edelsvärds mening – Första avenyn – inleds och avslutas med två pampiga byggnader: stationshuset och kyrkan. Stationshuset som stod färdigt 1921 representerar sin tids monumentala tegelarkitektur. De mörka fasaderna är smyckade med dekorativa detaljer av Ignabergakalksten. Stationshuset ritades av SJ:s chefsarkitekt Folke Zettervall. Kyrkan i andra ändan av esplanaden är nygotisk och ritad av stadsarkitekten i Landskrona, Fredrik Sundbärg. Den är byggd 1913–14 och kunde invigas i samband med att orten blev stad.

Byggnadsmiljön vid torget och Första avenyn visar en ambition hos stadens styrande och fastighetsägare att ge den nya metropolen en värdig inramning. Samtidigt finns det dock i centrum exempel på mindre ståtlig bebyggelse.

I norra delen av Vallgatan, kvarteret Spinnaren, som har kvar sin karaktär som smalgata, ligger några anspråkslösa byggnader från tidigt 1900-tal. Två av dessa är envånings tegelbyggnader. Det ena har varit pastorsbostad för baptistförsamlingen, vars ståtliga Ebenezerkyrka är belägen på samma tomt men nås från Östergatan och finsidan. Det andra började som snickeri men byggdes senare om till bostad. Längs gatan finns även ett par äldre träbyggnader och på hörntomten vid Första avenyn Lutherska missionshuset i tegel, uppfört 1911 efter Algot Johansson ritningar.

Vid södra delen av Skolgatan i kvarteret Häradsskrivaren finns en rad privathus från 1906–1925. Det mellersta är det äldsta, en låg träbyggnad med ljus panelfasad, ritad 1906 av O Norberg. Därefter tidsmässigt är en tvåvånings tegelbyggnad från 1911, ritad av J Bengtsson. På hörntomten mot Tredje avenyn i skuggan av väldiga bokar ligger ”Björkåsa”, en reveterad trävilla byggd 1925. De här tre husen har ett välbevarat yttre och kan ge en förnimmelse av hur staden tedde sig för ungefär 100 år sedan.

En jämförelse av kartor bekräftar att Hässleholm växte snabbt. Om man jämför kartan från 1865 med den från 1928 så ser man mycket tydligt att nu har centrum blivit centrum i ett mycket större sammanhang.

Ortofoto från 1940 visar på en stadskärna med låg exploatering och mycket grönt, trädgårdar och grönskande gårdar. Mycket av detta finns kvar 1960 men från 1975 är en förändring mycket tydlig. Stadsväven har tätat, exploateringsgraden ökat och fått en annan struktur. Kvartersindelning och gatunät är det samma men kvarteren har förändrats, från gathus och mindre bostadshus till större flerfamiljshus – nu har det Hässleholm som finns idag tagit form. Vi ser den stad som skapades under 1950-talet med en mängd trevånings lamellhus i gult tegel.

Karaktär

Till ytan är område centrum inte större än flera andra, snarare tvärtom, det som skiljer är tätheten och dess historia.

Järnvägsstationen är stadens hjärta och centrala punkt. Öster om stambanan ligger den karaktäristiska rutnätsstaden, Hässleholms centrum. Rutnätsstadens struktur och bebyggelsens skala är viktigt eftersom det är en del av det ursprungliga Hässleholm.

Första Avenyns siktlinje mellan kyrkan och stationsbyggnaden är kännetecknande för Hässleholm och visar vilken betydelse järnvägen haft och ännu har för stadens utveckling. Järnvägsstationen ligger mitt i staden och fungerar som knutpunkt och mötesplats. Flera av stadens viktigaste och välbesökta offentliga rum och institutioner ligger i centrum, Stortorget, Nytorget, Amelies plats, Kulturhuset och många fler.

Kyrkan ligger på högsta punkten, därifrån är det nedför åt alla håll men mest åt söder. Hässleholms centrum är oväntat kuperat med backiga gator som följd. Det är lite intressant hur höjdskillnaderna hanteras, med höga hus i låga lägen och låga hus i höga lägen. Utjämnande – vanligare är man accentuerar höjdskillnader.

Här finns, förutom de funktioner som normalt återfinns i centrum, en stor andel bostadsbebyggelse. Av denna är en förkrossande majoritet från sent 40-tal och 50-tal, dvs folkhemsbebyggelse. Det mesta är byggt i tegel och i tre våningar.

Här finns flera av stadens parker: Hembygdsparken, Stadsparken och Paradiset. I norr återfinns Tekniska skolan, Tingshuset och Stadshuset. Söder därom tar den ursprungliga stadsplanen vid med långsmala kvarter, rutnät och avenyer.

Centrumbebyggelsen samlas kring Stortorget, söder om andra avenyn är det mest bostäder. Det finns dessutom ett stort inslag av bostäder i fastigheterna i de allra mest centrala delarna. Kvarteren har ofta långsmala gårdar, många av dem öppna mot söder och norr.

I de södra delarna av delområde centrum finns mest bostäder men detta gör området på intet sätt ointressant. Här finns mycket av den folkhemsbebyggelse från mitten av 1900-talet som Hässleholm har så mycket av. Området bjuder på många fina exempel på dessa lamellhus, oftast i tre våningar – byggda för att ge alla människor oavsett ekonomiska förutsättningar en bra bostad. Mycket är byggt av tegel, men även putsade byggnader förekommer.

Att Hässleholm under en period på 1950-talet var Sveriges snabbast växande stad märks i kvarteren söder om stadens allra mest centrala delar – en förkrossande majoritet av alla byggnader är från den tiden.

Till området räknas även Paradiset med SJ:s före detta växtdepå och de så kallade Stockholms-husen.

Avenyerna

Hässelholms avenyer är både unika och karaktäristiska. Det finns ingen annan stad i Sverige som har tre avenyer. Dessa är som bekant utlagda vinkelrätt mot järnvägen och är grunden i stadens rutnätsplan. Gatorna har lite olika dignitet, Första Avenyen är stadens paradgata - mitt

i centrum med järnvägsstationen i ena ändan och kyrkan i den andra. Andra avenyen är mer av en större stadsgata medan Tredje Avenyen idag har en undanskymd position parallell med den livliga och trafikerade Kristianstadvägen

Första Avenyen

Första avenyen är Hässleholms paradgata, längs vilken Stortorget och flera av stadens mer påkostade byggnader ligger. Exempel på detta som Direktör Pehrssons stora hus, stadshotellet, missonskyrkan och flera större kontor. Här finns naturligtvis även butiker, restauranger och caféer - kort sagt, stadens viktigaste stråk.

Många av byggnaderna längs gatan är från tidigt 1900-tal även om det finns flera av senare datum, bland annat flera fina 50-talsbyggnader.

Figur 38 Första avenyen

Figur 39 Andra avenyn.

Andra Avenyen

Andra Avenyen ligger söder om och även topografiskt lite lägre än Första Avenyen. Denna breda, en gång trädkantade gata är inte alls lika livlig som första avenyn - trots att det endast ett kvarter skiljer dem åt. Här ligger Fisktorget - där det för länge sedan såldes fisk - men idag är en plats med restauranger och mindre butiker.

Bebyggelsen vid Andra Avenyen präglas av 1950-talet och dess ideal. Gatubilden domineras av öppna gavlar som vänder sig ut mot avenyn - i motsats till första avenyns slutna kvarter. Det finns många verksamheter och kontorshus även på den här avenyn, men långt färre än på första, här är bostäderna i majoritet.

Tredje Avenyen

Tredje Avenyen är idag styvmoderligt behandlad - som en parallellgata till Kristianstadvägen - är den inte mycket mer än ett lokalfält /cykelbana. Gatan har mist sin forna glans då Kristianstadvägen blivit en stor och tätt trafikerad genomfart.

Här finns det nästan enbart bostäder, några pizzerior i det som en gång var mjölkaffärer eller andra små butiker.

Gatulinjen längs Tredje Avenyen är relativt tät längs norra sidan, slutna kvartersstad. På södra sidan (Kristianstadvägen) upplöses stadskvarteren och en öppnare bebyggelse tar vid med Paradisets grönska och Stockholmshusens lameller.

Figur 40 Jugendvilla i kvarteret Teknisten.

Kvarteren norr om Viaduktgatan

Här finns större delen av stadsparken, kvarteret Teknisten med Tekniska skolan och två fina äldre villor, tre äldre gathus längs Stobyvägen samt Kvarteren Uven och Minnet – båda mycket goda representanter för sin tid. De här kvarteren tillhör egentligen inte centrum, planmässigt hör Minnet och Uven till Djupadals mer organiska plan medan bebyggelsen på västra sidan Stobyvägen har karaktären av hus i park.

Kvarteren mellan Viaduktgatan och Tingshus/Stadshusgatan

De här kvarteren är lite svårdefinierade. Sedan urminnes tider var Tingshusgatan (då under namnet Röingegatan) ortens genomfartsled men i och Viaduktens tillkomst flyttades genomfartstrafiken till Viaduktgatan och Tingsbacken, Nytorget och Stadshuskvarteret bytte framsida mot baksida. Idag ligger de relativt stora kvarteren lite för sig själva, dock med koppling till centrumbebyggelsen på södra sidan Tingshusgatan.

Kvarteren mellan Tingshus/Stadshusgatan och Första Avenyen

En del av det ursprungliga Hässleholm. De långsmala kvarteren, entré- och smalgator, en plan med komplexa kvarter, tätbyggda med olika former. Här finns en del rester från fordom till exempel längs järnvägs-gatan, Vallgatan och i kvarteret Spinnaren. Här finns Stortorget, Frykholm-gatan, här är centrum av centrum.

Kvarteren mellan första och andra avenyerna

Här är kvarteren komplexa som sig bör i centrum. Intentionerna i planen finns även här – det är skillnad på gatornas karaktär av entré- och bakgator. Här är – som det ska vara i centrum – en större blandning av både former och funktioner. Här finns villor och större butiks- och kontorskomplex – men de fogar sig i stort efter den givna formen. En skillnad mellan de här kvarteren och söder om andra avenyn är att dessa är ”täta” dvs med fondbyggnader ut mot avenyerna. Mot öster tunnar ”stadsmässigheten” ut och småstaden tar vid – inte så mycket byggnadstyperna utan mer densitet och hur strikt planen tillämpats.

Att staden är kuperad märks tydligt – en detalj som märks är att istället för att förstärka höjdskillnaderna försöker man jämna ut dem – dvs högre hus i låga lägen och lägre hus i höga lägen.

Mellan Andra och Tredje Avenyen

Här finns i huvudsak bostadsbebyggelse med flera gemensamma drag. Den uppfattas som homogen, det är ”Lamellhus i stan” byggda på 1940- och -50-talen, i tre våningar. Eftersom husen är byggda under samma period har de likartade former och uttryck. Det har använts få och enhetliga material, tegel och puts.

Bebyggelsen har en tydlig riktning, tack vare stadens ursprungliga stadsplan. Gavlarna har placerats mot avenyerna, kvarteren är oftast öppna med lamellhus i funktionalismens anda, mot avenyerna, kvarterens långsmala form förstärks form förstärks. Det finns ofta ett släpp i mitten av de långa kvarteren.

Topografin hanteras på samma sätt, högre bebyggelse där det är låglänt och lägre på höjderna.

Sammanfattning: kvarteren mellan Andra och Tredje Avenyen:

- Långsmala kvarter
- Många genomgående fastigheter (som det var tänkt)
- Lameller i kvartersstruktur
- Allt friare mot öster
- Tre våningar dominerar stort
- Mycket homogen bebyggelse

Söder om Tredje avenyn

Här finns Paradiset och Stockholmshusen – delar av staden som inte är speciellt centrumlika – Stockholmshusen är lamellhus i park och Paradiset ett större grönområde med ett förflutet som plantskola.

Paradiset

Paradiset ligger söder om Kristianstadsvägen, öster om stambanan, och hyser rester av SJ:s egen plantskoleverksamhet och flera kulturhistoriskt intressanta bostadshus som tidigare varit tjänstebostäder för järnvägsanställda. Området består till stor del av stora öppna gräsytor med uppvuxna träd.

"Växtdepån"

SJ:s växtdepå i Hässleholm startade 1876 och lades ner 1973. Under den nästan 100 år långa perioden som verksamheten fanns på platsen byggdes flera växthus och andra uthus. Det uppfördes även bostäder åt järnvägsarbetarna inom området. Efter att verksamheten lades ner skall marken fortfarande ha nyttjats som odlingslotter av de boende. Detta upphörde emellertid när flera av byggnaderna blev verksamhetslokaler.

Området söder om stationen och Tredje Avenyen (väg 21) har ett nära samband med järnvägen och därtill knuten verksamhet. En stor del av området lades ut till trädgård och fungerade som växtdepå för distriktets stationsparker och planteringar. Idag är ytan ett grönområde med få spår av trädgårdsverksamheten.

Järnvägsbostället, tidigare upplåtet för distriktsträdgårdsmästaren, uppfördes ursprungligen som boställe för häradets domare. Det putsade, klassicerande huset är byggt på 1870-talet i gjutmursteknik, en för denna tid tämligen ny teknik. Vid "Paradiset", en folklig benämning på området, ligger också bostadshus för de vid järnvägen anställda. Av de tre kvarvarande husen i två våningar är två byggda i rött tegel medan det tredje är brädfodrat. Tegelbyggnaderna, med väl genomförd detaljutformning, är representativa för flerfamiljshusen under tidigt 1900-tal.

Stockholmshusen

Hässleholms allra första funktionalistiska stadsplan ritades av Sven Markelius redan i slutet av 1920-talet. År 1939 omarbetades denna av stadens då nytilträdde stadsarkitekt Valdus Wikén. Bebyggelsen i kvarteret har kommit att kallas Stockholmshusen. Husen som ritats av stockholmsarkitekterna Alf Wallander och Wolter Gahn var inflyttningsklara 1945.

Värdeomdöme

Värderingen är svår, alla städer har sin speciella charm och värde. I Hässleholm finns mycket byggnader från 1900-talet; bebyggelsen i centrum – undantaget de allra mest centrala delarna kring Stortorget – är ovanligt homogen, både vad gäller byggnadstyp, material som höjd och volym.

Att sammanfatta ett värdeomdöme för ett så pass stort och omväxlande område som en stadskärna är inte lätt, det kräver egentligen en uppdelning i mindre områden för att bli helt rättvisande. Dock är hela Hässleholms stadskärna redan idag skyddad.

Miljön är representativ för de tidiga järnvägssamhällena och som sådan välbevarad och intressant då den även till vissa delar kan sägas spegla bostadssociala förhållanden. Järnvägen var av största betydelse för samhällets framväxt. Såväl byggnaderna som trädgården är väsentliga element i miljön.

Detta är ett smakprov, de flesta byggnaderna i centrum har en historia, en funktion och är värda ett omnämnande – tyvärr blir detta en övermäktig uppgift och ett alldeles för långt dokument! Men, det finns noteringar i ett arbetsmaterial som den intresserade kan ta del av.

Var varsam med:

- Helheten
- De få rester som finns kvar av "det första Hässleholm" bör bevaras; exempelvis Kv. Spinnaren. Liksom alla signaturbyggnader
- Skydda gärna all folkhemsbebyggelse eftersom den i så stor mängd är unik.
- I stadens historiska kärna bör extra varsamhet iakttas.
- Stadens alla fina funkislameller i gult tegel är värda ett eget kapitel – det får bli en annan gång!
- Bevara de få rester som finns av det äldsta Hässleholm.
- Var försiktig med volymer och anpassa skalan efter platsens förutsättningar.
- Tegelbyggnader får inte putsas eller målas – bevara Hässleholms unika tegel- och folkhemsarkitektur

Viktiga områden och byggnader

Viktigast är att slå vakt om den Edelsvärdsinspirerade stadsplanen med avenyer, huvudgator och smalare bakgator så att karaktären bibehålls. Flertal byggnader med olika kulturhistoriskt och/eller arkitektoniskt värde. För vissa byggnader kan det individuella värdet vara lägre men de har då en mer miljöstöttande funktion för helhetsintrycket.

Figur 41 Järnvägsgatan norrut, 1920-tal

Längs Järnvägs-gatan

Järnvägs-gatan är den första gatan besökaren möter i Hässleholm. På ena sidan gatan finns järnvägsstationen och järnvägen och inte mycket mer men stadssidan är en omväxlande gata med flera olika karaktärer. Hässleholms kanske viktigaste gata, stadens ansikte mot järnvägen och omvärlden. Här byggdes de första husen och här startade den första rivningsvågen då de små enkla husen fick maka på sig för de finare, större och mer stadsmässiga. Flera av dessa finns kvar idag. Här fanns hotell, restauranger, butiker och banker.

Idag minner norra delen av gatan om det gamla Hässleholm. Söder om kv Tingshusbackens ganska mäktiga fasad ut mot gatan finns delar av den äldre bebyggelsen kvar, men mitt emot stationen står Skånska Bankens nya hus – stadens första skyskrapa som 1961 ersatte Berns Hotell som funnits på platsen sedan 1880. Berns ersatte i sin tur gamla Gästis från 1861, som brann ner i den stora branden 1875.

Sydost om stationen ligger Norra Skånehuset i jugendstil (dock förenklat efter en hårdhänt renovering), därefter Kulturhuset. Gatans sydligaste del (kv Länsmannen) består av ett antal fina trevånings tegelhus från den så kallade folkhemstiden, dessa är byggda mellan 1949 och 1969. De två äldsta ritades av Valdus Wikén och det yngsta av Gottfrid Bergenudd, båda stadsarkitekter i Hässleholm.

Järnvägsstationen liksom de flesta bussarna till både lokala och regionala mål finner man också längs järnvägs-gatan. Som så många andra av Hässleholms centrala gator kan man även här "gå nedför gatan", som har en fallhöjd på ungefär fem meter.

Kring nytorget

Nytorget låg tidigare vid den viktiga genomfarten Röingegatan, stora landsvägen mellan Blekinge och Öresund. Torget är stadens största och här hölls bland annat kreatursmarknader och andra marknader. Raggarna visade upp sina bilar där – men idag är här mest parkering.

Figur 42 Nytorget vid jultid

Nytorget

Nytorget är stadens till ytan största torg där den centrala delen tas i anspråk av en nedfart till ett underjordiskt garage. Utmed Lövgatan på västra sidan finns butiker i bottenplan med bostäder i fyra våningar ovanpå. Gatu- och parkeringsmark dominerar den västra sidan av torget förutom den lilla parken intill gångtunneln. Här finns många större träd som skänker skugga och trivsel. Östra delen av torget bildar förplats åt stadshuset med sittplatser, fontän och stensatta ytor mellan planteringar. I norr finns infarten till Lövgatan och parkeringsgaraget i korsningen med Stobygatan/Röingegatan. Utmed södra torgsidan finns entrén till Gallerian i botten på ett femvånings bostadshus.

Tingshuset

I närheten av torget finns Tingshuset på sin kulle – en imponerande placering för en så viktig byggnad.

År 1867 flyttade Västra Göinge härad sitt tingsställe och kansli in till Hässleholm, till det nybyggda tingshuset från 1866, som delades med sparbanken. Huset var centralt beläget inne i Hässleholm nära järnvägsstationen, som hade öppnats 1860.

Stadsparken

Torget övergick på norra sidan i Stadsparken där stadens borgare kunde promenera, beundra planeringarna och dricka kaffe. I samband med utbyggnaden av Viaduktgatan delades stadsparken i två delar och en mindre rest ligger idag vid norra delen av Nytorget. Merparten av parken ligger norr om Viaduktgatan och de båda förbinds med en gång- och cykeltunnel. Längre från gatan finns möjlighet till aktiviteter som skatebana och lek. Stora träd bidrar med skugga och svalka och parken används för lek, hundrastning, promenader och av elever från Hässleholms Tekniska skola.

Tekniska skolan

Strax norr om stadsparken ligger Tekniska skolan - stadens första läroverk – en mäktig tegelbyggnad som än idag fungerar som tekniskt gymnasium.

Villorna runt parken

Vid parken ligger flera intressanta villor, dels de närmast tekniska skolan men även tre byggnader längs Röingegatan.

Stadshuset

Hässleholms stadshus byggdes i början av 1970-talet efter arkitekterna Fält & Thuressons förslag. Som en sentida pendang till Tekniska skolan ligger på östra sidan Nytorget stadshuset, en mäktig tegelbyggnad men med ett helt annat uttryck än tekniska skolan!

Kvarteren Minnet och Uven

På andra sidan Stobyvägen ligger de modernistiska kvarteren Uven och Minnet – båda med spännande arkitektur från mitten av 1900-talet. Fastigheten Minnet 1 har lokaler på bottenplan

och bostäder ovanpå. Tidigare Parkbiografen har satt sin prägel på fasaden med ett utskjutande tak över entrén. Hela byggnaden – som ritades av Valdus Wikén arkitekter – utgör ett fint exempel på omsorgsfull arkitektur från 1950 med tegelinfattade perspektivfönster, rundade balkonger och påkostade material.

På fastigheterna Minnet 3 och 4 finns Pingstkyrkan som ritades 1969 av Hem och Bygge arkitektbyrå och ger karaktär åt kvarteret mot Röingegatan. Kyrkan utgör en viktig fondbyggnad från Skolgatan norrut och bör bevaras för sitt höga kulturhistoriska värde.

Vid stortorget

Hässleholms centrum, här runt Stortorget finns butiker, restauranger och annat som hör staden till. Här finns även stationen inom en armlängds avstånd, så här är centrum av centrum! Så har det varit sedan första stund, här pågick marknaden och andra evenemang och det var här man träffades.

Stortorget, Frykholmsgatan och Första avenyn

De monumentala fasaderna dominerar torgbilden, Kopparslagaren 5, Stortorget 3, är uppförd 1908 efter ritningar av arkitekten G. F. Collin och kännetecknas av en kulissartad eklekticism. De röda tegelytorna är indelade med pilastrar, burspråk, och gesimser. Värt att notera – översta våningen är påbyggd i början av 1960-talet!

Det intilliggande huset ritades av J Billberg 1928. En ståtlig renässansinspirerad gavel och kvaderindelade hörnkedjor avslutas med joniska kapitäl.

Dohrmanska huset, (Vagnmarkaren 6) Frukholmsgatan 9, byggdes vid ungefär samma tid i tegel av köpmann T Dohrmann, troligen även detta efter Algot Johansson ritningar.

Utmed den östra sidan av torget ses två 1920-tals-klassicismiska byggnader och stadshotellet i wienerjugend. Norra Skånehuset, på motsatta sidan torget, ritades liksom stadshotellet av kristianstadsarkitekten Algot Johansson. Även detta är i grunden en jugendbyggnad, men den ursprungligen rika ornamentiken togs bort vid en renovering 1966.

Bankhuset - Kopparslagaren 7 (fd 1B):1944, ark Valdus Wikén, Hässleholm, J Th Jönsson, Hässleholm. Ark värde – (Högt värde)

Domushuset, 1963 Nilsson, Sundberg, Wirén Arkitekter SAR.

"Berns tomt", Nybyggaren 7, Den västra sidan accentueras av det tidstypiska och modernistiska punkthuset i sju våningar. Det uppfördes 1961 efter ritningar av Carl-Axel Acking.

"Bibelbältet"

Fortsätter man längs Första Avenyen upp mot kyrkan, passerar man ett stort antal olika kyrkobyggnader. På ett litet geografiskt område strax väster om Hässleholms kyrka, i kvarteren Repslagaren och Spinnaren, etablerade sig flera frikyrkor

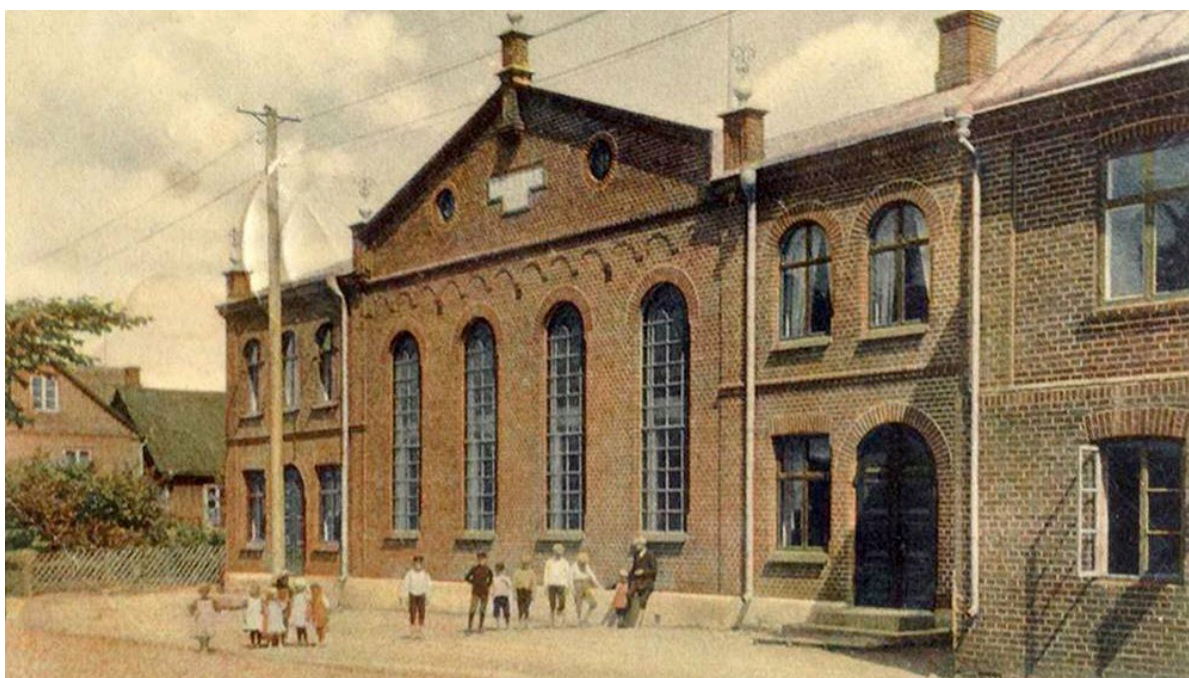
Missionskyrkan

Byggt 1964, ritad av Ingemar Hultman och Lars Malmö. I kvarteren väster om Första avenyn ligger ett antal frikyrkor där Svenska Missionsförbundets kyrka utmärker sig. Arkitekterna, hemmahörande i Stockholm, var väl förtrogna med kyrkobyggnade i mellersta Sverige och anlätades för att rita församlingens kyrka i tidens anda.

Arkitekturen är modernistisk och ansluter väl till angränsande bebyggelse. Murverket är utfört i helsingborgstegel. Entréns dörr- och fönsterpartier är omsorgsfullt utformade liksom de platsgjutna balkongerna och kopparbeslagningen. Anläggningen omfattar förutom kyrkan med tillhörande lägenhet också ett bostads- och affärshus i tre våningar. Denna del hyste ursprungligen ett apotek och pensionärshemmet "Mäster Andersgården".

Lutherska Missionshuset

Lutherska Missionshuset EFL är en byggnad från då staden var ung. de olika frikyrkoförsamlingarna startade sina verksamheter under 1800-talet och missionshuset är från den tiden, en byggnad med många fina detaljer. Tillbyggnaden är från 1960-talet.

Figur 43 Baptistkyrkan Ebenezer 1906

Ebenezer

Ebenezer har varit Hässleholms baptistförsamlings gamla kyrka sedan den invigdes 1906. Församlingen upplöstes 1996 och då såldes byggnaden till Hässleholms kommun. Numera har lokaltidningen Norra Skåne sin redaktion här.

Kyrkobyggnaden är mäktig, byggd i mörkt helsingborgstegel, mönstermurad och med stora ljusinsläpp. en god representant för sin tid. Dess stora sal med sina stora fönster är ljus och luftig – ett rum för både gudstjänst och fest.

I samma kvarter men åt smalgatan ligger pastorsbostaden, ett välbevarat äldre gathus, byggt av likadant tegel som kyrkobyggnaden.

Pingstkyrkan

Pingstkyrkan ligger ett stenkast bort, på andra sidan Röingegatan men väl inom synhåll. En modern tegelbyggnad från tidigt 1970-tal, med stram formgivning och markerad ingång. En byggnad som väl representerar sin tid.

Kring Kyrkan

Kyrktorget, det vill säga platsen vid kyrkan, är en mycket viktig plats. Den är om inte annat början (eller slutet) på stadens paradgata. Utsikten härifrån är vida, kyrkan är byggd på en av stadens höjder. Förutom kyrkan omges höjden av bland annat församlingshuset, Bensonska huset och kyrkskolan.

Figur 44 Hässleholms kyrka

Hässleholms kyrka

Första Avenyen utgör stadsplanens huvudaxel. Den utgår från järnvägsstationen och leder till kyrkan. Det nuvarande stationshuset ritades av Folke Zettervall 1921, medan Hässleholms kyrka ritades av landskronaarkitekten Folke Sundbärg 1914. Kyrkan, i nationalromantiskt präglad nygotik, är byggd av rött handslaget tegel från Yddinge tegelbruk. Den snedställda placeringen framhäver entrépartiet och trappgaveltornet, vilket försetts med blinderingar. Placeringen är ovanlig men beror helt enkelt på att kyrkan ska se bra ut från Första Avenyen och järnvägsstationen. Långhusets murverk är rikt dekorerat med spetsbågeformade fönsteröppningar enligt medeltida stilideal.

I det ljusa kyrkorummet finns läktare längs båda långsidorna. Den ursprungliga inredningen och de tidstypiska takkronorna skapar en genuin helhet. År 1964 utfördes en renovering under ledning av arkitekten Torsten Leon-Nilsson.

Församlingshuset/Örtagården 13

Församlingshem; ritat av Valdus Wikén 1952, tillbyggt 1974, tillbyggnad ritad av Torsten Thuresson, Fält-Thuresson Arkitekter i Hässleholm.

Byggnaden, med mellan en och tre våningar, är placerad i suterräng mot kyrkbackens norra sida. Tre gavlar ut mot kyrkbacken sammankopplade med lägre huskroppar med långsidan mot kyrkbacken i en våning och med norra långsidan om två plan (backe).

Detta är en byggnad självklar på platsen. Lätt men ändå så fast förankrad i Skåne och Hässleholm. Här finns flera av 50-talets attribut men även skånska tex "trappstegsgavlar" som speglar kyrkans gavelmotiv. Det är 50-talets lekfullhet, i en lågmäld byggnad med den trygghet och världighet som bör finnas i ett församlingshem.

Tillbyggnaden är intressant på så sätt att man måste veta att det är en sådan – men när man kommer nära märks det, de små detaljerna är olika men helheten är enhetlig.

Den lilla nybyggda servicebyggnaden mot Skolgatan är också ett gott exempel på hur fint även den typen av byggnader kan passa in i sin miljö, i det här exemplet tack vare materialsamverkan, omsorg och ett likartat formspråk.

Figur 45 Kyrkskolan

Kyrkskolan/Folkskolan

Den första folkskolan i Hässleholm stod klar 1875 på mark som skänkts av Fru Amelie Ehrenborg på Hässleholmsgården. Marken låg strax söder om kyrkan och skolan byggdes i dess sydvästra hörn med framsidan mot Skolgatan. Den bestod, vid uppfördandetiden, troligen av en längre huskropp och två gavelpartier utåt Skolgatan. Redan 1885 var skolan för liten och byggdes till med lektionssalar och vaktmästARBostad i den södra delen av kvarteret.

Därefter skedde ytterligare om- och tillbyggnader på skolan. Bland annat tillkom slöjdsalar i den norra delen. För att skapa tillräckligt utrymme för en gymnastiksal, slogs två småskolesalar samt vinden ovan samman. 1920 byggdes skolan på ytterligare med omklädnings- och duschrum norr om gymnastiksalen.

1905 började man bygga en ny skolbyggnad på samma tomt som den första. Folkskolan hade blivit för liten för Hässleholms växande befolkning och behovet av en ny skola blev allt större. Den uppfördes på tomtens norra del, mitt emot kyrkan.

Skolan stod klar och invigdes 13 januari 1906 och bestod då bland annat av åtta skolsalar. Redan 1912 var skolan för liten för den fortsatt växande befolkningen. En tillbyggnad i form av en flygel i öster byggdes med ytterligare fyra skolsalar samt naturkunnighetssal. I källarplanet inreddes skolkök och matsal.

De äldre byggnaderna i Hässleholm är få och är därför viktiga att värna om. Skolbyggnaderna är interiört till viss del välbevarade, medan de exteriört är mycket välbevarade och bör

betraktas som särskilt värdefulla och skyddas enligt PBL 8 kap 13 § som säger att "en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas".

Bensonska huset/Orgelbyggaren 3

Bostadshus fd orgelbyggare Bensonska huset uppfört i tegel ca 1895, påbyggt 1898–99 av orgelfabrikör A Benson. August Benson var en orgelmakare som hade sin verksamhet på en fastighet intill Orgelbyggaren 3. Han bodde även i huset som brann ner, men ett nytt hus uppfördes som stod färdigt 1894 och står i stora drag intakt på platsen idag. Familjen Benson bodde på övervåningen och hyrde ut lägenheter på undervåningen, där en lägenhet beboddes av familjen Bergendahl. Mikael Bergendahl levererade margarin, mjöl och fodervaror till Hässleholms invånare och företaget blev senare en av landets största detaljhandelsgrupper – Bergen-dahls.

De byggnader med äldre karaktär som finns kvar i Hässleholm är få och därför viktiga att värna om. Orgelbyggaren 3 är exteriört mycket välbevarad sedan uppförandetiden och bör betraktas som särskilt värdefull och skyddas enligt PBL 8 kap 13 § som säger att "en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas".

Parkvillan/Muraren 10

Parkvillan byggdes som lärarbostad åt Kyrkskolans lärare Libert Johnsson. Detta bör ses i ljuset av att tidigare generationers lärare, om det överhuvud fanns möjlighet, erbjöds bostad som oftast låg i direkt anslutning till undervisningslokalerna. Här fanns en bostad på gångavstånd från skolan i hörnet av Skolgatan och Södra Sandgatan. Dessutom var villan naturskönt placerad invid dåvarande Göingeparken (nuvarande Hembygdsparken). Nybyggnadsritningar i byggnadsnämndens arkiv visar året 1916. Ritningarna är signerade Albert Andersson.

Parkvillan utgör ett tidstypiskt exempel på en mindre villa från tiden. Nationalromantikens vurm för asymmetri syns men i återhållsam form. Främst genom den indragna huvudentréns placering på ena hörnet och byggnadskroppen i vinkeln mot trädgården, vilken ligger något förskjuten. Andra karaktärsdrag är mansardtaket, vilket upptar en stor del av byggnaden. Möjligen bidrar den låga sockeln, trappan upp till huvudentrén består endast av ett steg, till att fasaden inte blir så högre och taket istället mer framträdande.

Det finns historiska kopplingar mellan parkvillan och intilliggande Kyrkskolan, då villan uppfördes som bostad åt lärare som undervisade där. I byggnaderna finns såväl materialval som färgsättning samt form och design som visar på likheter och därmed kan berätta om en gemensam historia.

Figur 46 Hembygdsparken

Hembygdsparken

Hembygdsparken i Hässleholm bildades 1930 genom att Hässleholms stad överlät ett parkområde öster om kyrkan – ”Göingeparken” – tillsammans med från Västra Göinge härads sparbank inköpt mark att kostnadsfritt disponeras av hembygdsföreningen.

Planeringen av parken gjordes av Cyrillus Johansson, en relativt välkänd stockholmsarkitekt/stadsplanerare som även planlagt Djupadal inklusive Djupadalsparken och Kyrkogårdens första utbyggnad, se sida 44.

Efter hand flyttades olika historiska byggnader till parken. Några exempel på historiska företeelser, bl a gravar och en väg, byggdes också efter hand i parken. År 1931 hade museibyggnaden flyttats från Stadsparken till Hembygdsparken och öppnades efter om- och tillbyggnad för besökare. De byggnader som senast flyttades till Hembygdsparken är Kaffestugan och Skräddarhuset som kom till parken 1991. I parken finns nu 12 byggnader som ägs av hembygdsföreningen. Föreningen sköter även scenen som ägs av Hässleholm kommun. Kommunen sköter parkunderhållet och har också anlagt lekplatser inom parken. Hembygdsparken i Hässleholm är en av stadens större parker och grönområden. Den är en grön oas i staden som knyter ihop flera av stadens olika delar.

Söder om centrum

Rutnätsplanen är mycket värdefull, inget får minska dess tydlighet eller på annat sätt förvanska dess ursprungliga intention.

Det finns ett stort antal byggnader som bör/är skyddade,

Hela eller delar av fastigheterna:

Länsmannen 10, 9, 3, 7,8

Timmermannen 1, 10

Häradsskrivaren 8, 9, 7, 5

Muraren 10

Färgaren 6

Köpmannen 4, 2

Läkaren 1

Barberaren 1, 2

Mården 7

Orgelbyggaren 3

Hässleholm 87:6 (Kyrkskolan)

Hässleholm 87:42 (Hässleholms kyrka)

Hässleholm 88:38 (Stationshuset)

Nybyggaren 7, 5, 4, 3, 2

Kopparslagaren 8, 5, 7

Vagnmakaren 8, 7, 6, 4, 10

Stadshuset 8

Spinnaren 7, 8, 4 (Ebenezerkyrkan), 9, 3, 1

Örtagården 13 (Församlingshem) 7,8,9

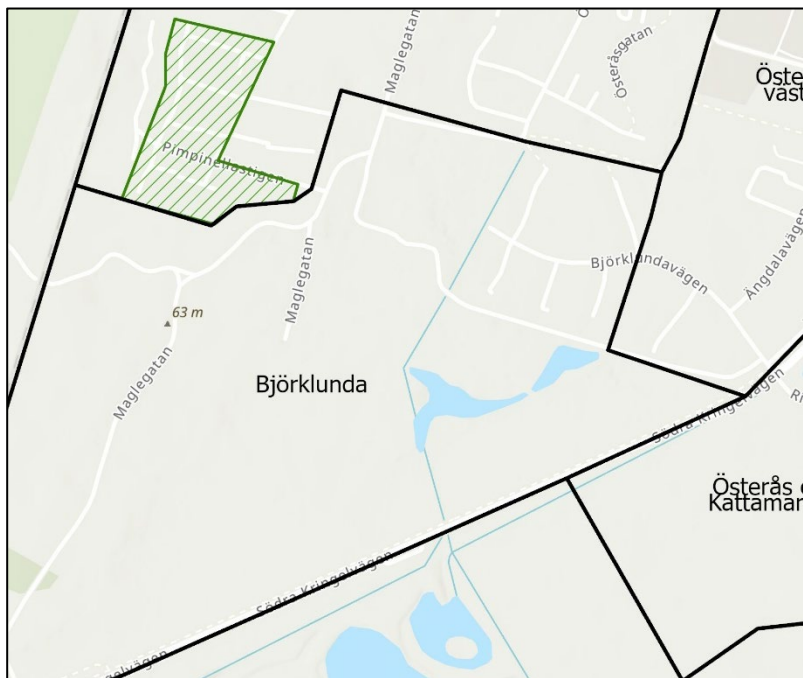
Tingsbacken 3,9,11

Minnet 1, 3 4

Uven 2

Blåhaken

Paradiset

Figur 47 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Björklunda

► Björklunda

Områdesbeskrivning

Björklunda ligger i södra Hässleholm, söder om stadsdelen Statten, i gränslandet mellan stad och landsbygd. Området är planerat att bebyggas med blandad bostadsbebyggelse och en mindre del är redan utbyggd med villor och parhus.

Bebyggelsen är från 2006 och ligger i områdets nordöstra del, utmed Björklundavägen. I övrigt består området till största delen av natur- och kulturlandskap där det småskaliga jordbrukslandskapet är tydligt framträdande.

Björklunda används i dag framför allt som rekreationsområde och transportstråk, där cykel och promenad är det naturliga sättet att ta sig genom området. Ett av de mest populära stråken löper längs med rullstensåsen (Maglegatan) och knyter ihop staden med bl.a. Magle våtmark och Tormestorp.

Rullstensåsen fungerar, utöver sin funktion som transport och rekreationsstråk, som en grön korridor och som ett landmärke genom staden och ut i landskapet. Det gröna stråket sträcker sig från Göingeåsen, via Magle våtmark och Björklunda, vidare in i staden till Linnéängen. Området i öster utgörs av värdefull betesmark. I området finns områden med värdefull natur som föreslås skyddas som värdefull natur klass 1.

Historia

Björklunda är jordbruksmark, i början av 1900-talet fanns här ett antal gårdar, idag finns endast Annedals gård kvar. Hela området består av jordbruks- eller naturmark.

Historisk siktlinje

Från områdets nordvästra del finns en siktlinje som når ända till Hässleholms kyrka, drygt en kilometer norrut längs med Maglegatan/Kyrkgatan. Siktlinjen har en historisk koppling och blir extra viktig eftersom kyrkan är ett av stadens viktigaste landmärken.

I väster närmast järnvägen finns ett kuperat skogsbevuxet område i vars östra kant en gång- och cykelväg löper – det är en gammal väg vars sträckning styrts av det skogklädda kuperade området i väster och åkrarna i öster.

Karaktär

Området karaktäriseras av ett småskaligt jordbrukslandskap. Det småskaliga åkerbruket och betesmarkerna har skapat tydliga rum och linjer i landskapet med hjälp av de stenmurar som finns i området.

Här finns objekt som är skyddade genom miljöbalkens generella biotopskydd som gäller inom jordbruksmark. Skyddade objekt som berörs i Björklunda är till exempel stenmurar, åkerholmar och alléer (minst fem träd i rad). Skyddet innebär att det är förbjudet att ta bort eller skada biotoperna.

Figur 48 Utblick från Björklunda norrut längs Maglegatan.

I sydost finns två dagvattendammar. Dessa fungerar som fördröjningsmagasin innan vattnet rinner vidare till Maglekärresbäcken och därefter vidare till Finjasjön. Utöver den tekniska funktionen bidrar dammarna till en ökad biologisk mångfald och vattnet höjer även upplevelsevärdet i området för oss människor.

Den bebyggelses som finns är för ny för att värderas ur byggnadsantikvarisk synvinkel. Förutom parhusen i kvarteren Rosmarinen, Timjanen, Salvian, Krusmyntan, Körveln, Koriandern och Malörten, finns Annedals gård i södra delen av området.

Värdeomdöme

Siktlinjen som är av yttersta vikt att bibehålla, dessutom finns fornfynd och natur värd att bevara.

En exploatering av området innebär att biotopskyddade objekt kommer att påverkas. Det gäller framför allt avbrott i befintliga stenmurar där gator och stråk behöver komma fram.

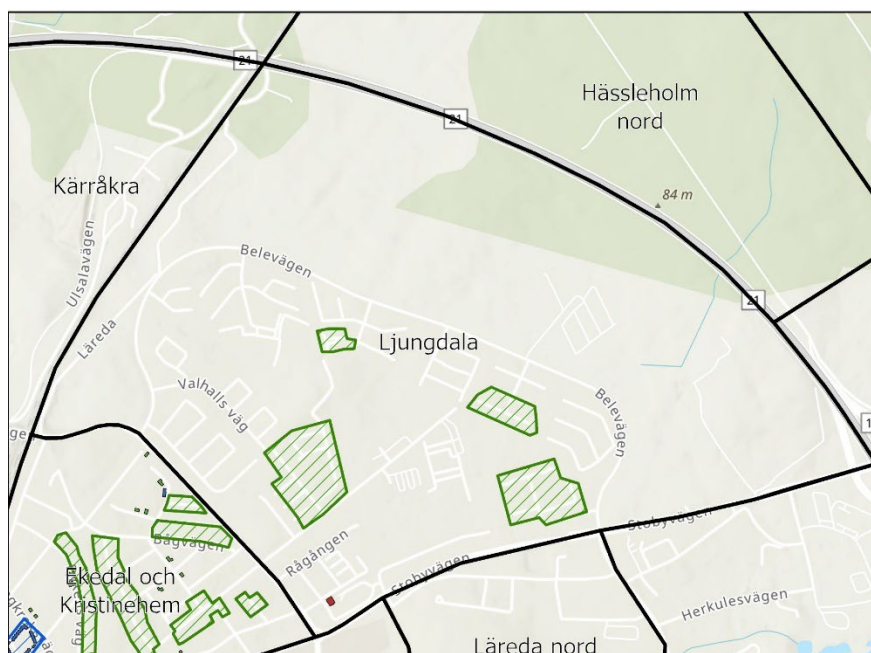
Upplevelsen av att vistas i området som besökande kommer att förändras. En del befintliga träd och skogsdungar kommer att gå förlorade, trots att de mest värdefulla träden och grönområdena bevaras blir upplevelsen en annan.

Var varsam med:

- Siktlinjen
- Kulturlandskapet

Viktiga områden och byggnader

- Den historiska siktlinjen
- Rullstensåsen

Figur 49 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Ljungdala

► Ljungdala

Områdesbeskrivning

På 1960- och 70-talet fick gamla Ljungdala gård ge namn åt ett nytt område, Ljungdala, idag Hässleholms folkrikaste bostadsområde med såväl flerfamiljshus som villa- och radhusbebyggelse.

Ljungdala omfattar de bostadsområden som omringas av Stobyvägen i sydost, Belevägen i norr, Södra stambanan i väster och Norra Kringelvägen i sydväst. Området omfattar också det föreslagna klass 1-området Ljungdala mosse samt ett grönt bälte mot riksväg 21 som bland annat inbegriper ett koloniområde. Det är ett ytmässigt stort område.

Historia

Ljungdalas historia är nutidshistoria. Här var fram till 1960-talet jordbruksmark. Här låg några gårdar och ett fåtal hus längs Trebackalånggatan, som är ett gammalt stråk som antyds redan på generalstabskartan från 1865, och på häradsekonomiska kartan från 1928 är vägen tydligt markerad. Marken var till största delen uppodlad men här fanns även lite skog och en hel del sank mark.

Under 1960-talet byggdes det nya bostadsområdet Ljungdala. Nu tillämpades moderna stadsbyggnadsprinciper grundade på funktionalismen, grannskapstanken och en önskan att bygga vidare på det svenska folkhemmet med bra bostäder för alla.

Karaktär

Ljungdala är Hässleholms enda renodlade "miljonprogramsområde" – ett uttryck som egentligen är missvisande eftersom miljonprogrammet bara var ett av många program som sattes under det tidiga 60-talet för att stimulera byggandet och förbättra Sveriges bostadsbestånd som var riktigt uselt efter andra världskriget.

Om Miljonprogrammet

Uttrycket "miljonprogram" kommer från riksdagens beslut 1965 att vi skulle bygga en miljon nya bostäder i Sverige under de kommande tio åren. Syftet med miljonprogrammet var att bygga bort den stora bostadsbristen med moderna bostäder till rimliga priser. En tvårumslägenhet skulle inte kosta mer än en femtedel av en normal industriarbetarlön.

Ett "miljonprogramsområde" är ett bostadsområde som byggdes under åren 1965–1974. Miljonprogrammet har också kommit att handla om en särskild sorts stadsplanering, med affärer och samhällsservice, biograf, arbetsplatser, kyrka och skolor. I miljonprogramsområdena är det vanligt med trafikseparering. Det finns särskilda gångvägar för gående och bilvägar för bilar, och de korsar sällan varandra.

Miljonprogramsområdena byggdes för alla. Både kommuner och privata byggföretag byggde. Inom miljonprogrammet byggdes det både radhus, småhus och flerfamiljshus. Alla hustyper skulle byggas standardiserat och rationellt. För att få korta byggtider och låga kostnader byggdes ofta många likadana hus i ett

område. Många delar till husen byggdes i fabriker och inte på plats. Sverige införde standardmått så att alla dörrar blev lika breda och alla köksbänkar lika höga. Tidigare kunde sådant variera och vara olika mellan olika byggen.

Ljungdala präglas av sådana bostadsområden. Här finns ett område med flerbostadshus i form av trevånings lamellhus, grupphus, både radhus och friliggande villor samt områden med villor byggda i egen regi.

Miljonprogrammets storskaliga struktur med funktionsseparation är tydlig i Ljungdala, där breda bilvägar dras runt bostadsområdet samtidigt som områdets "insida" enbart har gång- och cykelvägar samt en storskalig grönstruktur. Funktionsseparationen syns också i hur enfamiljshusen ligger avskilda från flerfamiljshusen, ofta med tomternas baksida mot de stora grönyternas ytterkanter. Denna typ av kvartersstruktur återfinns också i flerfamiljshuskvarteren där husens entréer riktar sig inåt mot innergården och husens baksidor utgör väggar mot de offentliga grönyterna.

I området finns främst tre typer av bebyggelse:

- Villaområden med byggnader i 1 eller 1 ½ plan.
- Radhusområden i 1 eller 1 ½ plan varav flera enplanshus även har källare.
- Flerfamiljshus med tegelbyggnader i tre plan samt källare.

Villaområdena i stadsdelen består till stor del av grupphus med likartade hus och en gatustruktur med återkommande säckgator som hindrar genomfart och söktrafik i området. I Ljungdalas nordvästra del finns nyare bebyggelse, främst från 1990-talet, ofta kedje- eller parhus och med samlad parkering. Till övervägande del är gatorna inne i villaområdena småskaliga och gröna.

Mötesplats Ljungdala, Ljungdalaskolan, områdets nybyggda förskola vid Trebackalånggatan samt multi-sportarenan fungerar som ett nav i området

Det finns mycket få entréer och fönster ut mot de offentliga rummen vilket gör dem otrygga. Villornas trädgårdar, i dessa fall baksidor, vetter mot den offentliga marken, ibland med höga plank, vilket gör cykelvägar och gångstråk otrygga och obefolkade. I sydvästra delen av Ljungdala återfinns också Ljungdala kyrka och den lokala matbutiken. Det storskaliga, bilcentrerade, utifrånmatande planeringsideal som rådde under 1960- och 1970-tal är tydligt.

Natur och rekreation

Hela Ljungdala upplevs som grönt då området genomkorsas i öst-västlig riktning av ett större grönstråk bestående av parkerna Breidablick och Orions bälte. Dessa grönområden förgrenar sig även ut mellan de olika delarna av området. Det finns även två kullar som kan användas för utblickar, i Balders hage samt i Breidablick. Breidablick är idag ganska igenväxt vilket hindrar stor del av utsiktsmöjligheterna.

Övrig natur nordost om Ljungdala mosse fungerar som närrekreation för boende i stadsdelen och här finns både koloniområde och slingor för motion och rekreation. Här finns även hästgårdsverksamhet och några enstaka bostadshus med lantlig karaktär.

Värdeomdöme

Ljungdala har många goda kvaliteter. Det är Hässleholms enda miljonprogramsområde, tillika ett av Hässleholms mest genomtänkta områden, med många hus av hög arkitektonisk kvalitet. Området speglar sin tid på ett mycket bra sätt. Här finns 60- och 70-talets Sverige i miniatyr.

Det finns så många kvaliteter kvar, se till att renovera varsamt utan att karaktären förvanskas.

Ljungdalas grönska är en viktig kvalitet; överallt är det nära till grönområden.

Utmärkande för Ljungdala är alla de många fina gruppbebyggelserna.

Ett mycket trafikseparerat område präglad av sin tid – även de delar som är byggda under 90-talet är baserade på en äldre plan. Alla områden nås från matargator. Stora delar av Ljungdala nås via Belevägen.

Ljungdala är inte begåvat med några större nivåskillnader men ändå är det kuperat, bebyggelsen på flacka området och kullar sparade för grönska.

Delar utan helhet, de är inom sig likartade men varje område skiljer sig från de andra. "Ljungdala Byar" nästan så kan de olika områdena uppfattas.

Områdets olika delar uppfattas lätt som väldigt separerade från varandra, framför allt småhusområdena. Ljungdalas södra del, med trevåningshusen och de småhusområden som ligger mellan Stobyvägen och Trebackalånggatan uppfattas som mer sammanhängande, sannolikt för att

den är mer överblickbar. De olika delarna skiljs inte åt av vegetation utan här är mer öppet – men trafiksepareringen är tydlig även här.

Var varsam med:

- Stadsplanen
- Strukturen
- Grönskan
- De olika områdenas karaktärer
- Att grupperna hålls ihop materialmässigt.

Viktiga områden och byggnader

I Ljungdala är det främst fina grupphusområden som behöver uppmärksammas. Området är till stora delar byggt under den tid då prefabricerade monteringsfärdiga hus blev vanligt, är det ena en naturlig följd av det andra.

I Ljungdala finns dock ovanligt många exempel på välbevarade och tidstypiska grupphusbebyggelser – att dessa behåller sin särart, både vad gäller både struktur och material är viktigt och att ursprungliga material används vid renoveringar. Viktigt är också att eventuella till- och nybyggnader placeras genomtänkt och att skalan bibehålls.

Ljungdala mosse

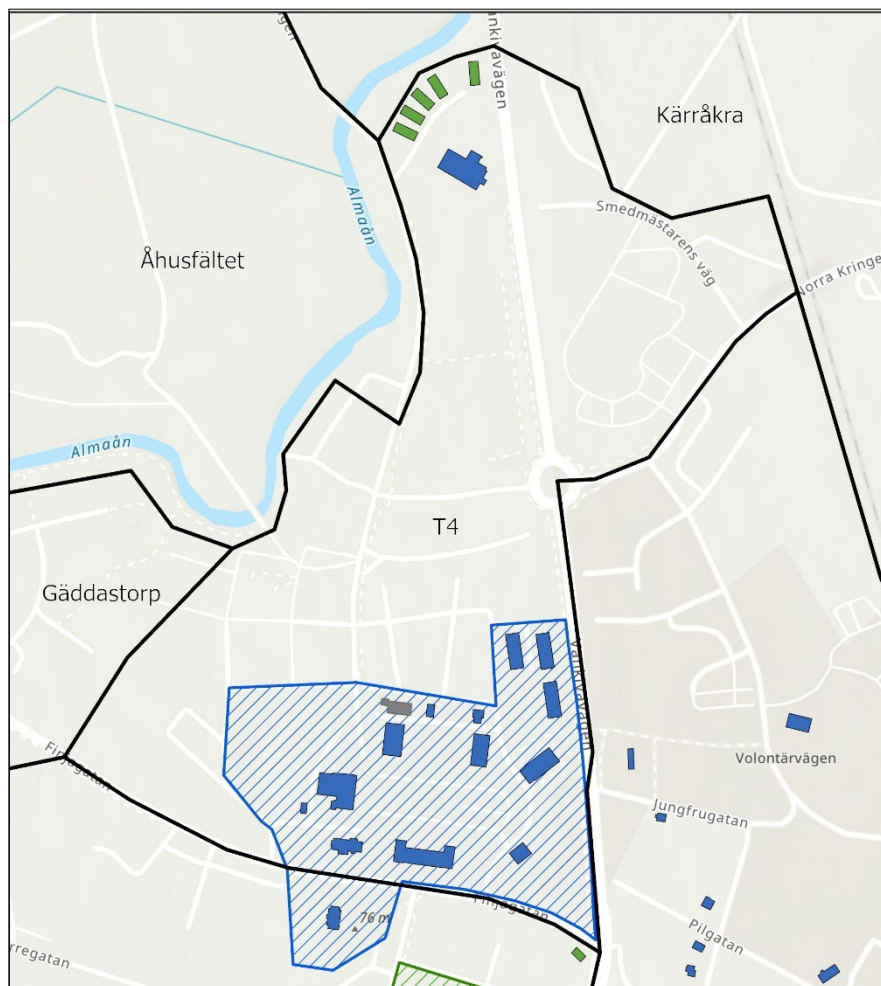
Ljungdala Mosse är ett viktigt område för rekreation i närområdet. Områdets kvaliteter kan eventuellt utvecklas men det är viktigt att dess utbredning och funktion bevaras.

Koloniområdet

Även koloniområdet är viktigt för miljön och rekreation och ger möjlighet till odling på nära håll. Bidrar även till tivsel genom sin småskaliga karaktär.

Ljungdalakyrkan

Ljungdalakyrkan invigdes 1980 och är placerad vid torget på Ljungdala Centrum. Kyrkan är byggd av rött tegel med tegeltak som en del av grannskapsenheten, en stadsdelskyrka. Den är funktionell och handikappvänlig. Kyrkan invigdes den 7 september 1980 av biskop Per-Olof Ahrén. Klockstapeln är fristående och de kyrkliga textilierna är designade av Inger Björklund och Inga-Britt Jeppsson. Ljungdalakyrkan är ritad av Torsten Thuresson och är Hässleholms enda moderna kyrkliga kulturminne.

Figur 50 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. T4

► T4

Områdesbeskrivning

T4-området omfattar det gamla regementsområdet vars verksamhet flyttades till Garnisonen under 1980-talet. Området domineras av det tidigare Skånska trängregementets lokaler från 1900-talets första år. Området avgränsas i norr av Almaån och Åhusfältets skogsområde, i öster av järnvägen och i söder av Finjagatan.

I området finns flera större byggnader som speglar en svunnen tid och har höga kulturvärden. Skyddsbestämmelser finns i detaljplan för byggnader i huvudsak vid och kring Trängplan.

Historia

Det nya regementets entré placerades mer eller mindre exakt vid det urgamla vägskalet där man valde väg mot Finja och vidare västerut eller mot norr och Markaryd. Innan regementet kom till Hässleholm var det obebyggd mark sånär som på några få hus längs vägarna.

Linberedningen i Kärråkra, som var en relativt stor arbetsgivare, grundades 1917 och låg norr om regementsområdet (idag finns EM möbler i lokalerna).

1907 kom Skånska trängregementet T4 till Hässleholm, efter flytt från Landskrona. Regementets uppgift var att utbilda soldater som i krig skulle försörja stridande förband med mat, ammunition, sjukvård och andra förnödenheter. 1986 samlokaliseras T4 och P2 på P2:s regementsområde. Därefter omvandlades T4:s område från militär till civil verksamhet.

Kasernområdet i Hässleholm är byggt efter den modell som tillämpades i början av 1900-talet. Det finns flera liknande regementen runt om i landet.

Vid flytten från Landskrona erbjöds i Hässleholm modernare och rymligare kaserner och en kaserngård lämplig för sitt ändamål. Men kanske saknades den gamla placeringens centrala läge och trivsel.

Figur 51 Regementsområdet med musikpaviljongen i förgrunden, från 1910-talet

Byggnaderna hade vacker arkitektur och fri utsikt. Kanslihuset hade rymliga lokaler och officersmännen var extravaganta. Tyvärr var den inte inredd vid inflyttningen så det blev att äta på Berns Hotell.

Med moderna kaserner, matsal och marketenteri blev förläggningen i Hässleholm materiellt sett mycket bättre än den varit i de gamla lokalerna i Landskrona.

Stallarna och ridhuset var dock mindre än tidigare, liksom gymnastikhuset, men det är moderna byggnader med både dusch och omklädning. Här fanns moderna förrådsbyggnader och sjukhus men dåligt med tygverkstäder (verkstäder för underhåll och reparation av tygmaterial såsom artilleripjäser och handvapen.)

I början var terrängen dålig och svårjobbad. Det var sankt och det var ojämnt så den mesta utbildningen skedde inne i gymnastiksalen. Det blev med tiden bättre med markplanering och trädplanteringar.

Ett problem var bostäder för officerarna, det fanns inte något ordnat för dessa men med tiden fann de bostäder; hyrda våningar, nybyggda villor båda nära och långt bort ersatte den första tidens små, ofta dåliga, stugor. De som bodde långt bort fick rida hem och ha stall på tomten.

Att man byggde sig en bostad i det som idag är kv Klockaren och Fanjunkaren var också ganska vanligt. Underofficerarna bodde i små stugor upplåtna av kronan.

Många förändringar som samhället Hässleholm genomgick skedde tack vare militären och den driftige övestelöjtnant von Heineman, det handlade om elektricitet, frivillig brandkår, skola och stensatta gator samt byggandet av stadshotell och kyrka. Militärerna var en stor och stark kraft som gjorde sig hörda!

Under de senaste åren har området genomgått en hel del förändringar och dessa pågår än. De gamla militära byggnaderna har fått nya användningsområden och nya bostäder byggts, två punkthus och ett antal radhus – dessa i områdets norra del.

Sjukhuset används av barnomsorgen, de nyare kasernerna i områdets västra del fungerar som skolor. Kasern von Heineman är ombyggd till bostäder, det finns kontor och andra verksamheter i området. I dess norra delar är de flesta militära byggnader rivna med undantag av de i nordligaste delen av kv Magasinet och delar av skjutbanan som finns i samma stora kvarter.

Figur 52 Kasern von Heineman sedd från Tränggatan.

Karaktär

Området har stora nivåskillnader, från höjden vid kasernplan och ned mot Almaån skiljer det 15 meter. Södra delen – i grova drag det gamla kasernområdet – är grönt och lummigt med uppvuxna träd; karaktären är hus i park.

Det finns ingen genomfartstrafik, matning sker utifrån och in. Trafiken är idag begränsad trots att det finns en hel del verksamheter i området. I områdets norra delar är situation lite annorlunda, här finns en hel del sällanköpsbutiker med parkeringar.

Södra delen av området med kasernplan i centrum är en väldigt fin plats med flera skyddsvärda byggnader, den är grön, välordnad med potential. Musikpaviljongen som flyttats från sin ursprungliga plats har funnit en central plats på Trängplan.

Runt kasernplan är intrycket monumentalt – stora massiva byggnader i park. Västerut med de lite nyare kasernerna blir intrycket lättare då de här byggnaderna har en lättare karaktär. Här finns även två nyare byggnader av god kvalitet, för nya för att bedöma antikvariskt, men de båda bostadshusen smälter bra in i miljön utan att tappa sin moderna identitet.

Kasernerna i kv Tre överstar är strama och enkla, i svensk folkhemstradition, och de lämnar ett positivt bidrag till gaturummet längs Vankivavägen. Strax väster om dessa ligger de nybyggda radhuskvarteren med nord-sydliga längor – intrycket av dessa är mindre bra; det känns som om det är smäckigt byggt, utan större omsorg.

T4-området kan uppfattas som att det består av olika delar som inte riktigt hänger ihop: det är området kring Trängplan med sina monumentala byggnader, det är det nybyggda radhusområdet och sen finns även det vackra naturområdet längs Almaån.

Värdeomdöme

Det gamla regementsområdet besitter otvivelaktigt stora antikvariska värden. Vålållna och välbevarade vackra byggnader. Dessutom var regementet en viktig del av Hässleholm som under en lång tid präglade livet i staden.

Att karaktären och det tidstypiska bevaras är viktigt. Stora byggnader i park, mindre och nyare kaserner, även dessa i park, olika men ändå sammanhållna karaktärer, tack var parkkaraktären med byggnaderna som solitärer i grönskan.

T4-området är ett område med många värden, arkitektoniska, byggnadshistoriska, militär- och socialhistoriska.

Idag erbjuder området inte minst en grönskande och centrumnära bostadsmiljö.

Var varsam med

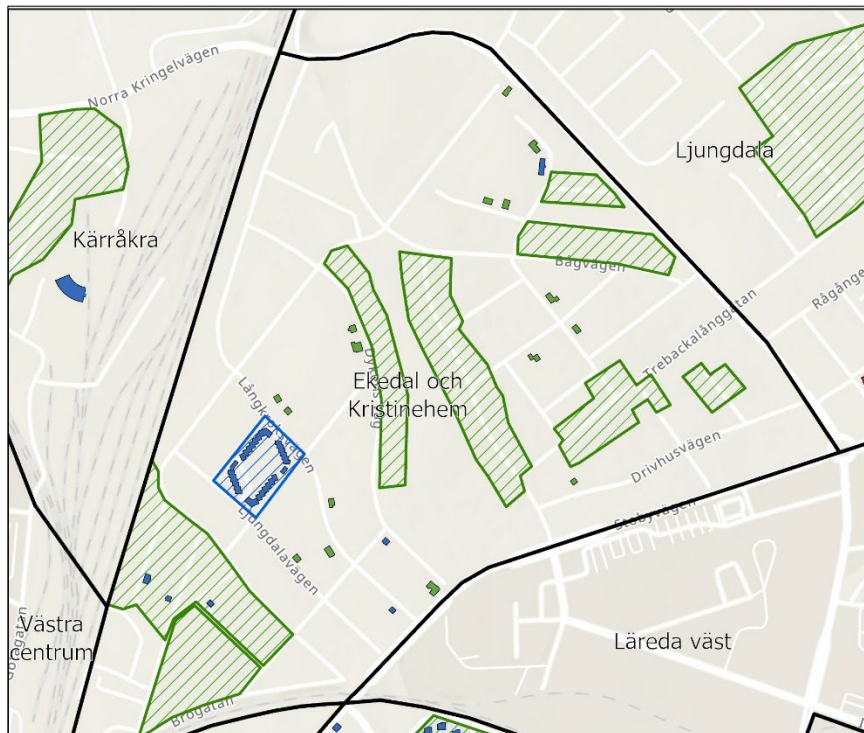
- Formen – bevara hus i park.
- Flertalet befintliga byggnader är stora och kraftfulla – behåll skalan (undvik allt för små och plottriga tillskott).
- Bevara grönskan och parkkaraktären.

Viktiga områden och byggnader

I området finns flera större byggnader som speglar en svunnen tid och har höga kulturvärden, bland annat Kasern Heineman.

Skyddsbestämmelser i detaljplan för byggnader i huvudsak vid och kring Trängplan:

- Remonten 1 (filmsalen, ridhuset, verkstadsbyggnad, karantänstall)
- Darehallen 1 (gymnastikbyggnad)
- Hässleholm 88:1 (musikpaviljongen som flyttats till annan plats inom samma fastighet, cykelverkstaden, markan)
- Trängaren 1 (kanslihus)
- Heineman 1 (kasern)
- Fridhem 8 (sjukan)
- T4 Kaserner (Tre överstar 1, 2, 4), 1950-tal, bör skyddas i detaljplan

Figur 53 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Ekedal och Kristinehem

► Ekedal och Kristinehem

Områdesbeskrivning

Ekedal och Kristinehem består till största delen av mindre villabebyggelse på medelstora tomter. En grupp radhus av hög arkitektonisk kvalitet, Ringgården, uppfördes på 50-talet. I området finns ett antal mindre parker och gröningar, bland annat Ekedalsparken som skiljer de två områden från varandra. Området har ett finmaskigt gatunät som tillåter genomfart men som avgränsas av Ekedalsparken och Låredaskolan. I områdets södra del, där stambanan och Skånebanan går samman, finns ett mindre verksamhetsområde. Här finns också Tivolibacken, ekbacken som tidigare varit plats för såväl dansbana, kreatursmarknad som cirkusplats, och som idag fungerar som park för de omkringboende.

Områdena Ekedal och Kristinehem är småskaliga egnahemsområden som började exploateras på 1940-talet. Områdets parker och gröningar är viktiga både för områdets karaktär och ur ett natur/rekreativhänseende och är inte lämpliga att bebygga.

Historia

De äldsta delarna är lika gamla som staden, om inte äldre då områdena i begynnelsen låg utanför stadsgränsen. När Hässleholm grundades fanns här enstaka hus bland kullar och skog.

I början av 1900-talet var Tivolibacken i områdets södra del Hässleholms nöjescentrum. Tivoliparken är idag, liksom då, en ekbacke med riktigt stora ekar. Här fanns såväl café och dansbana

som plats för kreatursmarknad och cirkus. Idag fungerar området som park för de omkringboende.

1928 byggd söder om och längs Kristinehemsvägen, Liksom längs Stobyvägen och området vid korsningen Trebackalång och Hasselvägen (kanske en äldre bybildning) Några gårdar fanns i området vid järnvägsövergången vid Bågvägen/norra Kringelvägen. Där fanns även ett antal mindre bostadshus längs Långkroksvägens norra del – en effekt av närheten till Kärråkra och verksamheten längs bangården.

Runt 1960 är Kristinehem mer eller mindre färdigbyggt och Ekedal har så smått börjat byggas som en fortsättning österut vid den redan befintliga bebyggelsen vid korsningen Trebackalång och Hasselvägen. 1975 är området mer eller mindre färdigbyggt.

När Hässleholm fick stadsrättigheter 1914 växte staden ganska fort. Snart blev stadsgränsen för trång, vilket gjorde att man 1942 tvingades ta mark från grannkommunerna i anspråk. Det innebar att området Kristinehem/Ekedal plötsligt hamnade innanför stadsgränsen och därmed aktuellt för exploatering. Tidens ideal med ljus, luft och grönska samt möjligheten att bättra på kosthållningen under krigsåren med egen odling gjorde att efterfrågan på hus med trädgård ökade. Tanken var redan från början att Kristinehem/Ekedal skulle bebyggas med enfamiljshus på relativt stora tomter.

Planering

Den första stadsplanen från 1946 täcker ett mycket stort område, det beror på att den upprättades medan stadsplanlagen från 1931 fortfarande gällde. Lagen utgick från markägarens rätt att exploatera sina ägor, följden blev att byggnader kunde placeras hur som helst utanför planlagt område utan kommunal styrning. För att komma till rätta med problemet upprättades planer över väldigt stora områden. Planen över Kristinehem/Ekedal från 1946 medger bebyggelse av enfamiljshus i maximalt två våningar.

Dessa 1940-talsplaner för Kristinehem/Ekedal fick anpassas till den på platsen befintliga bebyggelsen. Bebyggelsen hade därför vuxit fram ganska fritt, detta hade planerna att förhålla sig till då gator och kvarter skulle planläggas. Eftersom husen låg så utspritt fick staden en stor mängd tomter ”på köpet” vid planläggningen och antalet tomter vida översteg efterfrågan, något som löstes genom att tomterna gjordes större.

1955 planlades östra delen av Ekedal för fristående hus i två våningar. Det var en av få nya planer i Hässleholm under hela 1950-talet. Däremot gjordes ett stort antal revideringar av befintliga planer, för Kristinehem/Ekedal 1951, 1955, 1956 och 1959.

Under 1960-talet expanderade Hässleholm ytterligare i nordost. Många av dessa nya bostäder planlades och byggdes i Kristinehem/Ekedal. Orsakerna var flera, dels fanns här goda utbyggnadsmöjligheter som var svåra att hitta i andra delar av staden, dels behövde stadsdelen växa för att servicen skulle kunna bibehållas. Följaktligen upprättades 1966 en stadsplan för fristående hus och kedjehus i norra delen av Ekedal.

Byggnadshöjden begränsas i allmänhet till 1–2 våningar. I senare detaljplaner anges maxhöjden till 7,3 eller 7,6 m. Husen placeras oftast 4 m in på tomten med förgårdsmark framför, men

undantag finns. 1960-talsbebyggelsen är lågmäld med stora inslag av gruppbebyggelse. Den rad- och kedjehusbebyggelse som finns i området är från den här tiden.

Figur 54 Kösboarsvägen

Karaktär

Området har relativt stora nivåskillnader, parkerna ligger högt och lägsta platsen är vid Ljungdalarondellen i områdets sydöstra hörn. Höjdskillnaden upp till högsta punkten i Ekedalsparken är 20 m.

Kristinehem och Ekedal består av relativt tät småhusbebyggelse på medelstora tomter. Bebyggelsen är att betrakta som skyddsvärd enligt byggnadsnämndens beslut (§299/2001) med vissa riktlinjer. I området finns ett antal mindre parker och gröningar, bland annat Ekedalsparken som skiljer de två områden från varandra. Området har ett finmaskigt gatunät som tillåter genomfart men som avgränsas av Ekedalsparken och Låredaskolan. I områdets södra del där stambanan och Skånebanan går samman finns ett mindre verksamhetsområde. Här finns också Tivolibacken, ekbacken som tidigare varit plats för såväl dansbana, kreatursmarknad som cirkusplats, och som idag fungerar som park för de omkringboende.

De flesta bostäderna uppfördes etappvis mellan slutet av 1940-talet och 1970-talet. Dock byggdes de första villorna i området redan på 1910-talet. Under 1980- och 1990-talen har viss bebyggelse tillkommit, oftast genom avstyckning av befintliga stora tomter, det handlar dock endast om ett fåtal nybyggen. Idag finns det runt 500 bostäder i området.

Kvartersstruktur, gaturum och grönska

Stadsdelarna har en tydlig kvartersstruktur med bebyggelse utmed de många gatorna. Alla bostäder har en tillhörande trädgård som oftast ligger "på baksidan" i kvarterens inre. Kvarterstrukturen skiljer sig en del mellan det något äldre Kristinehem i västra delen av området och

det något yngre östra Ekedal från 1960- och 1970-talen. Kristinehems bebyggelse är mer individuellt utformad än Ekedals som i högre grad består av gruppbebyggelse. Även kvartersstrukturen skiljer sig åt på så vis att gatorna i Kristinehem är anlagda i trädgårdsstadsanda emedan Ekedals är mer rätvinkligt modernistisk utformade.

Området får mycket av sin grönska och lummighet från de många och ofta stora trädgårdarna. I de äldsta trädgårdarna är många träd och buskar stora och välvuxna då de haft gott om tid att växa ordentligt. De riktigt stora trädgårdarna ligger i områdets södra del medan de allra äldsta finns dels i södra delen dels i västra delen av området.

Kristinehem och de södra delarna av Ekedal har något högre bebyggelse om 1 ½ till 2 våningar och detta förstärker gaturummen. Dessutom finns här de mest uppvuxna trädgårdarna som ytterligare förstärker gaturummens karaktär. De slingrande gatorna går inte att direkt överblicka vilket ger gaturummen en viss spänning.

De nordligaste kvarteren i Ekedal (med bland annat Vinbäret, Krusbäret och Körsbäret) är mer symmetriska med raka gator (och välvårdade men ofta "lägre" trädgårdar). Bebyggelsen är i ett plan med husen indragna vilket inte förstärker gaturummet. Gaturummen känns ibland öppna och gatorna breda, fastän varken avståndet mellan husen eller gatubredden är större än i de äldre delarna av området. Gemensamt för de båda stadsdelarna är att både kvarteren och gaturummen präglas av grönska, hela området är väldigt grönt och lummigt.

Figur 55 Ljungdalaparken

I området finns dessutom flera mindre grönområden:

Tivolibacken i områdets södra del består av en ekbacke med riktigt stora ekar. Området har tidigare använts till såväl dansbana, kreatursmarknad som cirkusplats. Idag fungerar området som park för de omkringboende.

Ljungdalaparken är en naturpark mitt inne i ett kvarter. Här finns upptrampade stigar och utmärkta möjligheter för lek.

Ekedalsparken är en värdefull naturpark med vegetation som består av blandskog med inslag av barrträd. Parken ligger i direkt avslutning till Läredaskolan och den används både som skolväg och i undervisningen.

Bäckhagsparken är stadsdelens enda parklika park. Dess karaktär är öppen med stora träd och klippt gräs.

Vallparken är en kulle med ängsmark och enstaka träd. Det är av vikt att bevara området som ängsmark trots att det inte är så tillgängligt.

Balders hage består av dels en öppen gräsmatta dels områden med relativt stora träd. Området genomkorsas av gångstigar.

Dessa mindre grönytor är viktiga dels för områdets öppna karaktär, dels som ytor för utevistelse och lek.

Värdeomdöme

Området är varierat och kuperat, här samsas en- och tvåfamiljshus från större delen av 1900-talet. Kristinehem är den äldre delen medan Ekedal är yngre. Det är möjligt att följa bebyggelsen från väster mot öster åldersmässigt.

Området är grönt och uppvuxet, här finns flera mindre och en del riktigt stora grönområden som präglar området. Det gör även de organiskt formade gaturummen.

Här finns mycket fin tegelbebyggelse från 40- och 50-talen, allt från större villor vid Dykens väg till de mindre egnahemsvillorna som radar upp sig längs Ekedalsvägen.

Att alla former och årgångar samsas ger en omväxlande och trivsamt miljö. Området är inte det minsta trafikseparerat men trots detta lugnt och stillsamt.

Förutom ett fåtal verksamheter längst västerut, närmast järnvägen, är detta ett renodlat bostadsområde, med kvaliteter som lugnt, uppvuxet, varierat men välhållen bebyggelse och omväxlande gaturum; ett promenad och barnvänligt område.

Var varsam med:

- Gaturummen; att de behåller sin öppna karaktär, genom låga hägnader och förgårdsmark.
- Grönskan; bevara grönområdena och annan uppvuxen grönska.
- Här finns många olika hus, vart och ett med sin karaktär, extra viktigt är dock att tegelhus förblir tegelhus. Fasaderna bör ej förvanskas genom att putsas eller målas. Tegeltak bör bevaras.

- Den äldre bebyggelsen från 10-och 20-talen är ett relativt ovanligt inslag i Hässleholms villaområden (Djupadal undantaget) – extra varsamhet bör tillämpas så dessa äldre villor och gathus inte förlorar sin karaktär.

Figur 56 Kvarteret Ringgården

Viktiga områden och byggnader

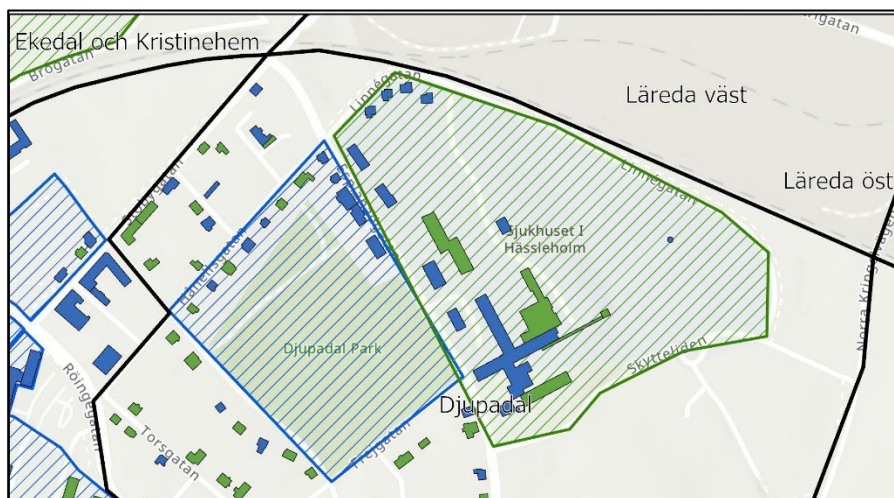
- Kv. Ringgården – skyddad i detaljplan.
- Kv. Körsbäret – skyddad i detaljplan
- Villa Bäckström, ritad av Sten Samuelson och byggd 1970. Väl integrerad i den kupe-rade terrängen, i kontrast mot gatufasadens slutna och skulpturala murverk av tegel, öppnar sig trädgårdssidans lätta konstruktion med glasade partier från golv till tak. Byggnaden är utpräglad modernistisk vilket förstärks av vertikala och horisontella skivor i form av utkragande tak, altanens däck med den förlängda väggen som insynsskydd.
- Kv. Björkhagen och Solslänten vid Dykens väg – har skyddsbestämmelser.
- Den äldre bebyggelsen vid Tivoliparken och vid korsningen Hasselvägen - Treback-alånggatan.

Figur 57 Trebackalånggatan

Figur 58 Dykers Väg

Figur 59 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Djupadal

► Djupadal

Områdesbeskrivning

Djupadal, till större delen bestående av villabebyggelse, är ett av stadens östra områden med mycket skog, skolor, idrottsplats och centrala bostadsområden. Här finns också Djupadalsparken och stadens sjukhus.

Området avgränsas av Stobyvägen i nordväst, Kristianstadbanan i norr, Norra Kringelvägen i öster och Rönnevegatan i söder. Esplanadgatan delar området i två delar; på västra sidan bostäder och på östra sidan sjukhusområdet, GöingevalLEN och skolor. Området har tre enkelt urskiljbara delar, det kring parken, sjukhusområdet och "östra skogsområdet".

Djupadal är i huvudsak bebyggt med större villor, med inslag av lägre flerbostadshus. Bebyggelsen omgärdar en naturlig sänka, Djupadalsparken. Parken ligger lägre än omgivande gator och bebyggelse och gaturummet söder och öster om parken kan uppfattas som ganska öppet. Parkrummet upplevs ändå som ett relativt slutet rum, på grund av nivåskillnaden. Gaturummets karaktär växlar även med varierande förgårdslinje. Mot norr och väster ligger villorna i direkt anslutning till parken vilket gör att parken endast anas vid entréerna.

Sjukhusområdets tegelbebyggelse, som började uppföras i slutet av 1930-talet, beskrivs bäst som hus i park. Den kuperade parken mitt i området bidrar till känslan av byggnader placerade i naturen. I öster finns servicefunktioner, bland annat Linnéskolan, GöingevalLEN och några förskolor, insprängda i skogsvegetationen.

Strukturen som omgärdar Djupadalsparken, med stora villor på rymliga tomter, är att betrakta som värdefull ur kulturmiljöhänseende och bör behållas intakt. I områdets östra del, mot Norra Kringelvägen, finns social service i form av skolor, förskolor och idrottsplaner. Den uppväxta skogsvegetationen i anslutning som omgärdar servicefunktionerna i öster bidrar till en god utemiljö för befintliga verksamheter.

Området är mycket kuperat; det skiljer 15 meter mellan högsta och lägsta punkterna.

Figur 60 Kartor och ortofoton som visar området Djupadal 1865, 1928 och 1940-tal.

Historik

Esplanadgatan följer gamla landsvägen (klykans norra ben). Ett kuperat landskap med horsten öster om sjukhuset är väl synlig, ett fåtal hus längs Röingevägen (gamla vägen mot Finja) även Stobyvägen är utmärkt, C1865.

Områdets äldsta bebyggelse – i huvudsak längs de både infartsvägarna, Stobygatan och Röingegatan är delvis äldre än Cyrillus Johanssons 1920-tals plan. Här finns hus från mycket tidigt 1900-tal, bostadshus/gathus placerad i gatulinjen.

1928 (Häradsekonomiska kartan), nu har bostadsbyggandet kommit igång, Djupadals villaområde är planlagt (Cyrillus Johanssons plan), drygt hälften av kvarteren är bebyggda mot Stobyvägen och Röingegatan. Djupadalsparken är anlagd liksom Idrottsplatsen, sjukhusområdet består än så länge av delvis odlad mark och delvis en skogsklädd höjd.

På 1940-talet har Djupadal funnit sin form och villaområdet är i stort sett färdigt, sjukhuset är byggt och även utbyggt, en kontinuerlig process som fortfarande pågår. Idrottsplatsen är fortfarande ganska ensam i skogsområdet; den sällskapas av några idag rivna villor längs Esplanadgatan. Fram till 1960 händer inte mycket i Djupadal, personalbostäderna längst upp i norra hörnet av sjukhusområdet har byggts. Men under de kommande åren byggs Linnéskolan efter Valdus Wikéns ritningar, sjukhuset byggs ut liksom Högalidshemmet. Under senare tid har två förskolor i skogsområdet tillkommit, ett fåtal villor rivits och ersatts med nya och sjukhuset byggts ut ytterligare.

Karaktär

Djupadal är ett väl avgränsat område med egen karaktär, som redan nämnts kuperat, mycket grönt. Här finns skogsområdet, sjukhusområdet med riklig grönska och trädgårdsstaden med både park och stora uppvuxna tomter.

Bostäderna i kvarteren kring parken

Här härskar ett lugn med större, ofta välhållna villor på relativt stora tomter. Det finns en väldig variation när det kommer till husens utseende och stil, från de alla äldsta gathusen, nyklassicistiska 20-talsvillor, stilsäkra 60-tals villor och någon enstaka "Dallasvilla", uppblandat med mindre flerbostadshus som smyger sig in i miljön på ett förtjänst sätt. Här finns även äldreboende och ett fåtal mindre verksamheter. Området är begåvat med en ovanligt stor mängd uthus och liknande (ett tecken på äldre bebyggelse vid stadens dåvarande utkant).

Djupadal stadsplan ritades år 1921 och området är unikt i Hässleholm. Det är ett av stadens äldsta bostadsområden och ligger nordost om centrum i direkt anslutning. Området byggdes ut under 1920- och 1930-talen och är planerat som en trädgårdsstad enligt tidens ideal. Husen är stora och individuellt utformade och de speglar väl de byggnadstraditioner som rådde i början av seklet. Området har dock förtätats med tiden och en del byggnader har ersatts med nya. Idag hittar man exempel på byggnader från de senaste hundra åren i området. Bebyggelsen består huvudsakligen av enbostadshus, men här finns även flerbostadshus och även en del verksamheter och institutioner exempelvis Högalidshemmet.

Trädgårdsstaden Djupadal

Området har ända sedan Hässleholm blev stad 1914 legat innanför stadsgränsen. År 1921 upprättade arkitekten Cyrillus Johansson en ambitiös plan över nordöstra delen av staden. Planen sträckte sig egentligen vidare in i grannkommunen Stoby, men det var bara delen innanför stadsgränsen som fastställdes. Det är uppenbart att Cyrillus var påverkad av tidens anda där trädgårdsstäder och egnahemsbebyggelse var viktiga inslag. Framför allt inspirerades han av österrikaren Camillo Sittes teorier om stadsbyggnad. Sitte förespråkade en planering som utgick från medeltidsstadens oregelbundna och organiska form och där husen anpassades till de naturliga, topografiska och geografiska förutsättningarna. Detta syns i Djupadal bland annat genom att gatorna är lätt krökta och husen ligger på rad i mjuka linjer.

Trädgårdsstadens storhetstid sammanföll med utvecklingen av förstäder och uppstod i både England och på kontinenten under 1800-talets senare del. De bättre bemedlade började söka sig ut från de osunda stadskärnorna och dess trängsel, smuts och fabriker. Tack vare tiden tekniska utveckling, t.ex. tåg och spårväg, blev det möjligt att bosätta sig längre ut. Tanken var att stadens och landsbygdens kvaliteter skulle förenas i trädgårdsstaden, där alla invånare skulle ha en egen bostad med tillhörande trädgård.

Även Hässleholm påverkades och Djupadal utformades som en "ministad" som förutom bostäder även innehöll breda gator, platser för offentlig verksamhet och grönområden. Framför allt var idén om en stor park centralt i bostadsområdet en tydlig inspiration från Englands trädgårdsstäder och deras "Village Greens" som fungerade som en gemensam gräsyta för promenader, picknick, lek och annan social samvaro.

Gaturum

Gatorna får mycket av sin karaktär av de stora huskroppar som ligger vid eller nära gatulinjen. Dessutom avgränsar murar, staket och häckar trädgårdarna från varandra och gatan. Djupadals breda och lätt krökta gator uppfattas som lummiga och gröna. De många uppvuxna träderna och den rika grönskan längs gatorna förstärker gaturummen.

Gatorna är ovanligt breda för ett bostadsområde, nästan ingenstans understiger de tolv meters bredd. Det ger gaturummet ett välordnat och luftigt utseende. På många ställen i området används gatorna för parkering. Det bidrar till att gatorna uppfattas som smalare, vilket till viss del dämpar bilarnas hastighet. Dock kan gatan uppfattas som aningen rörig och bitvis döljer bilarna husfasader och låg vegetation. Samtidigt kan bilarna ses som ett stadsmässigt inslag som visar att området är bebott.

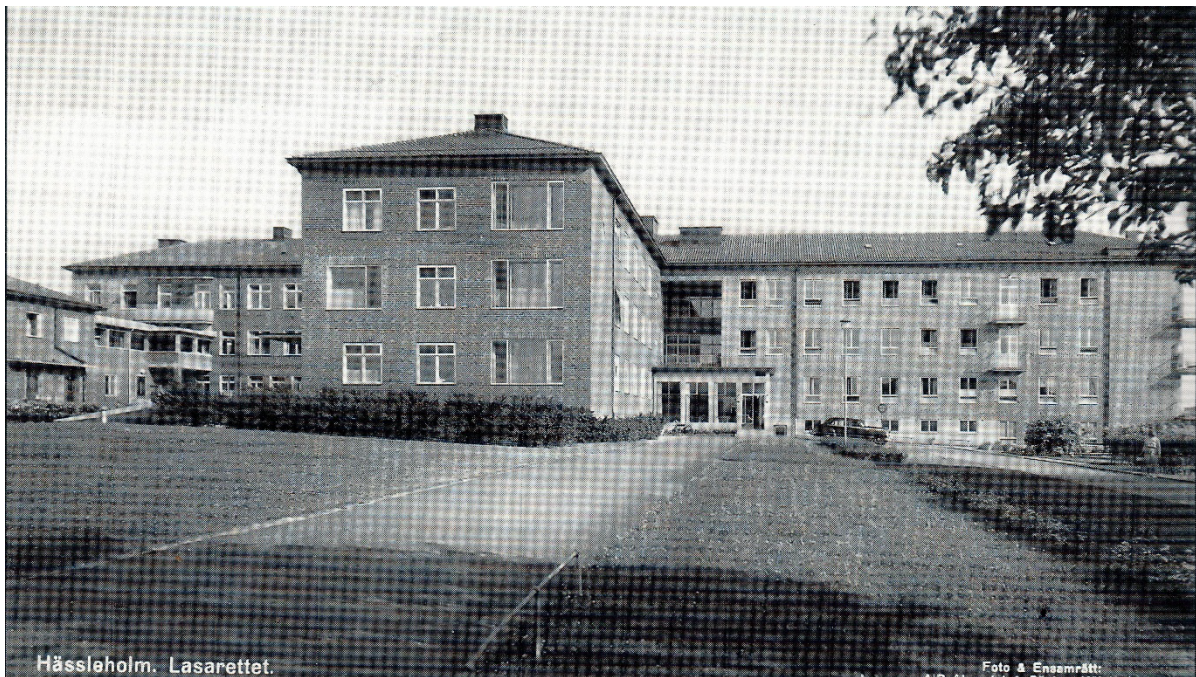
Djupadalsparken

Parken som ligger i området ger tillsammans med den rika och lummiga grönskan trädgårdarna i Djupadal dess gröna karaktär. Parken besöks flitigt av människor från hela staden, här finns bland annat lekplats, barntrafikskola, tennisbanor och sittplatser.

Parken har karaktären av en klassisk park med klippta gräsmattor och en vegetation främst bestående av björkar och rododendronbuskar.

Sjukhusområdet

Klassat som bevarandevärt, mörkt röda tegelbyggnader i park, sammanhållet och stiligt placerat på en höjd. Sjukhusbyggnadernas placering tillsammans med bebyggelsen på södra sidan Esplanadgatan är av stort värde, liksom sjukhusets entrégavel sedd från Frejgatan. Överläkarsvillan är även den av stort kulturhistoriskt värde, Här finns mycket grönska, den tuktade på framsidan och den mer vilda längre norrut på området.

Figur 61 Lasarettet 1946

Skogsområdet

Djupadalsmrådets östra del är mest skog, med undantag av förskolorna, Lanneskolan och stadens idrottsplats som bildar öar i skogen. Lanneskolan kopplar även till staden genom sin placering väl synlig från Röingegatan och Norra Kringelvägen.

Värdeomdöme

Generellt ett skyddsvärt område, större delen av villaområdet bör få områdesbestämmelser eller liknande gällande om- och tillbyggnad, hägn, material, färgsättning mm. Det viktiga är att karaktären och trädgårdsstadsidéen förblir intakta. Gaturummets utformning är även den av stor betydelse. Likaså det gröna kulturarvet

Djupadal. Skyddsvärd bebyggelse kring Djupadalsparken.

Sjukhusområdet. Generellt skyddat med varsamhetskrav i detaljplan. Gaveln som fondmotiv i Frejgatan särskilt skyddad.

Doktorsvillan bör skyddas.

Var varsam med

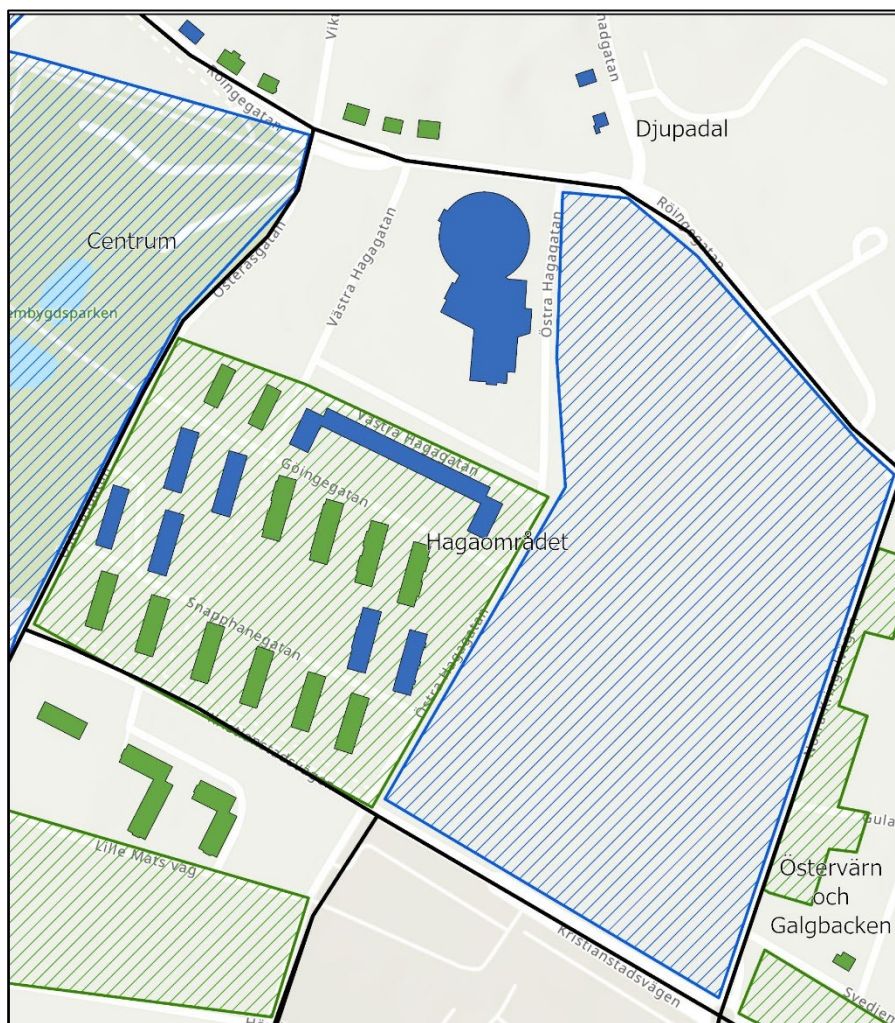
En fortsatt utveckling av sjukhusets verksamhet är positiv för Hässleholm. Vid en framtida omgestaltning och förtätning av sjukhusområdet är det av stor vikt att hänsyn tas till befintliga kulturhistoriska kvaliteter och rumsstrukturer, samt att ny bebyggelse gestaltas med arkitektonisk omsorg. Befintlig vegetation i anslutning till sjukhuset utgör en kvalité och vid en framtida komplettering av bebyggelsen är det viktigt att hänsyn tas till befintlig vegetation.

- Villorna vid om- och tillbyggnad, ta hänsyn till hägn, material, färgsättning mm. Det viktiga är att karaktären och trädgårdsstadsidén förblir intakta. Gaturummets utformning är även den av stor betydelse, liksom det gröna kulturarvet.
- Volymer – att nytillskott anpassas till befintlig miljö och att placeringen på tomten är genomtänkt och inte inkräktar på karaktärsskapande gaturum eller på annat sätt förvanskar områdets nuvarande karaktär.
- Gaturummets struktur – låga hägnader lika befintliga.
- Undvik till- och nybyggnader som förändrar gatu-linjen.
- Befintligt material eller återgång till ursprungligt vid fasad, tak och fönsterrenoveringar.
- Bevara den uppvuxna grönskan.
- Sjukhusområdet – hänvisar till befintlig kulturmiljöutredning, men påpekas bör att det är av största vikt att ny- och tillbyggnad anpassas till befintlig bebyggelse vad gäller proportioner, volymer och material.
- **Viktiga områden och byggnader**
- Djupadalsparken med omkringliggande villabebyggelse, samt sjukhusområdet är att anse som värdefulla kulturmiljöer
- Esplanadgatans gaturum
- Sjukhusområdet – samtliga byggnader har inventerats under 2019, se Kulturmiljöutredning genomförd av Tyréns 2019.
- Gavelmotivet på lasarettets huvudbyggnad
- Doktorsvillan

- Linneskolan
- Villorna – parken och planen.
- Villa Bergenudd

Figur 62 Midsommarfirande i Djpadalsparken på 1940-talet

Figur 63 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Hagaområdet

► Hagaområdet

Områdesbeskrivning

Haga ligger strax öster om centrum, granne med Hembygdsparken. Området begränsas i norr av Röingeleden, i öster av Norra Kringelvägen, i söder av Kristianstadsvägen och i väster av Österåsgatan och Hembygdsparken. Hagaområdet är ett av Hässleholms kulturhistoriskt mer intressanta bostadsområden. Byggnaderna i området uppfördes under senare delen av 1940-talet, en tid som präglades av funktionalismens ideal som gjort intåg under 1930-talet.

Öster om Östra Hagagatan finns Hässleholms Östra Begravningsplats som har en parkliknande karaktär. I området finns även Qpoolen och stadens simhall och ett kvarter med äldre villor och nyare flerfamiljshus.

Figur 64 Ortofoot över området från 1940.

Historia

Först på plats i området var första etappen av Hässleholms kyrkogård. Sedan 1860-talet hade Hässleholm vuxit kraftigt och med den ökande befolkningen växte behovet av en egen begravningsplats. Därför köpte Hässleholm det Nordströmska hemmanet 1903.

Hemmanet låg alldeles intill ett järnåldersgravfält, med ett flertal bevarade stenar. Ett ritningsförslag till begravningsplatsen upprättades 1904 av länsträdgårdsmästaren Carl Ekenstam. Denna placerades i direkt anslutning till det gamla gravfältets södra sida. Huvudentrén var placerad på begravningsplatsens norra sida med en gångväg genom gravfältet. På så vis kunde det gamla gravfältet med sin kuperade terräng och grönska användas som ett rekreativt parkområde intill begravningsplatsen. Ett antal slingrande gångvägar utritades mellan järnålderstenarna för att förstärka intrycket av en engelsk park. Den nya begravningsplatsen invigdes den 10 augusti 1904.

Genom donationer, framförallt till minne av bryggerifabrikören Gustaf Ohlin kunde ett gravkapell uppföras på den tänkta platsen. Det byggdes i rött tegel med höga takfall efter ritningar av domkyrkoarkitekten Theodor Wåhlin och stod klart för invigning 1907.

Under 1930-talet började den befintliga begravningsplatsen bli otillräcklig. För den nya utvidgningen anlätades arkitekten Cyrillus Johansson. 1933 tog han fram ett ritningsförslag i form av

en plan som var stram och monumental, men som samtidigt möjliggjorde ett stort antal gravplatser.

Utgångspunkten i den nya planen blev formen av en amfiteater, vilket dels var populärt under 30-talet, men som också var lämpligt för områdets naturliga höjdskillnader. Enligt Johanssons önskemål var det viktigt att behålla det monumentala intrycket och se till helheten före individuella gravplatser. I mitten av amfiteatern fanns en stor öppen plats med en damm i centrumet.

Hela det nya området skulle kringgärdas med häckar, murar eller staket för att avskärma det från de närliggande gatorna. De nya gravkvarteren skulle besås med gräs och planteras med rader av lind, alm, ask och björk. Vid den stora dammen skulle det planteras tårpilar och vid vattenställena skulle det finnas popplar.

Den första delen, utmed Norra Kringelvägen, invigdes 1935, medan den monumentala delen av anläggning invigdes under 1950-talet.

År 1946 har stora delar av bostadsbebyggelsen kommit på plats, såväl villorna i områdets norra del mellan Österåsgatan och Västra Hagagatan liksom de flesta lamellhusen. Cyrillus Johanssons kyrkogårdsutbyggnad är pågående och där Qpoolen står idag fanns något som mest liknar en grusgrop. Större delen av bostadsbebyggelsen i Haga uppfördes under senare delen av 1940-talet som en grannskapsenhet med bostäder, och service. Enheten består av sexton lamellhus i tre våningar, hantverksmässigt utförda med material av hög kvalitet och omsorg om detaljerna.

Ett långhus i öst-västlig riktning med två flankerande byggnadskroppar i nord-sydlig riktning norr om övrig bostadsbebyggelse. Även dessa är byggda i tre våningar med källare. Husen är uppförda enligt tidstypiska arkitektoniska ideal med tegel eller putsad fasad, flacka sadeltak eller valmade sadeltak klädda med lertegel, burspråk, uppglasade trädörrar, stora fönster med bågar och karm av trä och balkonger. Husen placerades med fasaderna i öst-västlig riktning för att öka ljusinsläppet så mycket som möjligt.

Även stadsplanen från 1944, ritad av Valdis Wikén, planerades efter rådande ideal med gröna ytor mellan husen samt en större park i områdets mitt. Planen baserades dock på Cyrillus Johanssons plan för området öster om centrum inklusive kyrkogården från 1920-talet.

Värda att nämna är även de tre lamellhusen norr om Göingegatan, dessa är idag kraftigt förändrade men de var ursprungligen en del av grannskapsenheten och det längst till vänster, idag till oigenkännlighet förändrat, är ritat av Sven Markelius 1936.

Qpoolen byggdes 1957 och kompletterades 1970-1971 med Simhallsbadet. Qpoolen/Simhallsbadet har ett stort kulturhistoriskt värde. Anläggningarna visar på sin tids arkitektur- och funktionsideal med välvt tak, tegelfasad, betongblock och stora ljusinsläpp.

Under 1960-talet utvidgades kyrkogården ytterligare. Stadsingenjören Oscar Röjgård tog fram ett förslag på en ny utvidgning. Det nya området låg söder om begravningsplatsen och fick en symmetrisk rektangulär formgivning med fyra kvarter indelade genom två huvudgångar. Den öst-västliga huvudaxeln kantades dessutom av en lövträdsallé. År 1965 kunde det nya området invigas.

Under 1970-talet initierades planerna att anlägga en urnlund vid begravningsplatsens sydöstra hörn. Anläggningen fick en mjuk formgivning med vårdarna placerade i slingrande rader samt i cirklar kring en liten nedsänkt damm. Lundens utformning anspelade på Cyrillus Johanssons monumentala anläggning från 1930-talet. År 1977 väcktes frågan om att anlägga en minneslund. Den anlades i den södra delen av begravningsplatsen, öster om urnlunden. Det senaste tillägget till begravningsplatsen är en askgravplats vilken anlades 2011 i begravningsplatsens sydvästra hörn.

Bostadsområdet har genomgått väldigt få förändringar genom åren, men de två ursprungliga komplementbyggnaderna som fanns är nu borta.

Figur 65 Hus på Österåsgatan

Figur 66 Idrotts- och badanläggningen Q-poolen

Karaktär

Bostäderna och Qpoolen ligger i en svacka mellan åsen genom parken och kyrkogården som sluttar cirka fem meter från öster ner mot väster för att sen stiga upp mot Hembygdsparken.

En intressant detalj är stråket som sträcker sig hela vägen från kyrkogårdens östra mur, via en skulptur, vidare genom hela kyrkogården, genom Haga och Göingegatan, genom Hembygdsparken och längs Andra avenyn för att sluta vid Järnväggsgatan och stationen.

Hela Hagaområdet med sina väldigt olika delar är en lugn, fridfull och grön miljö – kyrkogården med uppvuxen grönska, liksom Snapphaneparken och uppvuxna trädgårdar. Närheten till Hembygdsparken förstärker intrycket. Genomfartstrafiken är begränsad även om Östra Hagagatan har en del trafik, både till kyrkogården och till badet.

Villorna ligger något indragna från gatan med förgårdsmark och entreer mot gatan, tomterna är relativt stora och uppvuxna.

Värdeomdöme

Hagaområdet, med bostadsområde och bad- och idrottsanläggningen Qpoolen, utgör med sina välbevarade byggnader, grönstrukturer och områdesplanering tidstypiska tillskott till Hässleholms stadsmiljö. Området berättar om de samtida politiska idéer och målsättningar som formulerades i Folkhemsprojektet.

Byggnadernas luftiga placering i Hagaområdet, med grönytor mellan, deras förskjutna placering i förhållande till varandra och en central parkmark är karaktärsskapande uttryck som visar att tillgång till ljus och frisk luft prioriterades vid planering av nya bostadsområden. Husen placerades på ett sådant sätt att bästa tänkbara ljusinsläpp erhöles inne i lägenheterna. Till exempel uppfördes byggnadskropparna med långsidorna åt öster och väster för att utnyttja ljusinsläppet maximalt.

Att Hagaområdet planerats enligt idén om de positiva effekterna av grannskapsenheter blir tydligt i områdets storlek, öppna ytor och intimare gårdar mellan bostadshusen samt bostäder i kombination med butikslokaler och annan service. Bostadshusens likartade skala och övergripande yttre, arkitektoniska uttryck såsom de gemensamma fasadmaterialet tegel och puts förstärker områdets grannskapskänsla.

En variationsrikedom i detaljutformning som till exempel träfönster med mötande bågar, sinuskorrugerad balkongfront på järnstomme, karosseripanel, trädörrar med trähandtag och sparkplåt, entréer med trappsteg av natursten eller gjuten platta med infällt skrapgaller och garagedörrar med äldre handtag återspeglar tidens arkitektoniska ideal och en byggsektor som fortfarande präglades av hantverksmässighet innan massproduktion och industriell prefabricering slog igenom. Detaljer som dessa förhöjer områdets kulturhistoriska värde och visar både på ålder och de medvetna materialvalen och arkitektoniska, funktionalistiska tankar om att det enkla och ändamålsenliga var detsamma som det vackra.

Bad och idrott

I och med idrottshall- och badhusområdet adderas en årsring till Hagaområdet. Efterkrigstidens ekonomiska tillväxt möjliggjorde kollektiva satsningar på folkhälsan. Idrottshallen Qpoolens närhet till bostadsbebyggelse gjorde den lättillgänglig så att den både kunde främja medborgarnas hälsa och fungera som en mötesplats.

Simhallen är en tidstypisk utbyggnad av fritidsanläggningen som bland annat möjliggjorde för skolans simundervisning att flytta inomhus. Arkitektoniskt visar idrotts- och badanläggningen på en allt större standardisering och tillgång till prefabricerade element än vid tiden då man byggde bostadshusen i Hagaområdet.

Gröna värden

Snapphaneparken är samtida med bostadsområdet med en genomtänkt utformning av stor betydelse för områdets gröna struktur och rumslighet. Parken utgör ett grönt rum med möjligheter till samvaro, möten och stillhet men bidrar också till stadens biologiska mångfald.

Figur 67 Kyrkogården

Kyrkogården

Östra begravningsplatsen i Hässleholm har en relativt ung historia. Begravningsplatsen besitter emellertid ett flertal olika värden som avspeglar Hässleholms utveckling under ett drygt sekel.

Begravningsplatsen har starka socialhistoriska värden. Gravvårdarna och deras titlar berättar om samhällets utveckling, vilka näringar som varit viktiga under olika perioder, samt kön- och klasstillhörighet som varit avgörande för inom vilka ramar personer har levt sina liv.

Titlarna återspeglar också samhällshistoriska värden, förändringar som har inträffat i lokalsamhället men även i samhället som stort. Yrkestitlarna är många och varierande. Hässleholms

utveckling som järnvägssamhälle syns i ett flertal yrkestitlar som banmästare, stationskarl, järnvägstjänsteman och lokeldare. Även den militära historia som funnits i Hässleholm återspeglas genom majoren, fanjunkaren, regementsläkare, styckjunkare och värnpliktig.

Intentionerna i de ursprungliga planerna finns i hög grad kvar inom respektive område. Varje del utgör årsringar som är viktiga för begravningsplatsens karaktär.

Figur 68 Haga mot väster

Var varsam med

Hagaområdets kvaliteter ska tas tillvara och hänsyn ska tas till områdets kulturhistoriska värden vid framtida renoveringar, med den bebyggelsehistoriska utredningen som utgångspunkt.

Snapphaneparken, centralt i området, har stor betydelse för områdets struktur och rumslighet och bevaras och utvecklas.

Ny bebyggelse ska gestaltas utifrån områdets förutsättningar som kulturhistoriskt värdefull miljö och anpassas till platsen.

Vid en framtida etablering av ett nytt badhus i Hässleholm är en tillbyggnad av Qpoolen och Simhallsbadet ett alternativ. Den nuvarande placeringen är den traditionella platsen för badhuset och lämpad för ändamålet. Vid en utbyggnad ska hänsyn tas till de befintliga byggnadernas kulturhistoriska värde.

Området är delvis skyddat i detaljplan.

För mer information, se kulturmiljöutredningar gjorda av Regionmuséet angående:

Hagaområdet

Östra kyrkogården

Viktiga områden och byggnader

Kv Hemmanet

Hemmanet 3:1946, HSB:s arkitektkontor, Stockholm, HSB i Hässleholm, u.p.a., arkitektoniska värden.

Kv Flintlåset

Flintlåset 1 & 2 :Flintlåset 1: Ark SAR Valdus Wikén, Hässleholm, AB Skånska Cementgjuteriet, Malmö, arkitektoniska värden.

Kv Kruthornet

Kruthornet 2-5: 1944, Arkitekt SAR Wolter Gahn, Stockholm, Familjebostäder i Hässleholm, Stora arkitektoniska värden.

Kv. Ringbrynjan

Ringbrynjan 1-2: 1945, ark SAR, Valdus Wikén, DEKÅ i Hässleholm, fastighets AB, Malmö, arkitektoniska värden.

Ringbrynjan 6: 1946, ark SAR Einar Hedman, Karlshamn, Fastighetsföreningen Göingebostäder nr 1, u.p.a. – förvanskat men stöttande.

Ringbrynjan 7: 1946, Åke Dunegård, Fastighetsföreningen Göingebostäder nr 1, u.p.a. – förvanskat men stöttande.

Ringbrynjan 9: 1947, ing Ragnar Östborn, Hässleholm, föreningen Östbo nr 2 u.p.a., Hässleholm. – förvanskat men stöttande

Kv Haga

Haga 1: 1945, ark SAR Wolter Gahn, Stockholm, Familjebostäder i Hässleholm, stora arkitektoniska värden

Snapphaneparken/Hässleholm 87:18

Parken utgör ett för bostadsområdet betydelsefullt grönt rum. Området är medvetet centralt placerat för att komma så många som möjligt till godo. Parken har en genomtänkt utformning där träden utgör basen i den gröna strukturen. Parkmiljön utgör också en värdefull miljö för stadens biologiska mångfald

Snapphaneparken anlades ursprungligen som en stor gräsplan med planterade träd i rätta rader. Närmst Kruthornet 4 fanns en lekplats med sand och gungor. Platsen var omgärdad av ett lågt räcke samt en smal gräsremsa. Parken korsades av en diagonal gång som i mitten bredde ut sig i en halvmåneformad grusplan omgärdad av buskar.

Kv Badhuset

Qpoolen/Badhuset 1

Qpoolen byggdes 1957. Enligt nybyggnadsritning samt äldre fotografier kröntes Qpoolen ursprungligen av en glasperamid samt hade fasaddetaljer i symmetri.

Simhallsbadet/Badhuset 1

Simhallen är byggd 1970-1971.

Kv Storken

Storken 1: 1936, Nils Persson, Kristianstad – förvanskat men stöttande

Storken 12: 1936, ARK Sven Markelius, Stockholm för HSB:s Riksförbund, Stockholm, HSB i Hässleholm – otroligt förvanskat och saknar därför tyvärr arkitektoniska värden (möjligen något kulturhistoriskt värde?)

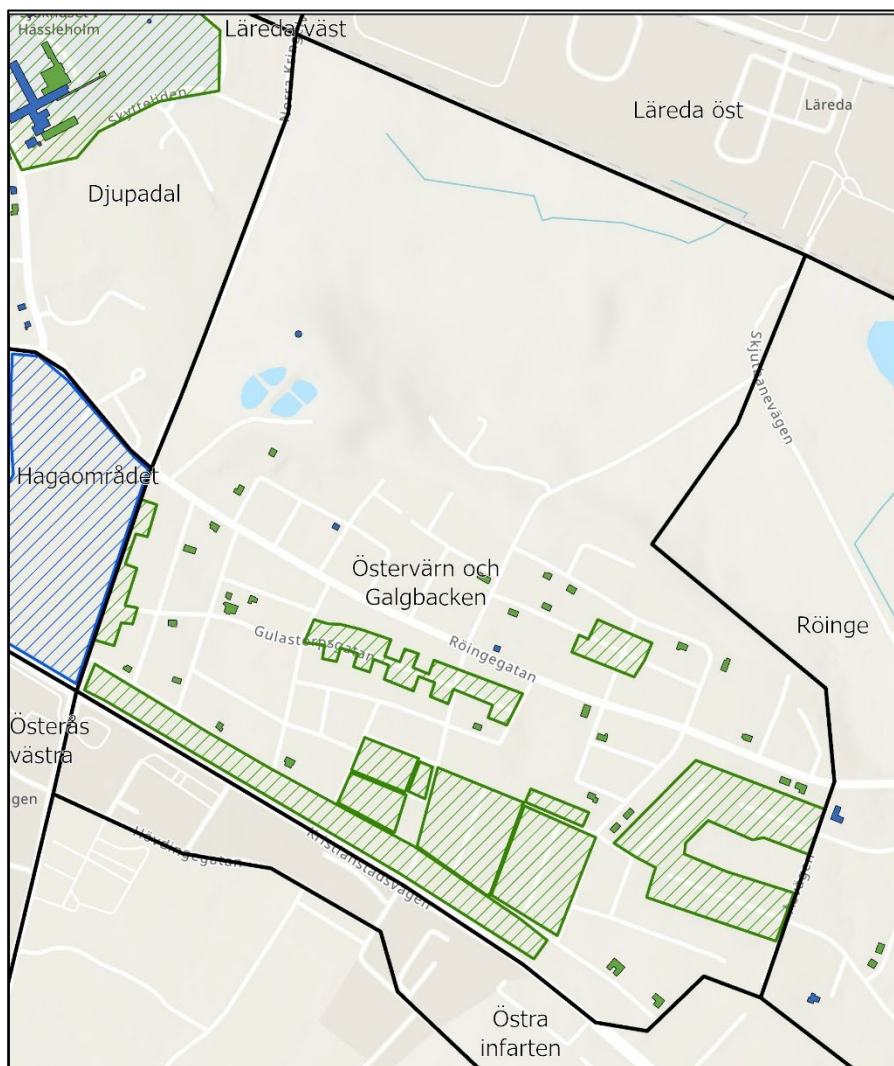
Storken 13: 1945, ark SAR Valdus Wikén, Hässleholm, Hässleholms stad. – förvanskat men stötande

87:15 Östra Kyrkogården

Plan av Cyrillus Johansson, kapell av Theodor Wåhlin. Skyddad enligt KML.

Figur 69 Kapellet

Figur 70 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Östervärn och Galgbacken

► Östervärn och Galgbacken

Områdesbeskrivning

Östervärn består främst av ett femtiotalssområde med småskalig villabebyggelse. Till området hör det värdefulla naturområdet Galgbacken. Villorna dominerar stort men här finns ett mindre område med BRF-lägenheter i Kvarteret Spetsgården, äldreboende och en restaurangkola.

Området begränsas av Norra Kringelvägen i väster med kyrkogårdens grönska som granne. I norr gränsar bebyggelsen mot Galgbackens naturområde. I öster går gränsen mot Röinge vid Åsvägen. I söder begränsas området av Kristianstadvägen.

Östervärn började byggas ut under 50-talet med småskalig villabebyggelse. I områdets södra del finns även en del radhusbebyggelse. Området upplevs som grönt tack vare relativt stora

trädgårdar med uppväxt grönska och en del större träd. Söder om Röingegatan finns ett antal mindre parker/gröningar som bidrar till den gröna kvaliteten. Östervärns norra del består av ett större naturområde, Galgbacken (inklusive Linnéängen). Galgbacken domineras av vattentornet som genom sin höga placering fungerar som landmärke i staden. I anslutning till vattentornet finns ett skyddsområde för vattentäkt.

Figur 71 Gulastorpsgatan västerut

Röingegatan löper igenom Östervärn i öst-västlig riktning. Gatan är trädkantad och försedd med trottoar samt gång/cykelväg. Skånebanan avgränsar området i norr och Kristianstadvägen i söder. En gång- och cykelväg under Skånebanan kopplar ihop Östervärn med Låreda i norr.

Galgbackens dignitet som naturområde befasts genom att det får klass 1-status och föreslås bli naturreservat. Naturområdet är en del av ett större sammanhang av stadsnära natur och rekreationsområden som är viktiga för staden som helhet. Gång- och cykelvägen under Skånebanan fyller en viktig funktion för att koppla samman området med Låreda, och bedöms viktig att värna och utveckla.

Hela området lutar från norr mot söder, höjdskillnaden mellan Röingegatan och Kristianstadvägen är tio meter, vattentornet ligger ytterligare 25 meter högre.

Figur 72 Vattentornet

Historia

Detta är historisk mark, landsvägen från öst till väst gick här. Här finns fornfynd och här har funnits marknadsplats och avrättningsplats.

Det som idag är Gulatorpsgatan, sammanfaller med ett äldre stråk, strax söder om Röingegatan. Exakt var den gamla marknadsplatsen var belägen är okänt men det bör ha varit nära Röingegatan någonstans mellan Röinge och vägskälet vid Linneskolan.

Det finns äldre delar, som var bebyggda innan 1928; det är kvarteren Fjärilen och Ekoxen belägna i områdets nordvästra del, söder om Röingegatan. Norr om Röingegatan fanns 1928 ett antal villor och det fanns ytterligare ett fåtal hus längs vägen mot Röinge. Vattentornet byggdes 1912.

Skogsområden vid Galgbacken, norr om Röingegatan och vid dagens Röingeskola. Resten är öppet landskap, sannolikt brukad mark.

Vid 1940 är Brådstupsvägen, Tillskogsgatan och Galgvägen bebyggda, ett fåtal villor vid Mellanhedsvägen, för övrigt landsbygd. Området byggs ut från väster mot öster.

Östervärn börjar byggas ut i större skala under 1950-talet och 1960 pågår villabebyggelsen. Kvarteren närmast Norra Kringelvägen börjar bli färdigbyggda, liksom längs Röingegatan fram till Mellanhedsvägen.

År 1975 är området nästan färdigbyggt, fortfarande byggs det i sydöstra hörnet längs Mandelblomsvägen.

Karaktär

Röingegatan delar området i två delar med delvis olika karaktär. Mellanhedsvägen går tvärs genom området i nord-sydlig riktning. Övriga gator är att betrakta som lokala.

Gatunätet är organiskt format och till stora delar ett resultat av äldre stråk och ägo gränser, även topografin spelar in, men i mindre omfattning.

De allra flesta bostäderna har egen uppfart med bilplats/garage på tomten – även grupp- och radhusområdena.

Svedjemarksgatan med fortsättning i Mandelblomsgatan går parallellt med Kristanstadsvägen genom hela Östervärn. Gatan är med sina karaktäristiska 50-talsvillor på södra sidan och grupphusområdena från 60-talet på norra sidan värd att uppmärksamma som en syntes av Hässleholms småhusbebyggelse under folkhemsepoken.

Norr om Röingegatan präglas miljön av närheten till Galgbackens natur, det är nära till skogen. Längst västerut klättrar Brådstupsvägen upp mot vattentornet. Här finns en del äldre villor byggda innan Stoby inkorporerades med staden och innan stadsplanens tid. Här är lite lantligt, omväxlande och mycket charmigt.

Figur 73 Svedjemarksgatan

Söder om Röingegatan är det svag nedförsbacke ner mot Kristianstadsvägen. Det handlar om ca 10 meter och det märks – inte mycket och inte överallt men ändå, exempelvis är det flera villor som har vid utsikt. Här finns flera gröna parker som präglar området. I motsats till den norra delens vilda natur handlar det här om tuktad grönska.

Bebyggelsen har vuxit fram från väster mot öster och följaktligen är de äldsta delar i väster och i öster avslutas området med en grupp relativt nybyggda parhus i tegel.

Villorna är i ett eller två plan, storleken på såväl tomter som hus varierar men det stora flertalet är "ganska normala" – varken ovanligt stora eller ovanligt små.

Nära nordvästra hörnet av området finns några verksamheter kvar, kiosken och en bilverkstad och det finns spår av flera.

De flesta villorna är placerade en bit in på tomterna med mindre del förgårdsmark med entré och uppfart och större delen av trädgården på baksidan huset – men flera undantag finns.

I området finns villor från tidigt 1900-tal fram till parhusen på Apelvägen från 2000-talet. De allra flesta villorna är dock från 50-, 60- och tidigt 1970-tal. Det är mycket tegel, mindre villor med flacka sadeltak klädda med tegel eller mörk eternit.

Dessutom finns det då ett antal gruppbebyggelser värda att omnämna speciellt.

Värdeomdöme

Östervärn och Galgbacken bildar tillsammans ett stort område, huvudsakligen bebyggt med bostäder. Dessa är nästan uteslutande villor och radhus, det finns dock ett fåtal flerbostadshus i områdets nordligaste del.

De olika delarna skiljer sig åt en hel del. allt från äldre villabebyggelse till grupphusbebyggelser från 1970-talet och enstaka nyare hus.

Västra delen norr om Röingegatan är den äldsta i området – här är bebyggelsen varierad, allt från sekelskiftesvillor till femtiotalets tegelvillor. Längre söderut blir bebyggelsen nyare och det finns ett flertal fina grupphusområden. I hela området finns det gott om individuellt byggda villor från större delen av 1900-talet men med tonvikt på 50-, 60- och 70-talen.

Variationen är en kvalitet, här finns något för alla. Överlag är villorna välhållna och gruppområdena tidstypiska utan allt för mycket förvanskning.

Stråket med gröningar och småparker som löper genom området är värdefullt.

Var varsam med:

Parkstråket bör få vara ograverat, undvik förtätningar.

Grupphusen bör behålla sin respektive karaktär, undvik större förändringar på enskilda delar – helhetsverkan är viktig för att de ska behålla sina tidstypiska värden.

Här finns en stor blandning av uttryck och stilar, det är ändå viktigt att varje enskild byggnad behåller sin stil, sina material och volymer och att de fortsatt speglar sin tid.

Tegel bör inte få förvanskas genom putsning eller målning, tegeltak bör behållas eller bytas mot samma material.

Viktiga områden och byggnader

Grupphusområdena i sydöst

Kv Blåvingen

Kv Lysmasken

Kv Spideln

Kv Virveln

Kv Hästhoven

Kv Travaren

Kv Ridskolan

Längs svedjemarksgatan

Kv Svedjemarken

Kv Riselden

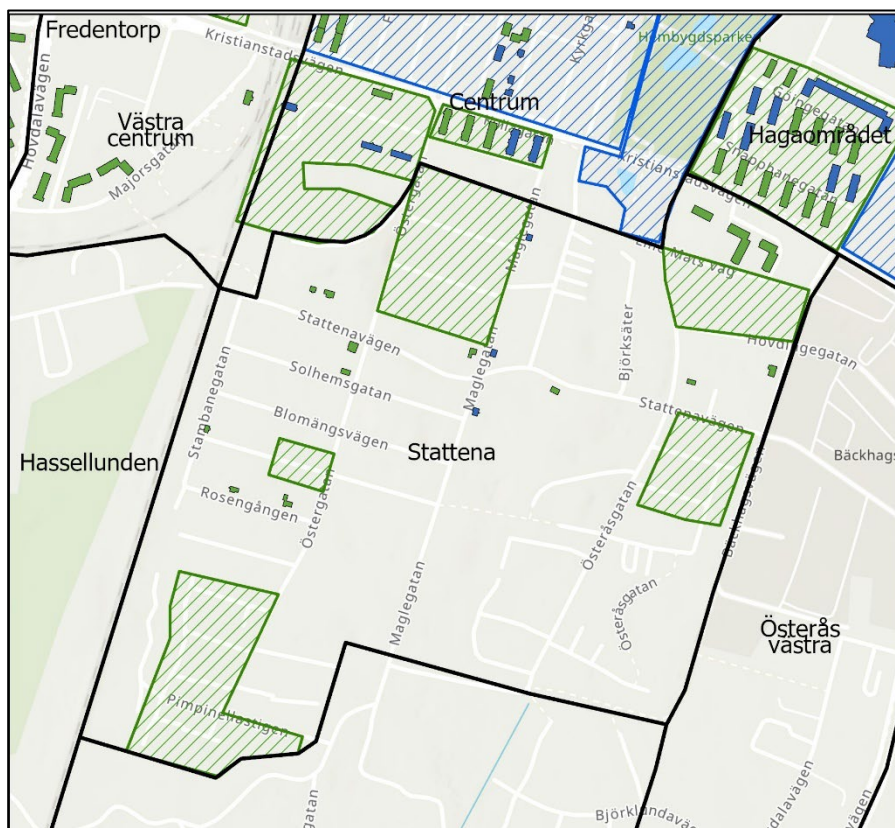
Kv Fullblodet

Enskilda hus och mindre områden

Vattentorget

Villor i de äldsta delarna

Tegelvillor längs Norra Kringelvägen

Figur 74 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Stattena

► Stattena

Områdesbeskrivning

I söder gränsar Stattena mot Björklunda. Större delen av området består av villabebyggelse med ett finmaskigt gatunät. Längst i söder finns ett område med radhusbebyggelse. I nord-sydlig riktning genom området löper ett grönt stråk bestående av Maglekärrsparken och Göingeparken. I norr börjar Hembygdsparken. Grönstråket avbryts av den tidigare folkparken Björksäter, som idag delvis bebyggt med ett större äldreboende som visserligen är byggt som hus i park men som genom sin storlek påtagligt påverkat "det gröna stråket" genom Stattena. Öster om Göingeparken finns gruppbyggda radhus i ett eller två plan.

Stattena består främst av villabebyggelse och avgränsas i norr av Kristianstadsvägen, i öster av Norra Kringelvägen, samt i väster av Södra stambanan.

Figur 75 Solhemsgatan mot öster

Historia

Stattena är ett av Hässleholms äldsta bostadsområden som byggts ut under en lång tid med början runt sekelskiftet 1900. Dessförinnan var här åkrar och några få gårdar, stråket ut mot Björklunda fanns redan 1865 (och troligen långt innan dess). Idag följer Maglegatan och dess förlängning med cykelbana söderut ungefär det gamla stråkets sträckning.

Området började bebyggas från norr, närmast centrum. Närmast Kristianstadvägen ligger funkislameller, de så kallade Stockholmshusen (som tillhör område Centrum). Söder om dessa breder villakvarteren ut sig, ordnade i prydlig rutnätsstruktur.

Villabebyggelsen har vuxit fram under relativt lång tid. Området mellan östra Maglegatan och Åkaregatan vid Björksäter byggdes tidigt liksom kvarteren söder om Stattenavägen, väster om Maglegatan mot Björksäter som redan då var stadens folkpark.

Dagens Maglekärrspark och dess förlängning ut mot Björklunda fanns på plats som en sänka med damm.

År 1940 är Stockholmshusen byggda och villorna på Blomstergatorna håller på att byggas, för övrigt är det fortfarande ganska glest bebyggt.

1960 är kv Stormhatten, flerbostadshus mot Kristianstadvägen byggt. Villakvarteret Stålhansken direkt söder om är nästan färdigbyggt.

Figur 76 Björksäter

Väster om Björksäter är blomstergatorna nästan färdigbyggda, ett fåtal tomma tomter finns fortfarande. I övrigt börjar kvarteren längre söderut sakta fyllas med villor. Ännu är vägnätet bättre utbyggt än husen.

Vid 1975 har bebyggelsen i väster nått Rosengången och Maglekärrparken har anlagts. Söder härom är det fortfarande jordbrukslandskap.

Öster om Björksäter har ytterligare några kvarter sett dagens ljus, bland andra Kv Fogden med LB07 hus – lika de i Kv Körsbäret. På södra sidan Göingeparken har Kv Långe backe och Trös-kan bebyggts.

År 2000 är området i det närmaste färdigbyggt – fortfarande finns tomter sydost om Göingeparken i Kv Maglegården, Harpan och Pinnharven. Runt 2005 är även de sista tomterna bebyggda. Dessutom är fortfarande halva kv Dolkfästet obebyggt – först 2008 står nya parhus klara här.

Karaktär

Stattena är ett ganska stort område med delområden av lite olika karaktär. I den här sammanställningen tillhör området nordligaste delar centrum, sannolikt på historiska och byggnadstypsmässiga grunder.

Området är relativt flackt och öppet, järnvägen i väster bildar en tydlig barriär och bidrar även till buller.

Stråket från Hembygdsparken till Björklunda och siktlinjen längs Maglegatan är både kulturhistoriskt viktiga och karaktärsskapande.

I norr längs Kristianstadvägen in mot stan, möts man, efter att ha passerat det typiska infartslandskapet med köplador och verksamheter, av en grill på en rymlig parkeringsplats, sen tar lite högre bebyggelse vid som söderut snabbt förbyts i småhusbebyggelse.

I nordligaste Stattena längs Kristandsvägens södra sida ligger trevånings vinklade lamellhus i gult tegel från folkhemsepoken. Här i Stattenas nordöstra del finns en del verksamheter, en verkstadsbyggnad och några mindre verksamheter insprängda i bostadskvarteren

Från norr är Stattena ganska anonymt då områdets småhusbebyggelse enbart kan anas. I väster går järnvägen väldigt nära bebyggelsen och från tåget syns enbart de lite tristare baksidorna av bebyggelsen. Söderut övergår Stattena än så länge i ren landsbygd – åker och äng tar vid där bebyggelsen slutar.

I öster gränsar Stattena till Österås industriområde – även här vänder bebyggelsen ryggen mot omgivningen.

Villorna i Stattena är genomgående placerade indragna ett par meter från gatan, undantag finns med entréer över tomt, grupphusen är utformade på lite olika sätt ofta med parkering i garage-längor nära gatan med bostäderna längre in från gatan.

Området domineras av en- och tvåplans småhus, undantaget det nybyggda äldreboendet vid Björksäter som är 5 -6 våningar högt och i en helt annan skala än övrig bebyggelse.

Gatorna är mestadels smala och utformade för lokaltrafik, ett par långa och raka, lite bredare för busstrafik och liknande samt Stattenavägen som knyter ihop områdets östra och västra delar.

De äldre delarna är planerade efter en rutnätsplan medan de nyare – och då framför allt de mer kuperade kvarteren väster om Österåsgatan - har mer organiska planer.

Tomterna är något större i de äldre delarna men skillnaden är relativt små. Det finns dock ett antal större tomter ex i kv Lärkan, dessa är dock rejält backiga och svårutnyttjade men ändå lite av en gräddhylla.

De allra flesta husen ligger med långsida och entré ut mot gatan. Skala och proportioner är relativt likartade oberoende av byggnadernas ålder. Däremot skiljer det mellan den tätare gruppbebyggelse och delarna med friliggande småhus.

Färgsättning och material varierar men tegel är vanligt, speciellt i de husen från 50- och 60-talet. Kanske kan man säga att variationen är helheten.

Värdeomdöme

Stattena är ett av Hässleholms många villaområden, ett av de äldsta. Stora delar av Stattena byggdes ut under 1950- och 1960-talen. Följdaktligen finns här en dominans av mindre anspråkslösa folkhemsvillor av tegel. Här finns dock inslag av både äldre och nyare villor – och nyare radhus. Östra Stattena har generellt nyare bebyggelse än den västra delen. Villorna vid Doktors Backe (Backgatan) ligger högt och har vid utsikt, lite av en gräddhylla.

Här finns även äldre villor med stora trädgårdar. Området domineras av uppvuxna trädgårdar.

Stattena har en ovanlig blandning av enkelhet (aningen förfallet) till ganska påkostade villor i ett och samma område.

Var varsam med:

Skalan och volymerna – tillbyggnader bör ej göras på husens framsida. Värna gatulinjerna.

Trädgårdarna har relativt låga hägnader, viktigt för karaktären – området uppfattas som öppet (på ett bra sätt), överblickbart.

Material; tegel ska förbli tegel, som på så många andra ställen i staden är tegel det dominerande materialet, det är mycket viktigt för stadens karaktär att teglet behålls och inte förvanskas, till exempel genom att fasader målas eller putsas, eller att taktegel byts ut mot annat material eller annan nyans.

Volym och exploateringsgrad är viktiga för ett områdes karaktär. Ska Stattena behålla den karaktär det har idag, småskaligt med omväxlande en- och tvåbostadshus på stora tomter som gör området grönt och lummigt, bör stor försiktighet iakttas vid nybyggnation.

Viktiga områden och byggnader

Blomstergatorna

”Blomstergatorna” är benämning på ett bostadsområde från 1930- och 1940-talet med tvåplanshus i kvarterens norra sida och enplanshus på södra sida. Kv. Bofinken, Ugglan och Höken speciellt och viktigt att skydda.

De äldre kvarteren och villorna

Är de som sätter sin prägel på området – de är i majoritet och sätter sin karaktär på Stattena.

Tidstypiska folkhemsvillor på Floragatan.

Gruppbebyggelser

De äldre, rödmålade delarna av kv Rödstjärten. Väster om Östergatan och söder om Pimpinellastigen.

I östra Stattena finns ett antal fina grupphusbebyggelser i Kv. Fogden, Rättaren, Vallgossen och Drängen samt tegelvillorna i Kv. Stålhandsken.

Grönområden

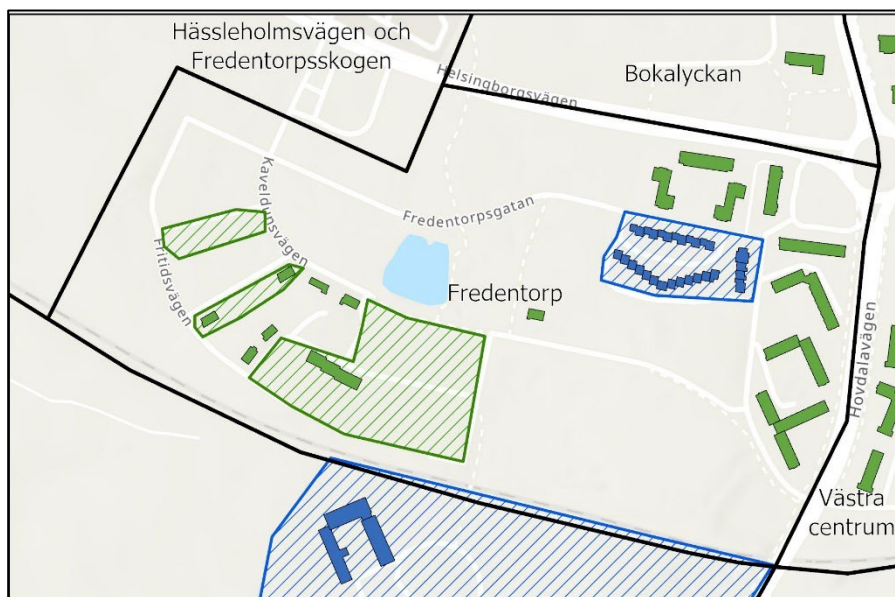
Grönstråket/siktlinjen längs Maglegatan som leder långt, grönstråket följer den gamla vägen. Viktigt ur ett kulturhistoriskt perspektiv samtidigt som det tillför karaktär och grönska.

Det gröna stråket med Maglekärrsparken och Göinge-parken i Stattenas centrala del bör bevaras och utvecklas vidare ner mot Björklunda.

Speciella hus

Det finns ett antal, av varierade ålder, från de allra äldsta till de relativt nya, dessa utmärker sig genom sin välbevarade karaktär och att de behållit sin tids uttryck.

Som på så många andra ställen i Hässleholm är det den stora andelen tegelvillor från 1950 och 1960-talen som sticker ut.

Figur 77 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Fredentorp

► Fredentorp

Områdesbeskrivning

Fredentorp omges av Hovdalavägen i öster, Helsingborgsvägen i norr, Skånebanan i söder och det värdefulla naturområdet Fredentorpsskogen i väster.

Området är litet, men här finns allt som 50-talets grannskapsenhet skulle innehålla – bostäder av olika typ, torg med butiker, skola och möjlighet till rekreation.

Fredentorp består av till största delen av bostadsbebyggelse av olika karaktär. Mot de större omgivande vägarna, Helsingborgsvägen och Hovdalavägen finns flerbostadshus från 50- och 60-talen i tre plan. Husen är goda representanter för sin tid med fasader i gult respektive rött tegel. I en del bottenvåningar finns mindre serviceetableringar.

Centralt i området finns en grupp med finstämd radhusbebyggelse från 50-talet omgiven av lummig grönska. Mot Skånebanan i söder finns ett område med villabebyggelse från 70-talet, ett radhusområde, Grönängsskolan och en mindre verksamhet i kv Tändstiftet. Centralt i området finns Venaparken som domineras av en större damm. En gång och cykelpassage under Skånebanan kopplar samman området med Hässleholmsgården i söder.

Figur 78 Fritiofs väg. Kvarteret Skogsbrynet

Figur 79 Kvateret Åkerrenen

Historia

År 1940 fanns en rad med villor längs det som idag är Sonetorpsgatan – dessa finns fortfarande kvar. Dessutom en gård strax norr om Hässleholmsgården, i det som idag är Kv. Utkanten. Ytterligare två gårdar fanns i områdets norra del nära det som idag är Helsingborgsvägen och en fyrkantig byggnad fanns i kv Tändstiftet. För övrigt var Fredentorp tomt, ett område mellan järnvägen och den planerade Helsingborgsvägen bestående av åkrar i öster och i övrigt skog och ängsmark. Ett landskap liknande det som idag återfinns i Garnisonsområdet.

Området Fredentorp började byggas ut under sent 1940-tal. 1960 finns Grönängsskolan, som stod klar 1949 och dess utbyggnad som var klar 1955, kvarteret Åkerrenen, som började byggas 1950 är också klart, fastigheterna Fredentorp 1 och 3 håller på att byggas. Helsingborgsvägen är byggd, liksom Grönängsplan och Västertorg.

Mellan 1960 och 1975 byggs hela området, därefter har endast smärre förändringar gjorts. Det som nu byggdes var huvudsaken villor i de västra kvarteren samt radhusområdet i kv Utkanten.

Fredentorp är till största delen att betrakta som färdigutbyggt, med enstaka möjlighet till kompletterande bebyggelse. Områdets gröna karaktär med Venaparkens centrala placering och områdets koppling till Hässleholmsgården är värdefulla kvaliteter som ska värnas. Fredentorp är skyddsvärt ur ett kulturhistoriskt perspektiv.

Figur 80 Kvarteret Midgård

Karaktär

Fredentorp är essensen av det svenska folkhemmet och den skånska tegeltraditionen, här finns skolan, trevånings flerfamiljshus, ett mycket fint radhusområde, friliggande villor samt ytterligare ett väl sammanhållet område med enplans radhus, Kv Utkanten. Centralt i området finns Venaparken med sin damm. Området är bullerstört från järnvägen men läget är annars mycket bra – nära såväl centrum som rekreationsområdena kring Hässleholmsgården och Fredentorpsskogen.

Ett enhetligt men ändå varierat område, väl sammanhållet med 50- och 60-tals arkitektur med tegel som sammanhållande material.

Mycket grönska, mycket begränsad trafik, ingen genomfart – matning från Helsingborgsvägen eller Hovdalavägen. En lugn oas nästan mitt i staden.

Området är lätt kuperat med en syn- och kännbar nivåskillnad från Hovdalavägen upp mot Grönängsskolan och kv Åkerrenen.

Planen är organisk, med trafikmatning anpassad till topografi, villakvarteren i väster är oregelbundna men av ungefär samma storlek.

Det är ett ganska osynligt område, från Helsingborgsvägen vänder sig trevåningslamellerna i kvarteret Fredentorp långsidor ut mot vägen och längs Hovdalavägen frontar kvarteret Midgårds snedställda längor området. Gles bebyggelse, tätare mot öster.

I övrigt ligger de flesta byggnaderna gömda i områdets inre. På sydsidan längs järnvägsspåret är det skog som till stor del döljer bebyggelsen. Villaområdet kantas av skog (Fredentorpsskogen)

Villorna

Villorna, byggda på 60 och 70-talen med förgårdsmark, entréer mot gatan och "egen uppfart", uppförda i en, en och en halv och suterräng.

Förgårdsmark och trädgårdar omgärdas av låga staket murar, eller häckar och de uppvuxna tomtorna är relativt stora.

Bland villorna finns en stor andel suterränghus, placerade i sluttningar.

Tegel, mexitegel och mörka eternittak, är vanliga material.

Radhusen

Det finns radhus i Kv Åkerrenen och Kv Utkanten – trafikseparerat med garagelängor.

Kv Åkerrenen, byggdes på 1950-talet i tegel och sannolikt med inspiration från Danmark. Sättet att använda tegel, småskaligheten och omsorgen om detaljerna. Väl avvägda volymer och de intima gaturummen. Garagelängor på baksidan skapar ytterligare ett rum.

Området i kv Utkanten, är mycket enkelt, enhetligt och mycket välbevarat. Enplans radhus i längor, hela kvarteret är trafikseparerat med angöring och garagelängor i utkanten av området.

Flerfamiljshusen

Trevånings lameller som bildar gårdar och även skyddar områdets inre, byggda på 50- och 60-talen i tegel. Samtliga är goda representanter för sin tids bostadsbyggande.

Fastigheterna Midgård 5 och Fredentorp 1 bildar fond för Västertorg, en liten torgpärla som ligger öppen men som knappast märks på grund av sitt läge mitt i trafiken.

Omsorg om detaljer och mycket god anpassning till topografin.

Värdeomdöme

Fredentorp besitter mycket höga värden både i stort och i smått. Här finns representanter för det svenska folkhemmet, 1960-tals bebyggelse när den är som bäst, gröna och skyddade utemiljöer. Här finns Grönängsskolan och närhet till butiker. En enklav av folkhem mitt i staden år 2020.

Byggnaderna är genomgående gedigna, välhållna och tidstypiska. Skyddsbestämmelser för hela området vore en god idé.

Var varsam med

Hela området bör få skyddsbestämmelser. Detta gäller karaktären på byggnader, skalan, material, placering på tomt. Viktigt att 50- och 60-tals karaktären behålls.

Material bör bevaras. Tegelfasader får ej målas och tegeltak ej bytas mot annat material. Tillbyggnader ska placeras genomtänkt på tomten.

Nya volymer bör anpassas väl till befintliga.

Fönsterbyten bör undvikas.

Tegelfasader får inte förvanskas genom att putsas eller målas. Övriga material bör ersättas lika befintligt eller återgång till ursprungligt.

Området är idag "lagom" bebyggt, ytterligare tillskott bör övervägas mycket noga och om det blir aktuellt bör mycket höga krav ställas på placering, volymer och anpassning till befintlig miljö.

Viktiga områden och byggnader

Kv Midgård

Midgård 3: 1958, Ark Valdus Wikén, Hässleholm, HSB:s i Hässleholm Bostadsrättsförening Midgård, **Högt värde**

Midgård 4: 1958, Ark Valdus Wikén, Hässleholm, HSB:s i Hässleholm Bostadsrättsförening Midgård, **Högt värde**

Midgård 5: 1959, ark Torsten Thuresson, Hässleholm, byggm. Gösta Kindberg & Gustaf Dahlberg, (Kindberg och Dahlberg Fastighetsförvaltning), Hässleholm, **Värde**

Midgård 6: 1959, Ark Valdus Wikéns arkitektkontor, Hässleholm, Gösta Kindberg & Gustaf Dahlberg, Hässleholm, **Högt värde**

Kv Fredentorp

Fredentorp 1: 1952, ark SAR Valdus Wikén, Hässleholm, Byggnads AB DEKÅ, Malmö.

Ändringsarbete: 1964, ombyggnad av tidigare kontor till lägenheter på inredd vindsvåning, exteriör förändring: nya takfönster med vertikal fönsterdel, stadsark SAR Sven-Eric Fält och ark Torsten Thuresson, Hässleholm, byggm. Gustav Dahlberg, **Högt värde**

Fredentorp 3: 1953-57, stadsark Valdus Wikén, Hässleholm, Gösta Kindberg & Gustaf Dahlberg, Hässleholm, **Högt värde**

Fredentorp 4: 1964, Ark Torsten Thuresson, Hässleholm, byggm Gösta Kindberg, Hässleholm, **Värde**

Fredentorp 5: 1964, Ark Torsten Thuresson, Hässleholm, byggm Gösta Kindberg, Hässleholm, **Värde**

Kv Åkerrenen

Den fastighet som har det allra största värdet i området, har skydd i detaljplan.

Följande kvarter bör i nästa steg inventeras mer ingående eftersom även de besitter kulturmiljömässiga kvaliteter:

Kv Utkanten

Kv Grönängsskolan

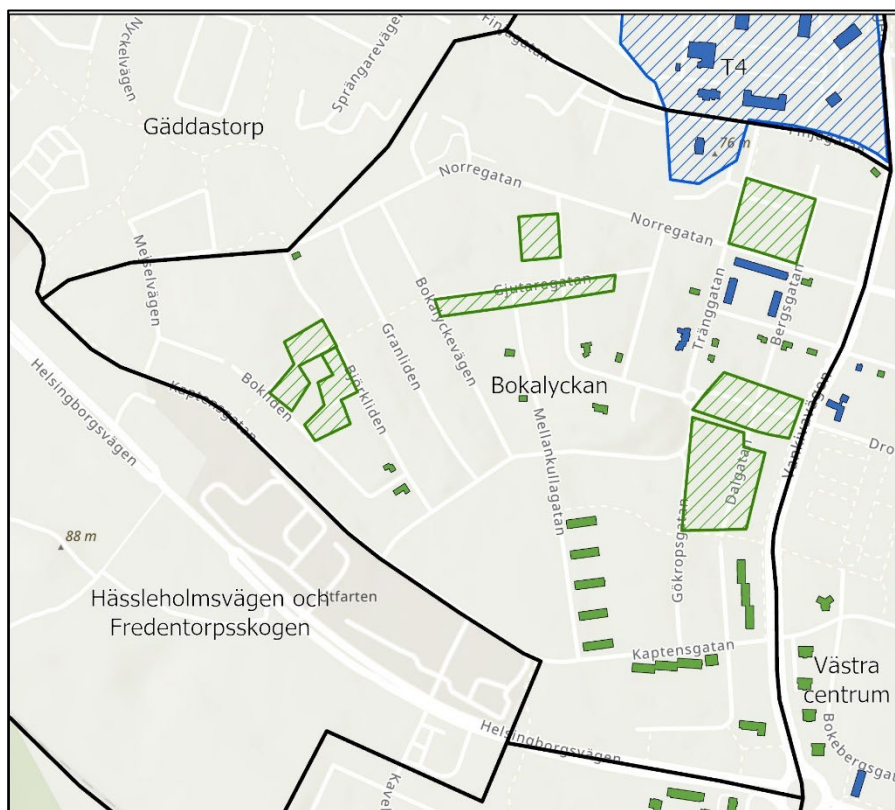
Kv Bokhällan

Kv Skogsbrynet

Kv Starrängen

Kv Randskogen

Kv Tuvan

Figur 81 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Bokalyckan

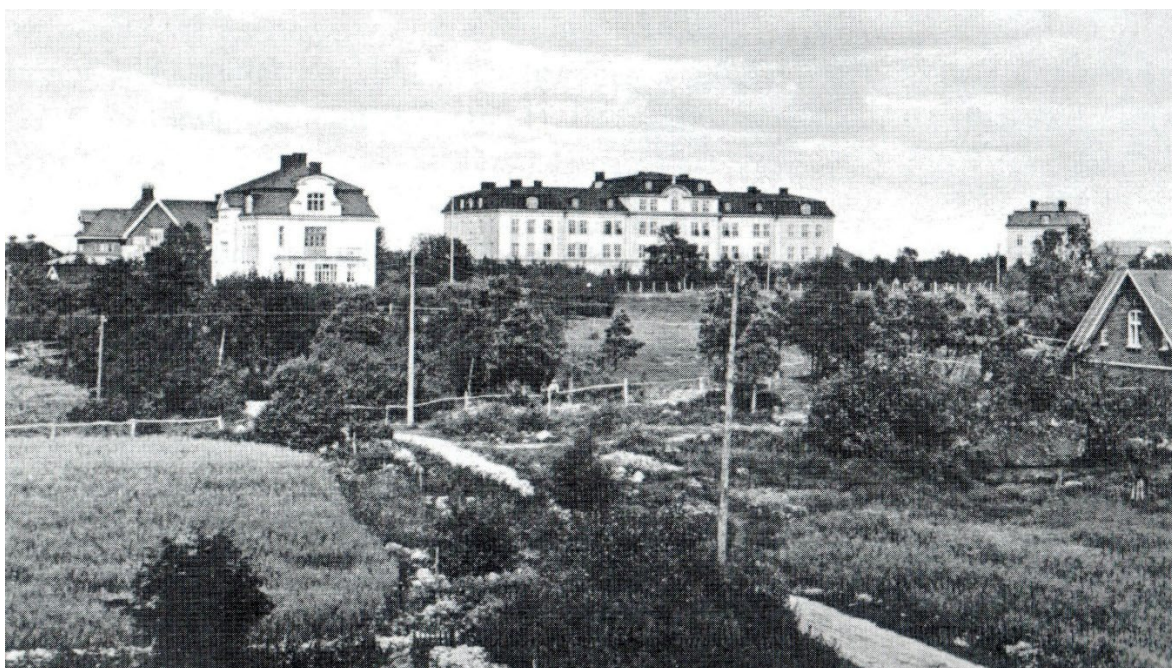
► Bokalyckan

Områdesbeskrivning

Bokalyckans bostadsbebyggelse består i huvudsak av mindre villor i ett plan uppförda under 1950- och 60-talen. I områdets östra del finns flerbostadshus från 50- och 60-talen i tre plan, orienterade kring gröna gemensamma gårdar. Husen är tidstypiska lamellhus med i huvudsak teglade fasader, med inslag av puts. I området finns flera skolor, bland annat Norrängsskolan och Västerskolan.

I Bokalyckan finns flera mindre parker och gröningar, Granhöjden, Bokalyckan och Ljungbacken. Dessa är viktiga att värna, sköta och utveckla, både som en tillgång för området och som en del av stadens övergripande grönstruktur.

Villabebyggelsen med relativt stora trädgårdar med uppväxt grönska bidrar till att ge området en lummig karaktär. I norr gränsar Bokalyckan mot T4-området med bebyggelseinslag från regementstiden. I den norra delen finns också en större sporthall. Vankivavägen, som löper i områdets östra sida, är en av stadens entrégator. Vägen utgör idag, med sin breda sektion, en barriär.

Figur 82 Bokalyckan 1910.

Figur 83 Kvarteret Långdansen

Historia

Namnet Bokalyckan betyder mindre åker/äng omgiven av bokskog. Området tillhörde fram till 1942 Stoby kommun, stadsgränsen gick längs Tränggatan.

Laga skifte genomfördes för byarna Läreda och Kärråkra 1842 och 1845, men byggandet av Södra stambanan 1860 krävde vissa byten av mark. En hemmansklyvning genomfördes 1862 för Läreda nr 1. Gränserna för Läreda nr 1, dit Bokalyckan hörde, fastställdes i ett dokument omfattande en karta och 43 handskrivna sidor.

I samband med hemmansklyvningen gjordes också en noggrann redovisning av hur marken såg ut i Boka-lyckan; det var till största delen orörd natur, åker, äng, backar, hålor mellan backarna, torvmosse, kärr, ljunghägg, starrvall, grustag samt "hög ås och jär" (lär betyda långsträckt höjd).

1860 fanns i området några jordbruk men totalt bodde max 30 personer i Bokalyckan.

På generalstabskartan från 1865 finns inte Bokalyckan. Området var obebyggt så när som på ett par torp i närheten av där järnvägen mot Helsingborg går idag och i det som idag är gränsområdet mellan Bokalyckan och Gäddastorp låg gården Lilla Böketorp.

Hus börjar byggas på 1880-talet och personer med andra yrken flyttar in, exempelvis en trädgårdsmästare och några hantverkare flyttar till området som ännu är nästan ren landsbygd.

Här finns mycket stengården, den mesta marken ägs av Hässleholmsgården och invånarna arrenderar mark. De första och äldsta husen byggdes i området mellan Mellankullagatan och Helsingborgsvägen.

1903 köpte köpingen mark, strax norr om Bokalyckan, åt det Trängregemente som snart skulle flytta till Hässleholm från Landskrona. Byggnationen påbörjades 1904 och 1907 flyttade Skånska Trängkåren in. Officerarnas bostadsförhållanden var undermåliga, de bostäder som erbjöds var dåliga och därför ville många bygga sitt eget hus, konstigt nog inte i Bokalyckan, men gärna längs Vankivavägen.

År 1909 sålde Caspar Ehrenborg av ett antal tomter vid Tränggatan. Detta kan hänga ihop med hans konkurs året därpå. Därefter blev Oscar Stjärndahl störste markägaren i Bokalyckan.

Runt 1910 tar inflyttningen till Bokalyckan fart. In flyttade vanligt folk, industriarbetare och andra arbetare, flera av dem köpte mer än en tomt – kanske var de billiga och man ville säkra sina barns framtid eller så räknade man på att kunna sälja med vinst.

Att många industriarbetare bodde i Bokalyckan föll sig nog ganska naturligt, det var nära till jobbet. Många av Hässleholms större arbetsgivare fanns inom gångavstånd, som;

Fabrik för kvarnar, grundad 1889 – väster om stationsområdet.

Hässleholms Mekaniska Verkstad AB – som kom att bli en stor arbetsgivare och därmed viktig för Bokalyckans utveckling – startade 1898.

Bryggeri och Maltfabrik, grundad 1898.

Hässleholms kapsylfabrik, tidigt 1900-tal.

Linberedningen vid Kärråkra, grundad 1917.

Under 30-talet flyttar allt fler hantverkare till Bokalyckan.

Det ansågs mycket bättre att bo här i den lantliga miljön, i sitt eget hus eller som hyresgäst hos en familj, än i Bokebergs hyreskaserner strax österut. I Bokeberg fanns fattigdom och elände men inte i Bokalyckan.

De äldsta husen var av trä, så småningom började reveterade hus dyka upp – de ansågs lite finare, men de krävde mer underhåll. Idag finns det knappt några av dessa gamla kåkar kvar, de som möjligen finns är ombyggda till oigenkännlighet. Tegel var ovanligt denna första tid, men med tiden allt vanligare liksom typhus från olika husfirmor.

Man bodde trångt, ofta med hyresgäster för att få ekonomin att gå ihop. Efter kriget förbättrades bostadsstandarden, en familj bodde i hela huset då hyresgäster blev allt ovanligare. Man fick värme, vatten, avlopp och telefon.

Figur 84 Bokalyckevägen söderut.

Från landsbygd till villastad, 1947 års stadsplan

Ända in på 1950-talet var Bokalyckan lantligt med stora tomter och därmed glest bebyggt, med uthus, odling av nyttoväxter, höns och kaniner, kanske en och annan gris. I områdets utkant fanns till och med jordbruk med både djur och odlingar. Vägarna var grusade, ofta omgärdade av stengården. En rejäl kontrast mot den närbelägna staden.

I slutet av 1940-talet började förhållandena förändras. I stadsplanen från 1947 planerades för flerfamiljshus i Bokalyckan – först byggt blev HSB-föreningen Långdansen i kvarteret med samma namn vid Mellankullegatan, från 1950. Ytterligare flerfamiljshus planerades vid Gökropsgatan och Gethornskroken.

I de gamla småhusområdena planlades mindre tomter och bebyggelsen tätade. Uthus och hönshus försvann samtidigt som nyttoodlingen ersattes av rabatter och gräsmattor.

Villastaden

Bokalyckan bostadsbebyggelse består idag i huvudsak av mindre villor i ett plan uppförda under 1950- och 60-tal. I områdets östra del finns flerbostadshus från 50- och 60-talet i tre plan, orienterade kring gröna gemensamma gårdar. Husen är tidstypiska lamellhus med i huvudsak teglade fasader, med inslag av puts. I området finns flera skolor, bland annat Norrängsskolan och Västerskolan.

I Bokalyckan finns flera mindre parker och gröningar, Granhöjden, Bokalyckan och Ljungbacken. Villabebyggelsen med relativt stora trädgårdar med uppväxt grönska bidrar till att ge området en lummig karaktär. I norr gränsar Bokalyckan mot T4-området med bebyggelseinslag från regementstiden. I den norra delen finns också en större sporthall.

Vankivavägen, som löper i områdets östra sida, är en av stadens entrégator. Vägen utgör idag, med sin breda sektion, en barriär. Åtgärder för att överbrygga Vankivavägens barriäreffekt bedöms som önskvärda för att knyta samman Bokalyckan med Västra centrum.

De många mindre parkerna i Bokalyckan är viktiga att värna, sköta och utveckla, både som en tillgång för området och som en del av stadens övergripande grönstruktur.

Karaktär

Bokalyckan är granne med Gäddastorp men mer stadsmässigt, visserligen väldigt grönt, men inte med samma känsla att bo i skogsbrynet utan mer en plats med flera parker, topografin bidrar – det känns ljusare.

Bokalyckan är inget renodlat villaområde – det finns även flera skolor och ett stort antal flerfamiljshus om tre våningar från 1950- och 1960-talen. Dessa finns i Bokalyckans östra delar närmast Vankivavägen. Flera av dessa bostadsområden har kvaliteter utöver det vanliga. De är utmärkta exempel på 50-talets tegelbyggnader – från den tiden då Hässleholm var en mönsterstad.

Bebyggelsen har vuxit från öster till väster, de äldsta delarna är från tidigt 1900-talet – närmast T4 och centrum – villor. Sen följer västerut ett område med småhus. Större villor, mer ståndsmässiga finns på östra sidan Tränggatan.

På höjden vid Kärnmakaregatan – stora påkostade villor med fin utsikt. Öster härom utbreder sig 50- och 60-tals bebyggelse – folkhemmet i villaformat!

I området finns utöver den traditionella 50- och 60-tals villorna av tegel med tegeltak numera många hus med mörka tak

Backigt, lummigt, småskaligt, tegel, folkhem, grönt med parker och trädgårdar är begrepp som tydligt illustrerar Bokalyckan karaktär

Här finns ett antal grönområde och mindre parker, bland andra den som heter just Bokalyckan med lekplats och gröna ytor.

Som på så många andra ställen i Hässleholm är det kuperat i Bokalyckan, det är rejäla backar vilket gör det möjligt att på en del platser i området få långa siktlinjer och utblickar. Området blir omväxlande och topografin tillför ett och annat överraskningsmoment

Figur 85 Kvarteret Lodjuret

Värdeomdöme

Bokalyckan är ett blandat område, här finns olika typer av bostäder och verksamheter. Närheten till centrum och kommunikationer är också av vikt för områdets attraktivitet.

Det är ett grönt område med välskötta och väl omhändertagna bostadsmiljöer. Bokalyckan har en skala och ett uttryck som tydliggör det svenska folkhemmet. Tegel är ett dominerande material och så bör det förbli

Var varsam med

Tegelbebyggelse från 50- och 60-talet finns i riklig mängd i Bokalyckan. Det är av yttersta vikt att värna denna

Material; tegel ska förbli tegel, som på så många andra ställen i staden är tegel det dominerande materialet, det är mycket viktigt för stadens karaktär att teglet behålls och inte förvanskas, till exempel genom att fasader målas eller putsas, eller att taktegel byts ut mot annat material eller annan nyans.

Folkhemsbebyggelsen, att den inte förvanskas utan behåller ursprungliga material och uttryck.

Att utemiljöerna, framför allt kring flerfamiljshusen, inte förvanskas, idag är de tidstypiska och med ett genomtänkt växtval och bibehållen struktur. Det är viktigt att de så förblir.

Viktiga områden och byggnader

Området närmast T4 med äldre bebyggelseinslag och skolor.

Villorna som till stor del tillhör folkhemsepoken och är byggda av tegel

Småstugorna som berättar om Bokalyckans historia som ett område för den arbetande befolkningen.

Lamellhuskvarteren som även de är en del av Hässleholms och Sveriges folkhemsbygge.

Kv Gethornet på grund av butiksbyggnaden som är mycket tidtypisk.

Viktiga flerfamiljshus:

Kv Lodjuret

Lodjuret 7; 1956, Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 3, **Mycket högt värde**

Lodjuret 8; 1956, Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 3, **Mycket högt värde**

Lodjuret 9; 1956, Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 3, **Mycket högt värde**

Kv Vadaren

Vadaren 15; 1959, Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 4, **Värde**

Vadaren 16, Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 4, **Värde**

Kv Kronan

Kronan 16; 1956, Ark SAR Valdus Wikén, Hässleholm, byggmästare William Engfelt, Malmö, **Värde**

Kronan 17; 1957, Ark SAR Valdus Wikén, Hässleholm, byggmästare William Engfelt, Malmö, **Värde**

Kv Tackan

Tackan 3; 1951, Valdus Wikén, Hässleholm, DEKÅ i Hässleholm Fastighetsbolag, Malmö, **Värde**

Kv Getabocken

Getabocken 4; 1951, HSB:s riksförbunds arkitektkontor, Stockholm, HSB i Hässleholm, **Värde**

Getabocken 5; 1949, Valdus Wikén, Hässleholm, DEKÅ i Hässleholm Fastighetsaktiebolag, Malmö: **Värde**

Kv Gethornet

Gethornet 1; 1952, HSB:s riksförbunds arkitektkontor, Stockholm, HSB i Hässleholm, **Värde**

Gethornet 7; 1963, HSB:s riksförbunds arkitektkontor, Stockholm, HSB i Hässleholm, **mycket hårt ombyggt** (balkongerna).

Kv Långdansen

Långdansen 1; 1948, HSB:s riksförbunds arkitektkontor, Stockholm, HSB i Hässleholm, **Värde**

Kv Panflöjten

Panflöjten 2; 1966, Ark SAR Eino Talomaa, Johanneshov för Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 6, **Värde**.

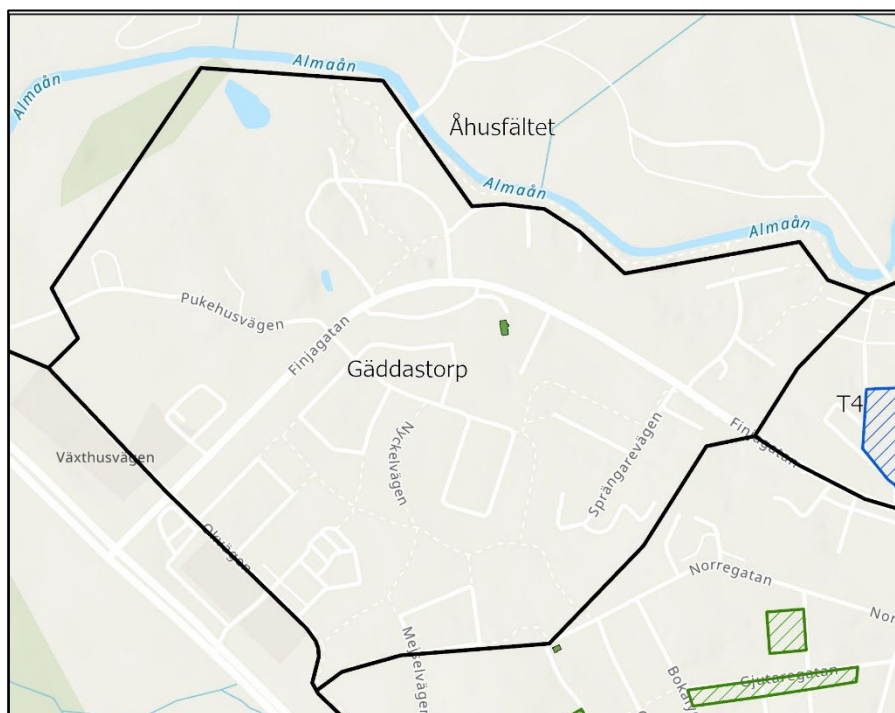
Panflöjten 3; 1966, Ark SAR Eino Talomaa, Johanneshov för Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 6, **värde**.

Kv Gökropet

Gökropet 1; 1952, ark SAR B Wolands för Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 2, **Värde**.

Kv Killingen

Killingen 1; 1950, ark SAR B Wolands för Svenska Riksbyggens arkitektkontor, Stockholm, Riksbyggens BRF Hässleholmshus nr 1, **Värde**.

Figur 86 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Gäddastorp

► Gäddastorp

Områdesbeskrivning

Gäddastorp avgränsas av Almaån i norr, Sprängaregatan i öster, verksamhets- och handelsområdet längs Helsingborgsvägen i söder, samt delar av betes- och naturmark i väster.

Området består främst av enfamiljshus, men här finns även flerfamiljshus, ett koloniområde, vissa verksamheter samt en omfattande grönstruktur.

Historia

Områdets historia domineras av skog och till en mindre del uppodlad mark. Då Hässleholm grundades i mitten av 1860-talet fanns några hus längs den gamla och viktiga landsvägen mot Finja (Idag motsvaras denna ungefär av Finjagatan närmast stan och längre västerut av Pukehusvägen). Men för övrigt skog. År 1908 byggdes Ekehus – en pampig patriciervilla som byggdes av Per Pettersson, även kallad Kjärke-Pitter. Det sägs att han skapade sitt hus av det som blev över när han hade byggt Hässleholms kyrka. Huset har genom åren använts till olika verksamheter och tidvis bedrevs här relativt omfattande odlingar. Fram till 1940-talet var det privatbostad och idag ägs det av Finja betong och används för representation.

Området i norr, närmast Almaån, är det som varit bebyggt längst men då med enstaka fastigheter på ren landsbygd. Gäddastorp planlades i början av 1980-talet och bebyggdes under senare delen av 1980-talet och det tidiga 1990-talet, med i huvudsak småhus.

Figur 87 Ekehus

1990-talets villaområde

Gäddastorp är i mångt och mycket ett typiskt 1990-talsområde, vars karaktär var ett resultat av föregående decenniums bostadspolitik.

Under 1980-talet kom låne- och bidragsförändringar att påverka småhusbyggandet, till exempel var det fördelaktigt att bygga 1 ½ planshus med kupor i början av decenniet medan tvåvåningshus blev det mest fördelaktiga i slutet av 80-talet. Man byggde sitt eget hus – inte grupp-hus. Vanligt var att köpa tomt och bygga i egen regi, eventuellt i samverkan med husfirma. Detta medförde variation (storlek, höjd osv.) inom givna ramar.

Framför allt från 1990-talet och framåt finns en stor spännvidd i villornas utseende. Styckebyggda, individuellt formade villor blev vanliga, medan homogena områden med likadana typ-hus är mindre vanligt under perioden. Husens orientering mot gatan och placering på tomterna skiftar vanligtvis både inom och mellan olika områden. Vanligast förekommande är en husplacering som ger en förträdgård framför huset och en större del av tomten på baksidan av huset.

Tomtstorlekarna varierar mellan olika områden och ibland även inom områdena. Inom vissa områden finns relativt stora tomter. Stor variation finns i trädgårdarnas innehåll, från tomter med mestadels klippt gräs till tomter med hög detaljering och eftertanke i utformning.

Carport eller garage förekommer inom vissa områden eller på vissa tomter. Gatorna inom områdena är vanligtvis rundkörsel eller säckgator. Gatornas karaktär och rumslighet påverkas mycket av husens placering och utseende samt vad förträdgårdarna består av. Karaktär och rumslighet varierar därför ofta från gata till gata.

Hus med alltifrån traditionella sadeltak till brutna tak, pulpettak och valmade tak. De vanligaste fasadmaterialet är tegel eller puts, men inslag av trä och olika typer av skivmaterial är också vanligt.

Figur 88 Gata i Gäddastorp

Karaktär

Gäddastorps bostadsbebyggelse består främst av enfamiljshus från den senare delen av nittonhundratalet, av varierande utseende men företräddelsevis i ett plan. Här finns även ett radhusområde samt kontor/småindustriområde från 80-talet i sydväst. Huvudsakligen gles bebyggelse kring säckgator omgivna av grönstråk.

Stadsbilden karaktäriseras av ett postmodernistiskt ideal med gatusystemet i slingor och ett inre nät av gång- och cykelvägar som leder mellan bebyggelsen i det gröna nav som utgör områdets hjärta. Den park som viks ut i flikar inom bostadsområdet består främst av natur och ängsmark med extensiv skötsel. Tomterna i Gäddastorp är av ungefär lika storlek och relativt stora. Undantaget är radhusområdet i Kvarteret Prylen som har mindre tomter.

I Gäddastorp finns också ett område med flerfamiljshus i två plan, organiserat som ett inåtvänt område med en egen infrastruktur och parkeringslängor som utgör områdets yttre gränser. Gatorna i bostadsområdena är övervägande småskaliga och parkering sker företräddelsevis på fastigheternas tomtmark.

Det senaste tillskottet i områdets bebyggelse består av ett nytt villaområde längs med Almaån byggt under 2010-talet. Tomterna är mycket glest placerade och området är inte fullt utbyggt. Mellan fastigheterna och Almaån löper en rekreativ stig som också kan följas för att via broar nå det värdefulla naturområdet Åhusfältet.

I Gäddastorp finns även ett koloniområde samt vissa verksamheter i områdets sydvästra del. Området i nordväst längs Pukehusvägen utgörs av lantlig miljö med betesmarker och utspridda enfamiljshus från första halvan av nittonhundratalet.

Den lantliga karaktär som återfinns i karaktärsområdets nordvästra del bör bevaras. Ingen ny sammanhållen bebyggelse bör tillåtas här. Enstaka hus kopplade till befintlig bebyggelse undantaget.

Den gröna strukturen är en stor tillgång och ger karaktär åt området. Allmänheten ska ha tillgång till strandpromenaden hela vägen. Gäddastorp har en stor andel park och natur i närområdet, inte minst längs med Almaån och det utpekade klass 1-området Åhusfältet. Dessa rekreativa värden bör värnas.

Värdeomdöme

Att ur antikvarisk synvinkel bedöma och värdera Gäddastorp och dess bebyggelse är svårt och riskerar att bli missvisande. Det ligger i ämnets natur att det måste gå en tid innan detta låter sig göras. Det är svårt att på objektsnivå värdera byggnader med så sent tillkomstdatum. Vilka av dessa byggnader som bedöms som kulturhistoriskt värdefulla får framtiden utvisa.

Det som idag går att bedöma är tidstypiskhet, och hela området är tidstypiskt. Det är först när byggnader och strukturer förändras som tidstypiskheten kan ändas och ibland till och med försvinna. I förhållande till den stora mängden homogena villaområden tillför de heterogena och individuellt formade villaområdena från 80-talet och framåt en dynamisk och variationsrik kontrast.

Gäddastorp är:

- Homogent så till vida att hela området byggts ut under en ganska kort tid.
- Består av villor från 1980-tal och framåt
- Grönt
- Glest
- Likheter med variation
- Att idag värna de värden som finns är förutsättningen för att i framtiden få en antikvariskt värdefull och sannolikt trivsamt miljö.

Var varsam med

Byggnadernas tidstypiska arkitektur är värdefull. Var särskilt varsam med fasader mot gatan. Eventuella tillkommande takkupor, terrasser, balkonger och tillbyggnader utförs helst mot baksida och ges ett utförande som underordnas och anpassas till befintlig byggnad.

Ursprungsbyggnadens proportioner är vägledande. Var medveten om stilperiod och specifik arkitektur vid utbyte av delar. Nya fönster anpassas till de befintliga. Låt komplementbyggnader vara underordnade huvudbyggnaden och placera dem så de inte dominerar gatubilden. Balans mellan byggnad, gata och trädgård eftersträvas. Bevara tidstypiska karaktärer på trädgårdar.

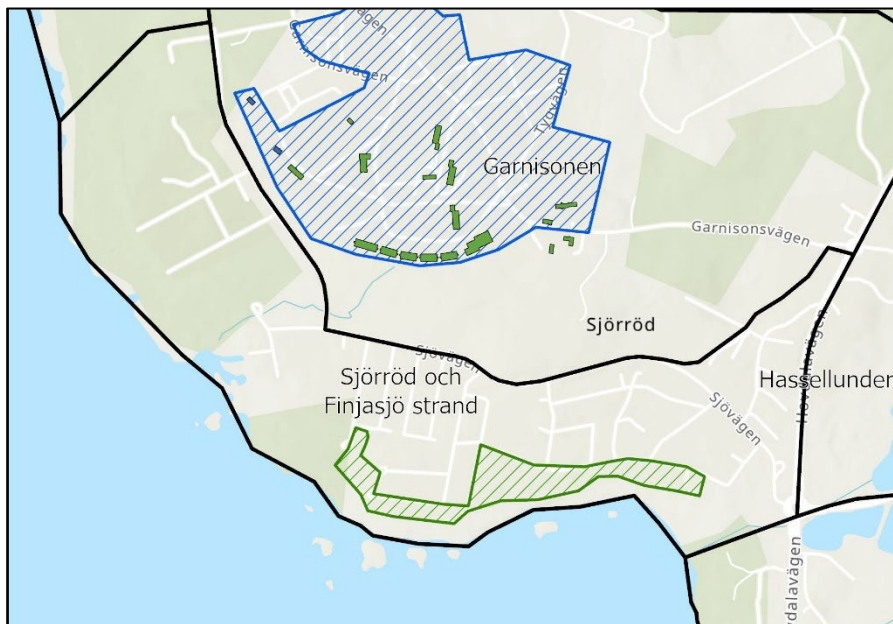
- Grönska – att bo i skogsbrynet
- Säck- och slinggatorna
- Volymerna och placering på tomterna
- Grönska för alla

Viktiga områden och byggnader

- Vid Almaån och Pugehusvägen
- Grönområdet längs ån
- Koloniområdet
- Ekehus (Magnetten 5) är byggt i början av 1900-talet och är samtida med kyrkan i Hässleholm och har använts som privat bostad fram till slutet på 1940-talet. Därefter har byggnaden använts som bland annat restaurang. Det nuvarande Betongens Hus, en renovering av det gamla Ekehus, samt Betongens krog (en kopia av tidigare packhus och orangeri) stod klart 2007. Betongens Hus är väl synligt på sin kulle. Exteriört är huset fortfarande den pampiga patriciervillan som byggdes 1908. Idag är både hus och trädgård så förvanskade att dess antikvariska värde mer eller mindre försvunnit.
- Gäddastorps "centrum" som är en gröning, fungerar bra som sammanhållande i ett område med den här karaktären.

Figur 89 Koloniområdet

Figur 90 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Sjöröd och Finjasjö strand

► Sjöröd och Finjasjö strand

Områdesbeskrivning

Sjöröd är ett äldre sommarstugeområde som sedan 1970-talet expanderat och blivit ett område för åretruntboende. Sjöröd präglas av närheten till Finjasjön och de strövområden som löper längs strandkanten samt inåt Hässleholmsgården och Mölleröd, såväl som söderut mot Hovdala.

Finjasjö park ligger väster om Sjöröd längs sjöstranden. Utbyggnaden av området är pågående. Här finns huvudsakligen enfamiljshus längs säckgator ned mot Finjasjön. Området är omgivet av natur, främst yngre ädellövskog.

Området Sjöröd avgränsas av Finjasjön i söder, Hovdalavägen i öster, Sjövägen och Finjasjö parkväg i norr samt Mölleröds skog i nordväst.

Bebyggelsen består främst av enplanshus av varierande karaktär från andra halvan av nittonhundratalet, men det förekommer även såväl äldre som nyare hus. Gatunätet är småskaligt och ramas in av trädgårdar. Gatorna som leder ned mot sjön slutar ofta i vändplatser och övergår till en stig eller en gång- och cykelväg.

Finjasjö park är ett nybyggt område med enfamiljshus längs två säckgator och en sammankopplande gata, som leder ned till Finjasjön. Bostadsområdet är omgivet av natur, främst yngre ädellövskog.

Figur 91 Äldre hus vid Gösvägen

Figur 92 Udrag ur Häradsekonomska kartan från 1928

Figur 93 Sjöstugan, en tidigare populär dansbana

Historia

Detta är en gammal del av Hässleholm, redan på stenåldern bodde människor vid Finjasjöns norra strand.

1865 fanns Sjörröds gård (strax norr om området), men i övrigt var här helt obebyggt.

Här fanns även ett tegelbruk under ett antal år kring sekelskiftet 1900.

Detta var även platsen för hässleholmarnas sommarnöjen då 1900-talet var ungt. Här fanns förutom sommarstugor både badplats och båtbygggor.

Den gamla vägen gick från Hovdalavägen via Träskovägen ner mot Ålvägen, sen till vänster via Abborrvägen och Mörtvägen bort till tegelbruket som låg vid det obebyggda området mellan Forell och Laxvägen, söder om Sjövägen.

Karaktär

Områdets karaktär är skog, strand och strövområden. Hela området sluttar ner mot sjön, en nivåskillnad på ca tio meter från Sjövägen och dess förlängning Finjasjö parkväg ner mot Finjasjön. Här finns utsikter, siktlinjer ut mot sjön, grönska, lantligt med semesterkänsla.

Figur 94 Villor vid Finjasjöstrand

Finjasjö park

Finjasjö Park är ett nybyggt område och det är därför svårt att se på det med antikvariska ögon – som behöver lite tid på sig. Det man kan säga idag är att det finns både goda och mindre goda representanter för 2010-talets småhusarkitektur. Här finns flera vackra enkla moderna hus med enkla linjer men även ett och annat USA inspirerat "mansion".

Området är under utbyggnad, med ett fåtal obebyggda tomter. Än så länge är det tämligen kallt mellan husen, men det kommer att ändras. Omgivningen är väldigt fin med skog i norr och sjön i söder.

Karaktären är mer lantlig än sovstad.

Sjörröd

Sjörröd har gamla anor, redan då 1900-talet var ungt och Hässleholm fortfarande ett nybyggarsamhälle byggdes de första sommarnöjena.

De äldsta byggnaderna fanns/och finns delvis kvar i de östra delarna. Bebyggelsen har vuxit från sydöst (nära sjön) mot väster och i någon mån norrut.

Det fanns stugor i hela området som senare har förtätats. Omvandlingen till villaområde påbörjades under 1980-talet och pågår fortfarande. Hus byggs om och till. Det finns några få obebyggda tomter.

Dessa små stugor sätter än idag sin prägel på området. Här finns ett ganska stort antal om- och tillbyggda sommarstugor. Det ger området en trevlig småskalighet trots att vissa av de nyare husen är relativt stora.

Gatorna mynnar ofta i en vändplan nere vid Finjasjöns strand, vägarna är smala och genomfartstrafik begränsad med hjälp av gång- och cykelpassager. Den gamla genomfarten, bitvis omvandlad till gång- och cykelväg, löper mer eller mindre parallellt med den nyare Sjövägen i områdets norra kant.

Hela området som sluttar ner mot Finjasjön är lätt kuperat. Här finns många uppvuxna trädgårdar av varierande storlek med riktigt stora träd. Dessa gör det redan gröna och lummiga området än grönare. Dessutom finns ett antal centrala gröningar och strövområdet närmast sjön.

Sommarstugorna, med sjötomter med uppvuxen grönska är mycket karaktäristiska.

Den gröna strukturen i Sjörröd består främst av naturmark. Sjörröd och Finjasjön ingår i det av länsstyrelsen utpekade området för riksintresse friluftsliv. Längs med hela området löper det utpekade värdefulla naturområdet Finjasjöns strand som sammankopplar Möllerödsområdet, som föreslås bli kommunalt naturreservat, med det värdefulla naturområdet Bokehill. Genom dessa naturområden löper också vandringslederna "I Posta-Nillas spår" och "Finjasjöleden", som båda utgör delar av Skåneleden. Denna rekreativa tillgång ska bevaras och förädlas och det är betydelsefullt att stråk hålls obrutna.

Omväxlingen är den sammanhållande faktorn.

Värdeomdöme

Hela Sjörröd är att betrakta som ett område med samma karaktär, den av äldre sommarstugeområde. Här är grönt, smala slingrande vägar utan trottoarer. Abborrvägen, det tidigare huvudstråket (nu ersatt av Sjövägen) fungerar som centralt gång- och cykelstråk. Området har en tydligt riktning – mot sjön.

De små gröningarna är viktiga liksom de kvarvarande sommarstugorna på sina stora tomter med uppvuxen grönska.

Här är det helheten som är viktig. Strukturen med slingrande gator och relativt stora tomter och den omväxlande bebyggelsen

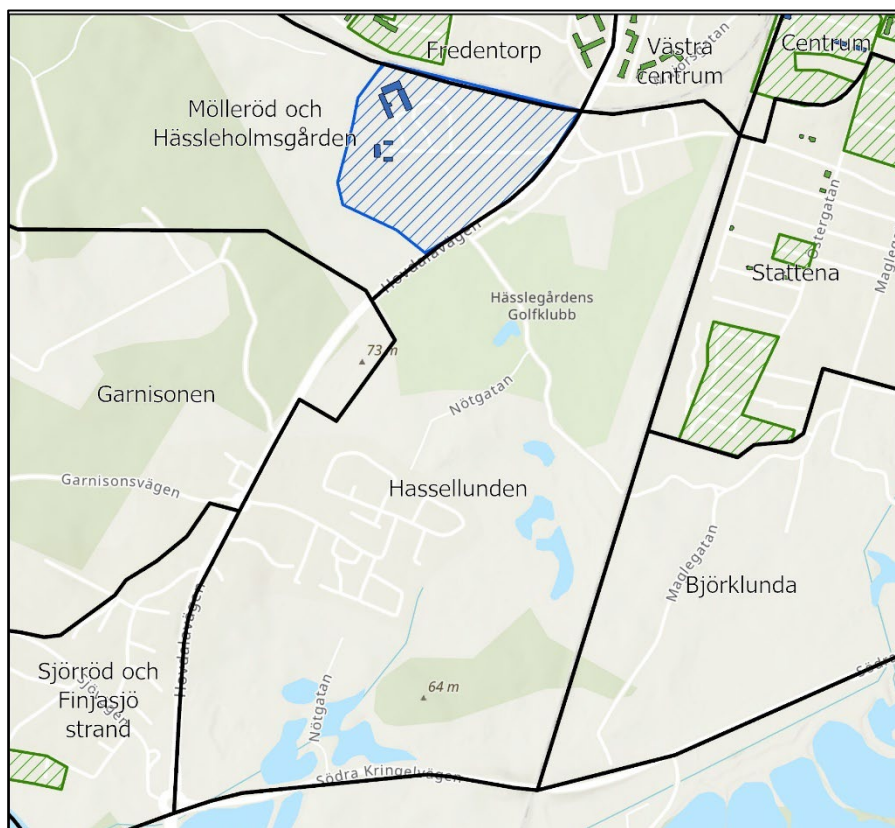
Finjasjöstrand är för nytt för att värdera ur antikvarisk synvinkel.

Viktiga områden och byggnader

”Det gamla Sjörröd” med de äldre sommarstugorna, dock få enskilda byggnader utom skalan och karaktären.

Var varsam med:

- Bevara karaktären av sommarstugeområde.
- Andra byggnader än enbostadshus bör inte tillåtas i Sjörröd, komplementbyggnader undantagna.
- Exploateringsgraden bör inte öka.
- Spara uppvuxna träd.
- Begränsa byggrätten för att det inte ska bli ”för mycket hus” i förhållande till tomten.
- Vad gäller färger och material är det väldigt blandat och varje enskilt fall måste bedömas med hänsyn till dess karaktär och förutsättningar.

Figur 95 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Hassellunden

► Hassellunden

Områdesbeskrivning

Hassellunden avgränsas i väster av en av stadens entrégator, Hovdalavägen, i norr av järnvägen mot Helsingborg, i öster av stambanan och i söder av Södra Kringelvägen.

Området omfattar ett bostadsområde med nyare småhusbebyggelse, Håsslegårdens golfklubb med klubbhus, samt i söder ett grönområde med träd- och buskvegetation och dagvattendammar. Utmed Hovdalavägen finns enstaka bostadshus och längs Kommendörsgatan ligger brandstationen och några sällansköpsbutiker.

Historia

Områdets historia är landsbygd och odlingslandskap. 1940 var här omväxlande åkrar och små trädgångar. På Hovdalavägens östra sida fanns redan då ett par bostadshus i höjd med Garnisonsvägen. År 2000 hade södra Kringelvägen byggts, golfbanan etablerats och markarbete för det nya bostadsområdet påbörjats. Vid 2006 har området börjat byggas – Nötskrikan 1 är färdig, BRF radhus och villorna i områdets nordöstra kvarter är på väg upp. År 2014 är de allra flesta tomter bebyggda och man kan säga att området är "klart".

Figur 96 Golfbanan

Figur 97 Villagata

Karaktär

Området domineras av golfbanan. I övrigt finns här omväxlande öppna marker, mindre skogsområden och längst i söder dammar. Hela området – förutom bostadsområdet som är helt platt – är småkuperat.

Bostadsområdet Hassellunden är på tre sidor omringat av golfbanan. Enda infarten är från Hovdalavägen. Detta tillsammans med placeringen, medför att området blir en enklav helt avskild från staden. Trafiken matas med säck eller rundkörsl, parkering på tomten.

Nötskrikan 1 är bebyggd med enplans bostadsrättsradhus och kvarteret Ormhasseln med Bo-Klok tvåvåningshus, i övrigt är det villor byggda mellan 2005 och 2015. Huvudsakligen en och en halv plan med sadeltak, tegelklädda. Fasader av trä.

Ut mot infartsgatan Hassellundsvägen vänder bebyggelsen baksidan till. Det blir introverta kvarter som tyvärr inte bidrar till intressanta stadsrum. Här är fortfarande ganska öppet men en viss lummighet börjas växa upp.

2000-talets småhus

Under 2000-talets första år – då Hassellunden byggs - får individuellt utformade villor i historiserande stil allt oftare sällskap av villor i en internationellt inspirerad modernistisk stil.

Design och arkitektur har blivit ett marknadsföringsargument och kataloghusföretagen erbjuder en nära nog total valfrihet både vad gäller planlösning som fasad beroende på att köparna har varit villiga att betala för design som de anser spegla deras livsstil. Låg byggkostnad och rationell produktion är inte lika viktigt som tidigare. Gamla självklarheter som funktion och lämplighet har ifrågasatts till förmån för individualistiskt utformade villor med spännande rumssamband.

Trots genombrottet för den moderna arkitekturen, ofta med putsade vita fasader, är många styckbyggda villor fortfarande varianter på omkring hundra år gamla arkitekturstilar, oftast med målade träfasader.

Stora fönster, ofta monterade i partier ner till golv, är vanliga i den modernistiska villaarkitekturen. Bottenvåningen har ofta flera glasade dörrar ut till altaner i olika väderstreck.

Gruppbyggda områden innehåller ofta en blandning av radhus, kedjehus och friliggande villor. Gatunäten är mycket varierade. Ibland försörjs villorna med säckgator och ibland med rundkörsl. Båda lösningarna förespråkas av trafiksäkerhetsskäl. Två bilplatser i anslutning till villan är standard. Villatomterna är ofta små men uteplatserna har blivit allt större, ofta med stora trädäck åt olika väderstreck.

Blandningen är stor, husens utseende varierar både i form och arkitektur – med det följer att material och byggnadsdetaljer är av skiftande karaktär. Gemensamma nämnare kan dock vara relativt små tomter, stora trädäck och att husen byggs på platta på mark. Även individuell utformning prioriteras och även om det är lite tidigt att bestämt säga är det mesta som byggs av god teknisk kvalitet.

Värdeomdöme

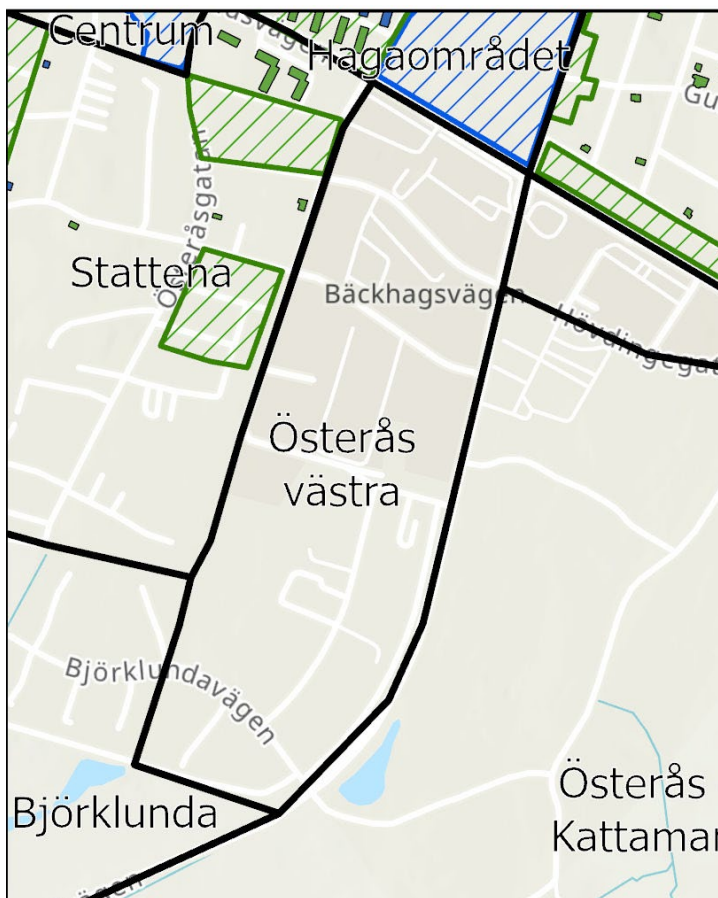
Idag är det inte möjligt att ur ett antikvariskt perspektiv värdera Hassellunden eftersom det är så nytt. Detta är en uppgift för framtiden.

Viktiga områden och byggnader

Området kring Garnisonsrondellen är intressant, med ett litet antal fastigheter som tillhör Hassellunden. Här finns en speciell stämning av svunna tider när militärer och semesterfirare hängde vid kiosken.

Var varsam med:

Området kring Garnisonsrondellen.

Figur 98 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Österås Västra

► Österås västra

Områdesbeskrivning

Österås västra består till största delen av verksamhetsetableringar av varierande storlek och karaktär. Området begränsas i norr av Kristianstadsvägen, i öster av Södra Kringelvägen och i väster av Bäckhagsvägen

Här finns bland annat många bilorienterade företag; däckfirmor, besiktningsföretag och bilförsäljare. Men även verksamheter av mer publik karaktär, till exempel en bowlinghall. Tre bostäder, i form av småhus, finns insprängda i området nordvästra hörn. I sydväst finns en del oexploaterad ängsmark, planlagd som natur. Området som helhet är i dag relativt glest bebyggt.

Södra Kringelvägen, som avgränsar området i öster, är en av stadens entrégator. Vägen kantas i den södra delen av en enkel trädallé. I den norra delen, i höjd med Österås idrottsplats, finns det trottoarer. Längs hela vägen löper en cykelväg.

Figur 99 Villa Slagsvärdet

Historia

Områdets historia är odlingsmark, på 1940-talet var hela Österås väster åkermark, undantaget det nordligaste kvarteret Slagsvärdet där det då fanns en gård med bostadshus och ekonomibyggnader, på södersidan av en liten skogsklädd kulle. En dåtida förlängning av Lille Mats väg passerade här. Bostadshuset som finns kvar än idag är sannolikt byggt på 1920-talet. Det har fått sällskap av två fina femtiotalsvillor i västra delen av kvarteret.

Karaktär

Från Kristianstadvägen sluttar området söderut men det planar snabbt ut och övergår i ett flackt landskap, dominerat av verksamheter och den sorts bebyggelse som de medför – storskaliga hallar, kontorsbyggnader och liknande. Det är ett relativt lugnt område som i söder är mer publikt med till exempel bowlinghall. I området finns en del butiker men endast de längs Kristianstadvägen genererar någon trafik att tala om.

Värdeomdöme

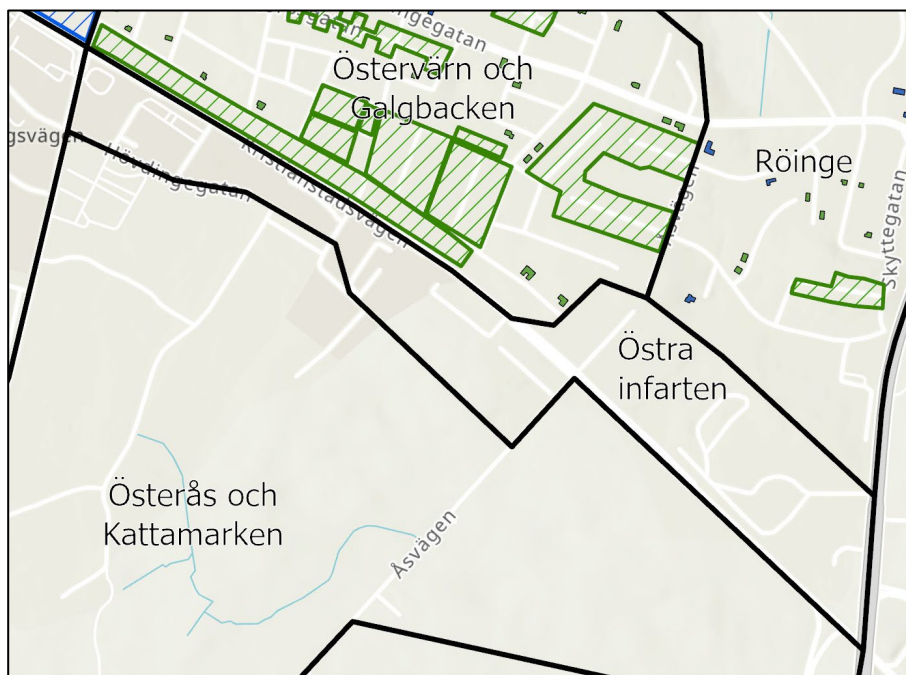
Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, men hänsyn bör tas till bostadsbebyggelsen i området.

Viktiga områden och byggnader

Här finns inget som idag bör hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock är bostadshusen i kvarteret Slagsvärdet av god kvalitet och bör bevaras. Deras placering i staden är minst sagt ovanlig.

Var varsam med

Kvarteret Slagsvärdet.

Figur 100 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Östra infarten

► Östra infarten

Områdesbeskrivning

Kristianstadsvägen är en av stadens entrégator som har ett brett gaturum med landsvägskarakter.

Längst i öster kantas vägen av ett större industriområde som idag fungerar som upplag. Längre in mot staden finns gles bostadsbebyggelse, verksamheter och större handelsetableringar. Väster om Mellanhedsvägen finns en dubbelriktad cykelväg som är avskild från biltrafiken, längre österut övergår den i en smal vägren. Gaturummet gränsar i söder mot Kattamarken och kantas bitvis, även längre in mot staden, av vegetation.

Historia

Vägen mot Kristianstad är haft ungefär samma dragning som idag sedan 1940-talet. Från Röinge och in mot staden är sträckningen ännu äldre och grundas på gränsen mellan mark som tillhörde Gulastorp/Ignaberga och mark som tillhörde Göingegården.

Bostäderna vid Skogsgård började byggas på 1920-talet. Innan dess var detta ren jordbruks- och/eller skogsmark.

Figur 101 Kristianstadsvägen in mot centrum

Karaktär

En väg – ett verksamhetsområde. Området/vägen speglar det sena 1900-talet fram till idag, bilen i fokus, en rak bred väg som leder in mot stan, delvis kantad av ytkrävande verksamheter varav många är bil- och fordonsrelaterade. Skalan, tillgängligheten och det funktionsseparerade bilburna samhället är även det en kulturmiljö.

På södra sidan vägen finns, vid Skogsgård, en liten enklav bostadsbebyggelse med villor av varierande ålder, de äldsta förfaller vara från 1920-talet. På häradsekonomiska kartan från 1928 finns några hus och flera tomter här.

Värdeomdöme

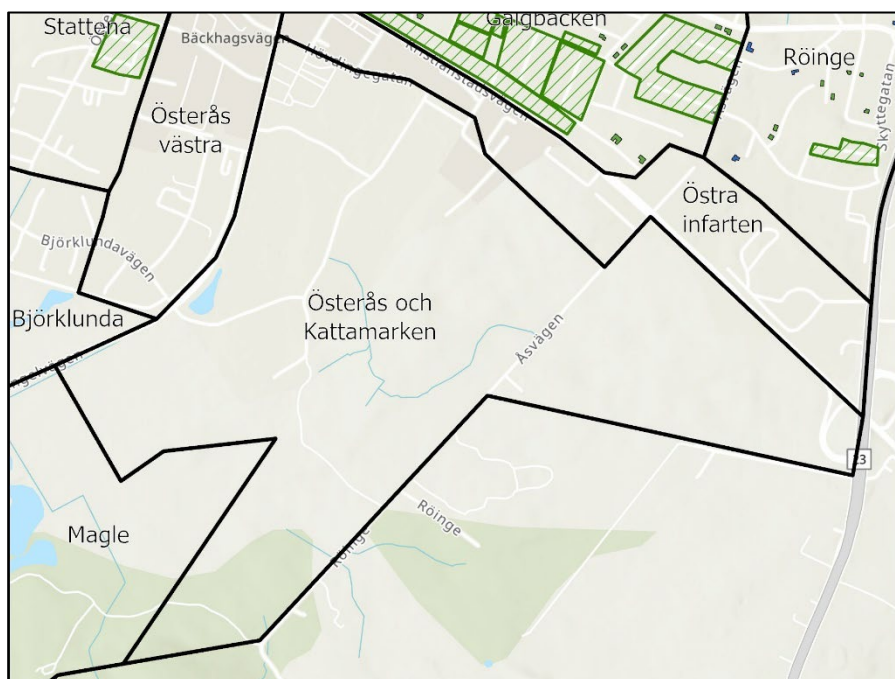
Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, men hänsyn bör tas till bebyggelsen i området.

Viktiga områden och byggnader

Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock är det en intressant miljö som säger mycket om vår tid.

Var varsam med:

Den bostadsbebyggelse som finns i gränslandet mellan stad och land, dess läge är speciellt och därmed får den en egen karaktär. Det vore tråkigt om den åts upp av moderna ytkrävande verksamheter.

Figur 102 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Österås och Kattamarken

► Österås och kattamarken

Områdesbeskrivning

Stadskaraktärsområde Österås och Kattamarken utgörs av stadens största idrottsområde och ett av de värdefulla naturområden som pekas ut för att bli kommunalt naturreservat.

Österås är kommunens största idrottsområde och innehåller fotbollsplaner, tennis och ishall, ridhus, hundklubb mm. Mot söder och öster övergår området till skogsmark.

Kattamarken består främst av alsumpskog med stora vattenhållande effekter. Kattamarken och de övriga skogsområden som återfinns runt Österås idrottsplats är en stor resurs för utövandet av olika aktiviteter kopplade till Österås, inte minst ridningen.

Historia

Nordvästra delen av området har varit uppodlad, i övrigt mest skog med några enstaka fastigheter.

Karaktär

Idrottsområdet är öppet med storskaliga byggnader och en hel del vägar och parkeringar. I öst består området av skog.

Värdeomdöme

Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock finns här naturvärden att bevara.

Viktiga områden och byggnader

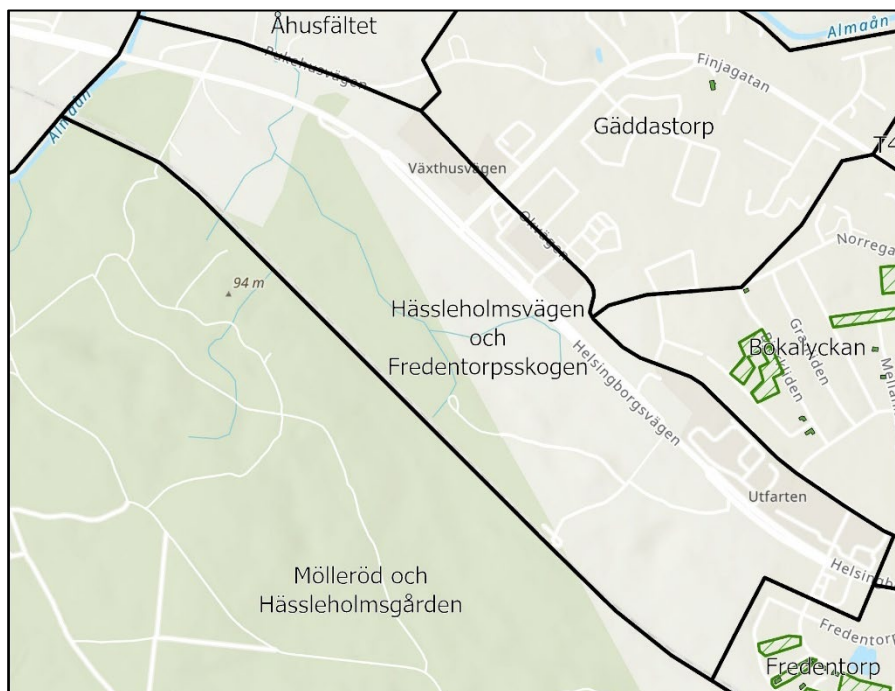
Kattamarken.

Var varsam med:

Naturen.

Figur 103 Hässleholms fotbollsarena

Karaktär

Norr om Helsingborgsvägen dominerar handel och verksamheter och på vägens södra sida breder Fredenstorpsskogen ut sig. Området är kuperat, här finns alsumpskog, äldre bokskog och en del fornfynd.

Värdeomdöme

Har finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock finns här både fornfynd och natur värd att bevara.

Viktiga områden och byggnader

Fredenstorpsskogen pekas ut som ett naturområde klass 1.

Var varsam med:

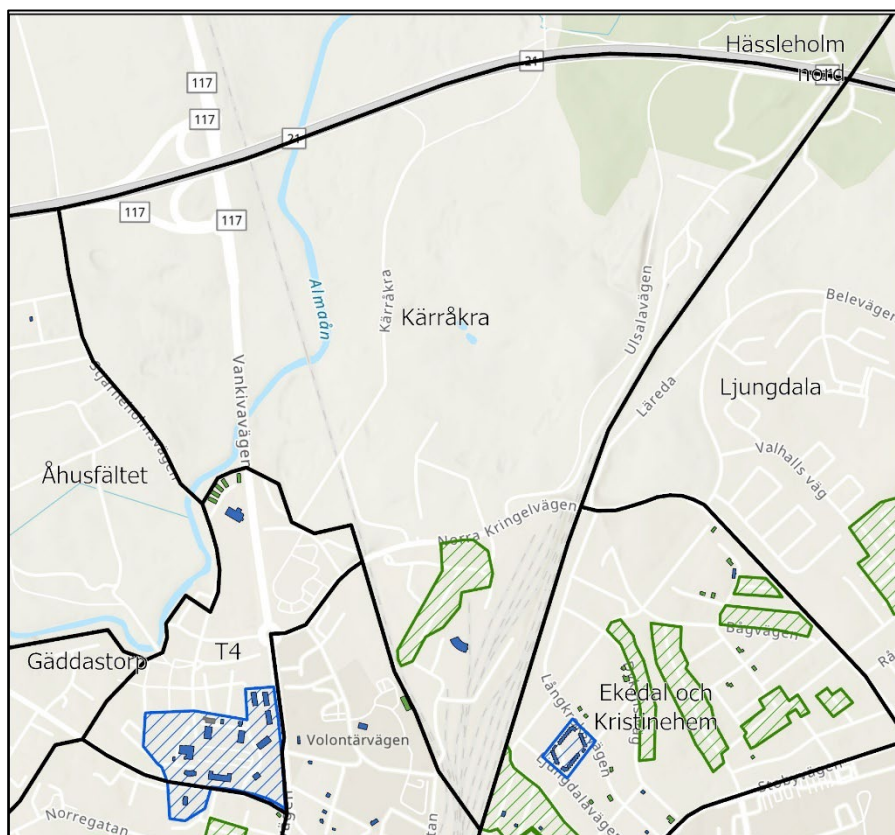
- Fornfynden
- Naturen

Figur 105 Helsingborgsvägen

Figur 106 Fredentorpsskogen

Figur 107 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Kärårkra

► Kärårkra

Områdesbeskrivning

Kärårkra är en del av Hässleholm som är nära sammankopplad med järnvägen, tack vare närheten till spårområdet. Området begränsas av Södra stambanan i öster, Sjärneholmsvägen i väster och väg 21 i norr.

Kärårkra är ett ganska undanskymt område i staden, hit kommer man inte utan ärende. Dock är det ett viktigt område, inte minst idag med den nya tågdepån som växer upp i dess nordligaste del, som genom sin storlek påverkar sin omgivning.

Trots att den allra största ytan av detta stora stadskaraktärsområde är odlad jordbruksmark finns det en hel del intressanta minnen i Kärårkra. Här finns den redan nämnda anknäytningen till järnvägen, närheten som gjorde att många som jobbade vid SJ bosatte sig i området.

Största delen av bangården finns här, liksom det gamla lokstallet inklusive den bevarade vändskivan. Här har funnits både slakteri och karamellfabrik. Linberedningen låg i Kärårkra (men utanför det här området). Det var här alla slipers för järnvägsbygget tillverkades och impregnerades – det kan finnas markföroreningar!

Inte minst finns här en mycket fin miljö längs Väpnargatan och den gamla byn med en riktigt gammal och välbevarad gård.

Figur 108 Kärråragården

Historia

Här finns gammal historia, jordbruket och vissa gårdar har en historia som sträcker sig flera hundra år tillbaka, kanske tusentals då fornfynd gjorts här.

Vägen mot Markaryd gick igenom Kärråkra och här fanns Kärråkra gamla by – som det finns en liten rest av.

Det stora Kärråkra bostadskaraktärsområde består till största delen av brukad mark. Här finns även områden med fornfynd söder om Norra Kringelvägen. Här finns gamla gårdar, Kärråragården, med anor från 1600-talet och mangårdsbyggnad från år 1800 är en välhållen och välbevarad gårdsmiljö. Här finns 1920-talsvillor längs Väpnargatan och järnvägsmiljöer. Här impregnerades slipers och stallades lok.

Karaktär

Området går att dela in i flera olika karaktärer, den till ytan största är jordbrukslandskapet. Vi har villagatan och järnvägsmiljöerna/verksamhetsområden – som i framtiden kommer att ha en allt större del av området i anspråk i och med den nya Kärråkradepån.

Området pekas ut för verksamhet kopplad till järnvägen och för jordbruk. Kärråkras östra del längs södra stambanan är planlagd för järnvägsändamål och sedan 2017 har också en underhållsdepå för persontåg börjat anläggas.

Hela västra delen av Kärråkraområdet utgörs av jordbruksmark med tillhörande bebyggelse och inslag av natur. Genom området sträcker sig i nordsydlig riktning Almaån, Vankivavägen och Markarydsbanan.

Väpnargatan är en bit kvarvarande idyll. Infarten mot Hässleholm norrifrån kantas av äldre villor, vissa är välhållna och tidstypiska, av varierande ålder från tidigt 1900-tal och framåt. Gatuhus och lantbrukets byggnader längs vägen norrut. En av stadens infarter.

Väpnargatans backe känns ganska brant, det är fem meters höjdskillnad från krönet ner mot järnvägsövergången i Söder.

Värdeomdöme

Kärråkra består av levande miljöer, spårområdet, jordbruks- och andra järnvägsmiljöer. Dessa ska inte vara statiska utan leva, förändras och utvecklas. Det är dock viktigt att kunna spåra äldre tiders bruk, att bevara lokstallet med dess vändskiva och spår som visar på hur järnvägen fungerade för länge sedan.

Att Markarydsvägens spår är fortsatt synliga liksom Väpnargatan som minner om järnvägsetableringen och vägarna som ledde mot järnvägsområdet.

Viktiga områden och byggnader

- Resterna av den uråldriga vägen norrut.
- Kärråkragården och den gamla bystrukturen.
- Väpnargatan; en alldeles underbar, undanskymd idyll, en infartsväg mot staden som funnits länge, flera av husen var byggda redan 1928.
- Lokstallet med sin bevarade vändplatta har ett stort järnvägshistoriskt intresse.

Var varsam med:

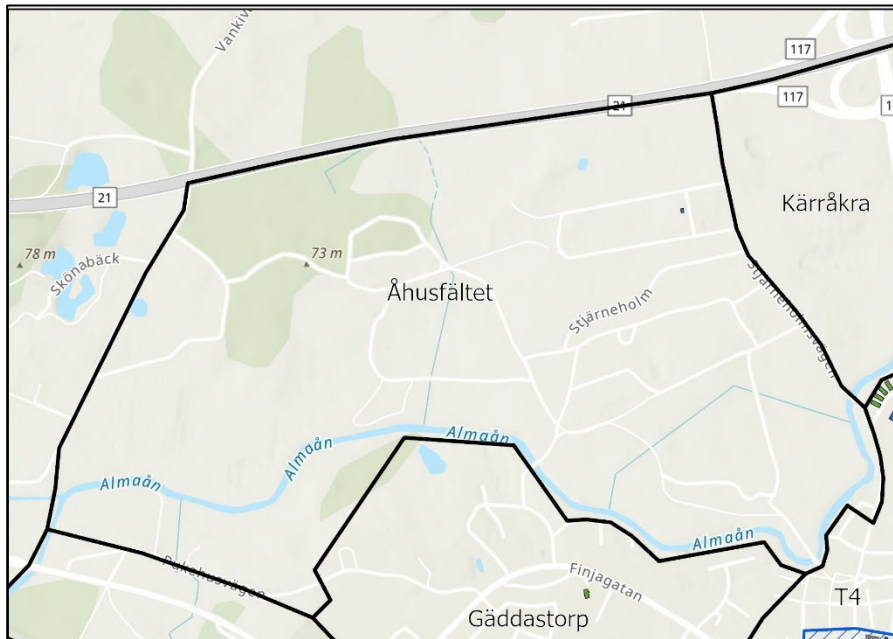
- Landskapselementen
- Lokstallet
- Väg- och gatustrukturerna
- Kärråkragården, villa Parkhyddan och att andra byggnader behåller sin form och karaktär.

Figur 109 Värpnargatan

Figur 110 Lokstall

Figur 111 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Åhusfältet

► Åhusfältet

Områdesbeskrivning

Området som här kallas Åhusfältet består främst av naturmark, åker- och betesmark men här finns även ett antal bostäder och vissa verksamheter. Det är ett relativt stort område vars namn kommer från det gamla militära övningsfältet som är en del av området.

Området begränsas i öster av Stjärnholmevägen, i norr av väg 21, i söder av Almaån och Pukehusvägen och i väst av väg 1986.

Här finns det utpekade värdefulla naturområdet Åhusfältet i områdets sydöstra del, jordbruks- och betesmark i områdets nordliga och sydöstra delar naturmark centralt i området och naturskön natur i väster. Delar av området används för rekreation.

Historia

En stor del av området användes under 1900-talet som militärt övningsfält, i övrigt jordbruksmark och en hel del naturmark.

Karaktär

Den bebyggelse som finns i området består främst av enfamiljshus, vissa av dem med koppling till jordbruk eller djurhållning. Här finns också Åhus gamla skola som efter att skolan lades ned nyttjades i den militära verksamheten. Sedan ett antal år används fastigheten som bostad i privat ägo.

Större delen av området är flackt med endast små höjdskillnader.

Lantligt, med delvis mycket höga naturvärden och ett välbevarat kulturlandskap, fornåker och andra fornfynd.

Figur 112 Åhus gamla skola

Värdeomdöme

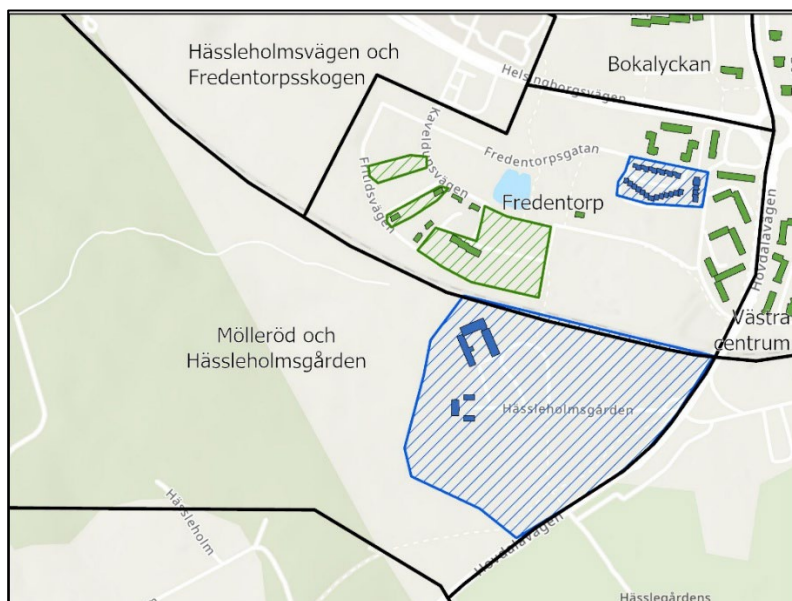
Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock finns här militär historia, en välbevarad äldre skola, fornfynd och natur värd att bevara.

Var varsam med:

Framför allt områdets västra del är mycket naturskön och gränsar mot Kulturmiljöområde Vankiva (ett av Länsstyrelsen utpekat område). Det är viktigt att den lantliga karaktären med enstaka bostäder och gårdar behålls.

Åhusfältets natur och militära historia.
Viktiga områden och byggnader

- Åhusfältet
- Åhus gamla skola
- Stjärneholm

Figur 113 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Mölleröd och Hässleholmsgården

► Mölleröd och Hässleholmsgården

Områdesbeskrivning

Möllerödsområdet och Hässleholmsgården utgör tillsammans stadens största sammanhängande natur- och rekreationsområde. Området ingår också i riksintresse för friluftsliv som även kopplas till Finjasjön och Hovdala. Här har också hittats lämningar efter Sveriges äldsta bosättning.

Den militära verksamheten som tidigare präglade Hässleholm har sedan nedläggningen i början av 2000-talet bland annat resulterat i att stora områden i och omkring staden bevarats från exploatering. Detta har bidragit till att Mölleröds skogsområde idag utgör ett unikt och omfattande inslag av natur centralt i staden. Området har inte heller splittrats med bilvägar eller annan bebyggelse, något som gör att sammankopplingen med den anrika Hässleholmsgården och dess anslutande rekreationsmiljöer bevarats intakt.

Historia

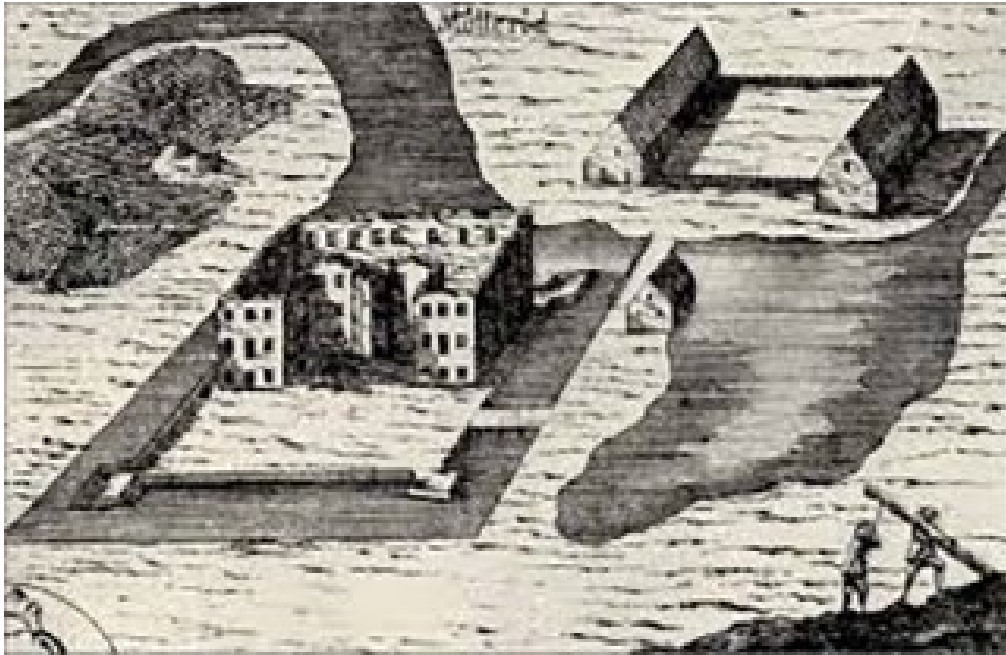
Detta är ett område fyllt av historia, här fanns en av landets allra äldsta bosättningar, minnen från Snapphanetiden och här bodde familjen som staden kan tacka för sin tillkomst.

Bosättningen vid Finjasjöns strand

Norr om Finjasjön, inte långt från Mölleröds slott och kungsgård, har fynd hittats från Sveriges äldsta boplats, 13 000–14 000 år gamla. De första människorna som kom till det som nu är Sverige, efter den senaste nedisningen, var jägare/samlare som levde mer eller mindre i kanten av den smältande inlandsisen. De arkeologiska fynd som hittats finns på Västra Göinge Hembygds-museum.

Mölleröds slottsruin

Mölleröds slott uppfördes kring 1580. Det låg utmed landsvägen som förband Helsingborg och Kristianstad, invid Finjasjöns strand. Det var en orolig plats eftersom slottet låg nära gränstrakterna mellan det danska Skåne och Sverige. Slottet besöktes ofta av kung Christian IV när kungen var på resa från Köpenhamn till Kristianstad. Slottet brändes ned under Skånska kriget år 1678 av retirerande danska trupper med hjälp av snapphanar. Slottet förblev en ruin med en fortfarande synlig vallgrav.

Figur 114 Kopparstick av hur Mölleröds slott kan ha sett ut.

Figur 115 Mölleröds slottsruin.

Möllerröds kungsgård

Gården levde dock vidare, material från slottet användes som byggmaterial till nya Mölleröds kungsgård som anlades ett hundratal meter från ruinen. Samtidigt med slottet brändes även delar av gården ned (1678) och idag finns bara en av gårdens uthuslängor kvar sedan 1600-talet. Denna är fortfarande mer eller mindre intakt. Vid gården växer 400-åriga ekar och ädellövskogarna i området präglas av gamla grova träd med höga naturvärden.

Den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes i början av 1800-talet och gården beboddes och brukades fram till 1950-talet. Därefter tog militären över och idag ägs och förvaltas byggnaderna av HIBAB.

Hässleholmsgården

Hässleholms säteri är känt sedan 1539, då Matz Torbensen, väpnare och hövitsman i Göinge, titulerade sig själv som "*Herre till Hesselholm*". Efter Matz Torbensen gick gården i arv, eller togs över via ingifte.

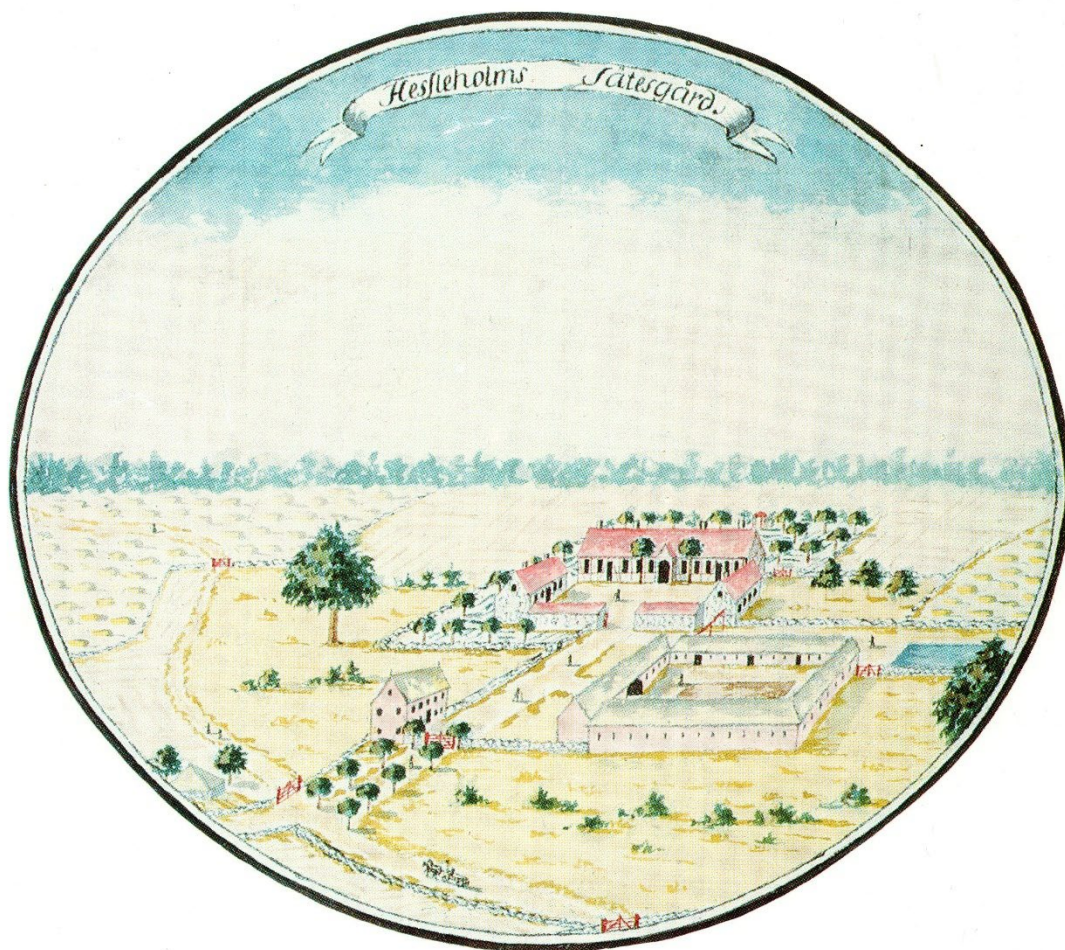
År 1646 tog Walkendorffsläkten över Hässleholms-gården. De fick även patronatsrätt till Stoby kyrka samma år, vilken stod kvar fram till 1889. Gården beboddes förmodligen sällan av familjen, utan arrenderades i stället ut till olika brukare. År 1714 köpte Christian Sommar, senare adlad Cederfeldt, Hässleholmsgården. Gården överläts 1734 till Casper Ehrenborg på Hovdala.

Släkten Ehrenborg lät på 1780-talet bygga gårdens flygelbyggnader och den nuvarande huvudbyggnaden 1819. År 1857 skänkte August Ehrenborg en del av gårdens mark till det pågående bygget av stambanan mellan Malmö och Nässjö. På en del av marken byggdes sedan Hässleholms järnvägsstation, som fått sitt namn efter Hässleholmsgården.

Namnet Hässleholm är belagt sedan 1382. Namnet härleds ur hassel och holme (dunge).

Under slutet av 1800-talet genomfördes en sänkning av Finjasjön i två omgångar, vilket tärde ekonomiskt på flera av gårdarna runt sjön. Så även på Hässleholmsgården, som 1911 såldes på exekutiv auktion. Gården köptes av kronolänsmannen i Hässleholm, Oscar Stjärndahl. Efter flera ägarbyte de följande åren, köpte slutligen ryttmästaren Ragnar Olson gården 1917. Ragnar Olson var en mycket duktig ryttare och deltog bland annat i de Olympiska sommarspelen 1928, där han tog ett silver och ett brons.

År 1930 köpte Herluw Pålsson från Malmö Hässleholmsgården. Han bosatte sig på gården och drev den till en början med hjälp av en inspektor för att senare arrendera ut den. 1964 köpte sedan Hässleholms stad Hässleholmsgården av Herluw Pålsson.

Figur 116 Hässleholmsgården i slutet av 1700-talet.

Militär närvaro

Området präglas av den militära närvaron under större delen av 1900-talet, först som övningsfält för T4, senare även för P2 som huserade nästgårds.

Möllerödslägrer

Redan 1909 anlade T4 en skarpskjutningsbana här vid Finjasjöns norra strand "på den minnesrika och idylliska Mölleröds kungsgårds marker". Detta var tydligen en plats som förslagits då T4 skulle lokaliseras till Hässleholm.

Under andra världskriget utökades verksamheten i Möllerödsskogen med ett utbildningsläger nära den befintliga skjutbanan. Lägrer fanns kvar under många år och övertogs så småningom av P2. Än idag finns flera av byggnaderna kvar – men vad de används till är en militär hemlighet.

Figur 117 Möllerödsläget

Karaktär

Området är kuperat med blandskog i ett stadsnära läge. Mölleröd är ett större skogsområde med även öppna ytor och rester av militär verksamhet, tex skjutbana. Stort sammanhängande skogsområde.

I området finns stora naturvärden och ett fåtal objekt av kulturmiljövärde – men deras värde är desto högre. Hässleholmsgårdens värdefulla byggnader och historia, Mölleröds slottsruin, Mölleröds gård och platsen för Sveriges allra äldsta bosättning.

Värdeomdöme

En viktig del av staden, här finns en stor del av stadens kulturarv, Hässleholmsgården är en av stadens symbolbyggnader. Här finns möjligheter att komma ut i vacker och spännande stadsnära natur och här finns en plats att samlas på för till exempel julmarknader och andra arrangemang. Den militära närvaron under lång tid har medfört att natur och stora öppna ytor idag finns centralt och stadsnära – detta är en unik kvalitet som tillsammans med det militära arvet är en viktig del av Hässleholms historia och stadens karaktär idag.

Var varsam med

- Hässleholmsgården
- Kungsgården
- Slottsruinen

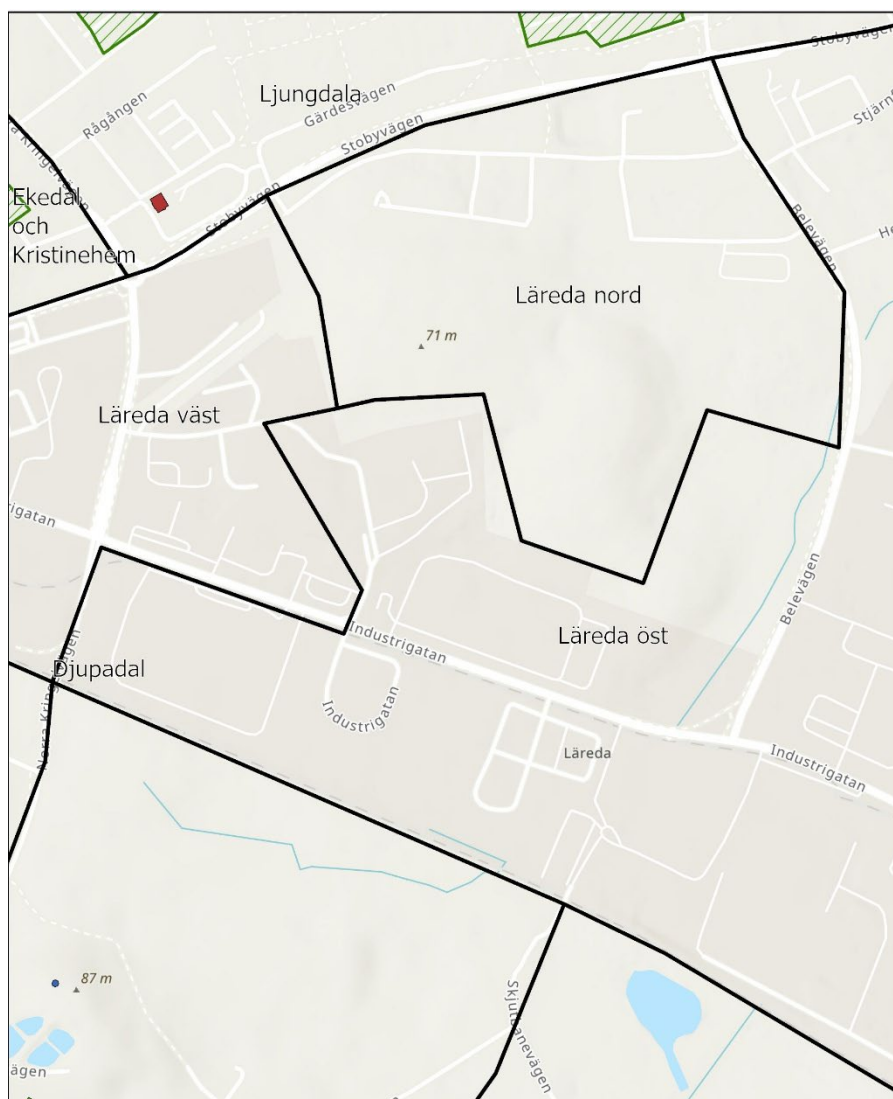
Byggnaderna är skyddade. Det är viktigt för hela staden och dess historia att dessa inte förvanskas eller på annat sätt förlorar sitt kulturhistoriska värde.

Viktiga områden och byggnader

- Hässleholmsgården
- Kungsgården
- Slottsruinen
- Resterna av det militära arvet

Figur 118 Hässleholmsgården idag.

Figur 119 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Läreda Öst, Väst och Nord.

► Läreda

Områdesbeskrivning

Läreda är ett stort område, huvudsakligen avsatt för verksamheter men här finnas även handel, en större sammanhängande grönyta i Läreda Nord och en del bostadsbebyggelse. Läreda begränsas av Stobyvägen, Kristianstadbanan och vägarna 21 och 23.

Stobyvägen ingår i stadens huvudvägnät som en av stadens entrégator, den har ett brett och odefinierat gaturum med landsvägskaraktär, i synnerhet öster om cirkulationsplatsen vid Norra Kringelvägen. Väster om cirkulationsplatsen har Stobyvägen mer karaktär av stadsgata och är delvis trädkantad.

Läreda öst är ett storskaligt område med industriell karaktär med insprängd natur och ett glest, storskaligt gatunät. Här ligger ett antal större industrier samt stadens fjärrvärmeverk. I

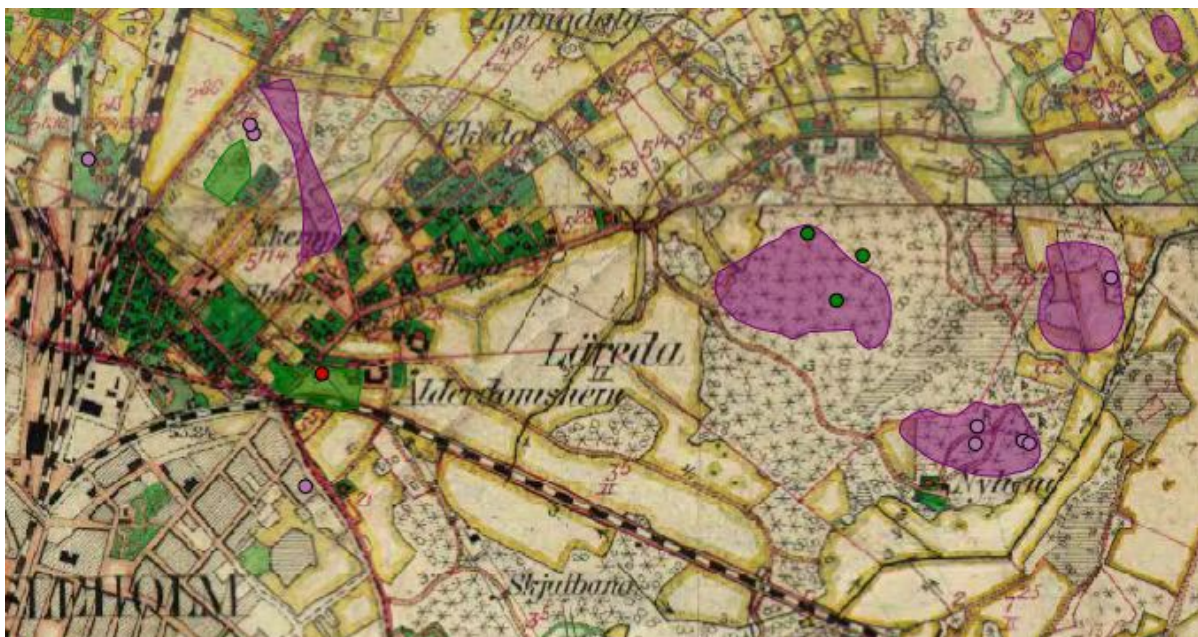
anslutning till Belevägen och fjärrvärmeverket finns ett större naturområde, delvis på mark som tidigare använts som avfallsdeponi. I den östra delen finns en skjutbana. Området avgränsas i öster av väg 21 och 23.

Läreda väst är ett område med blandad funktion. Utöver ett flertal industriella verksamheter finns här även ett stort handelsområde för dagligvaruhandel och volymhandel. Här finns även en gymnasieskola, Jacobsskolan. Största delen av marken är ianspråktagen och hårdgjord, med några få gröna inslag.

Läreda norr består av villabebyggelse och mindre verksamheter av icke störande karaktär. Naturområdet i söder är utan stora ekologiska värden, men har stor betydelse för området ur ett rekreativt perspektiv och som skyddszon mot verksamhetsområdet.

I Laredas södra och centrala del löper ett industrispår. Spåret används bland annat för transport av gasol.

Gång och cykelpassagen under Skånebanan, som är viktig för att koppla ihop Läreda och området söder om Skånebanan, bevaras och utvecklas. Våtmarken i Laredas östra del, norr om skjutbanan, bedöms inte vara lämplig för rekreation, men fyller en viktig funktion ur andra aspekter, bland annat för att ta hand om dagvattnet från områdets hårdgjorda ytor.

Figur 120 Utsnitt ur Häradsekonomska kartan från 1928

Historia

Här har det bott människor för väldigt länge sedan, fornfynd på platsen visar att här har funnits tidiga bosättningar. Bytomten på platsen för Jakobsskolan är belagd från 1466. Då vägen mot Markaryd passerade nära och även marknadsplatsen fanns i närheten är det troligt att Laredas västra delar varit bebodda länge.

Häradsekonomska kartan från 1928 visar att ett ålderdomshem troligen fanns nära platsen för dagens Jakobsskola.

I modern tid var större delen av Läreda skog och jordbruksmark innan marken bebyggdes. Området avsattes för verksamheter under sent 40-tal eller tidigt 50-tal. Runt 1940 var visst markarbete gjort – förberedelser för Jakobskolan – marken österut var fortfarande obebyggd. Områdets äldsta delar är de längst västerut och längs industrispåret – det var här det började. År 1960 är Jakobskolan byggd, närmsta granne är ett lantbruk. I norr – längs Stobyvägen – finns ett långsmalt koloniområde och en del verksamheter har etablerats i området. Kringelvägen och Industrigatan finns (delvis). Men till allra största delen är området fortfarande åker och skog.

Under 50- och 60-talen (in på 70-talet) byggs ett mindre villaområde i norra Läreda, söder om gamla Stobyvägen. Här finns ett antal enbostadshus av varierande ålder. 1975 har ytterligare verksamheter etablerats, huvudsakligen i Läredas södra del längs Kristianstadbanan. I och med att väg 21 byggts om under 1990-talet är nuvarande avgränsningar för Läreda verksamhetsområde på plats och etableringen av verksamheter fortsätter österut – de flesta av de idag befintliga verksamheterna är nu på plats.

Idag pågår fortfarande etableringar, men trots det är stora ytor fortfarande obebyggda samtidigt som vissa områden avsätts för annan verksamhet, till exempel friluftsliv och regnvattenhantering (våtmarker mm).

Karaktär

Stort, omväxlande, vissa delar sjuder av liv, andra är helt tomma på verksamhet och folk. Området är kuperat och det högt placerade värmeverkets skorsten syns vida omkring. Storskaligt med ett stormaskigt vägnät och med till största delen stora hallbyggnader med blandade verksamheter. Allt från relativt tung industri till kontor och sällanköpshandel.

De två mindre områdena med bostadsbebyggelse längs Stobyvägen består av villor från senare delen av 1900-talet, från 40-talet och framåt.

Figur 121 Lärada verksamhetsområde

Värdeomdöme

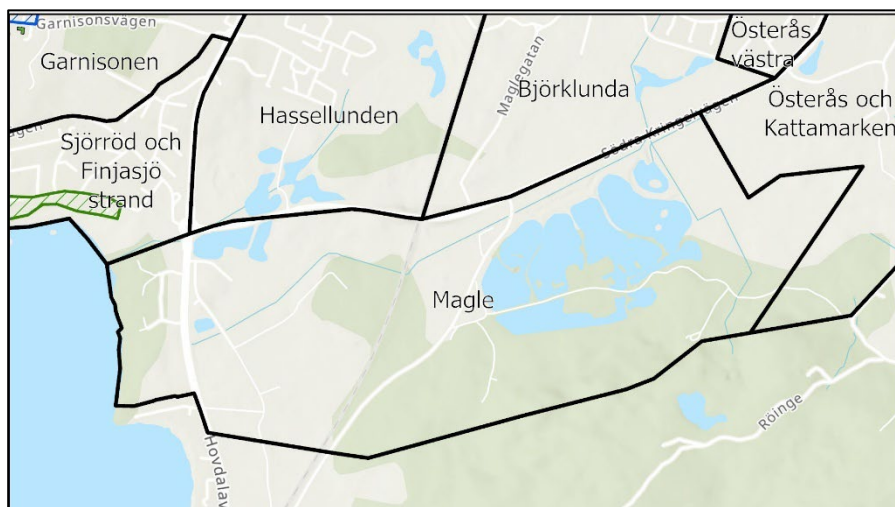
Läreda verksamhetsområde är mycket stort (ca en fjärdedel av stadens yta), relativt ungt och kulturmiljömässigt svårbedömt. Enskilda byggnader eller anläggningar som idag uppvisar kulturmiljövärden är få, om ens några. Verksamhetsområdet är en tidsmarkör för den utveckling som tog sin början efter andra världskriget med stora, externa anläggningar, transportintensiva och separerade från stadens andra verksamheter – här visar Läreda på Hässleholms utveckling – från verksamheter integrerade i staden till externa etableringar i dess utkanter.

Var varsam med:

I ett område av den här typen är det inte läge för silkesvantar, detta är en miljö som tål mycket utan att tappa sin karaktär.

Viktiga områden och byggnader

Inga enskilda, men områdets karaktär är av antikvariskt intresse så som en tidsmarkör.

Figur 122 Utdrag ur Kulturmiljöplanens digitala karta. Magle.

► Magle

Områdesbeskrivning

Magleområdet består främst av reningsverkets anläggningar men inbegriper även det föreslagna klass 1-området Bokehill, viss bebyggelse samt naturmark. Magle våtmark, en av reningsverkets anläggningar, pekas också ut som ett klass 1-område för höga natur- och rekreativsvärden.

Området genomkorsas i nordsydlig riktning av Södra Stambanan, Hovdalavägen samt Norra Byvägen.

Området avgränsas i norr av Södra Kringelvägen, i öster av Österåsområdet, i söder av naturmark och i väster av Finjasjön. Reningsverkets verksamhetsområde dominerar områdets markanvändning.

Historia

Området har dominerats av jordbruk, men redan innan dammarna anlades var stora delar kärr och sankt. I söder dominerade skogen. Här finns fornfynd i form av två bosättningar nära Bokehill och Finjasjön och även ett område med fossil åkermark, tecken på att området var bebott tidigt.

Karaktär

Området domineras av dammarna, övriga delar är på grund av reningsverket. Här finns även öppet jordbrukslandskap och det sjönära skogsområdet Bokehill. Mot söder gränsar området till Trollberget och vidare Göingeåsen. Här stiger landskapet mot söder samtidigt som slättlandskapet övergår i skog.

Värdeomdöme

Här finns inget som idag behöver hanteras inom ramen för kulturmiljöplanen, dock finns här natur och fornfynd värda att bevara. Magle dammar är en trevlig rekreativ miljö – på reningsverkets villkor!

Var varsam med:

Naturen

Viktiga områden och byggnader

- Fornfynden
- Naturen

Figur 123 Höga natur och rekreativ värden.

Källförteckning

Rapporter

Hässleholms kommun Stadsbyggnadskontoret, Djupadal analys - dokumentation förslag till bevarandebestämmelser, Hässleholm, 2002.

Regionmuseet Kristianstad 2003:39, Regementsområdet Hässleholm - en kulturhistorisk värdering, Kristianstad, 2003.

Regionmuseet Kristianstad, "Paradiset", Hässleholm, Beskrivning och kulturhistorisk värdering, Kristianstad, 2016.

Regionmuseet Kristianstad, Östra begravningsplatsen, vård- och underhållsplan, R2016:16, Kristianstad, 2016

Regionmuseet Kristianstad, Hagaområdet i Hässleholm, kulturhistorisk utredning, R2017:019, Kristianstad, 2017.

Region Skåne. Regional kulturplan för Skåne 2016–2019 (förlängd till och med 2020), Malmö: Region Skånes kulturförvaltning

Tyréns, Hässleholms sjukhusområde, Antikvarisk konsekvensbeskrivning, Malmö 2019.

Tyréns, Hässleholms sjukhusområde, Kulturmiljöunderlag, Malmö 2019.

Övriga publikationer

Arkitekturguide Skåne 1900-talet, Byggförlaget, Stockholm, 2000.

Att leva, uppleva, arbeta och lära i Hässleholms kommun, Hässleholms kommuns översiktsplan 2007, Hässleholms kommun, 2007

Björk, Cecilia, Kallstenius, Per & Reppen, Laila, Så byggdes husen 1880-1980 Arkitektur, konstruktion och material i våra flerbostadshus under 100 år, Stockholm, 1983.

Björk, Cecilia, Nordling, Lars & Reppen, Laila, Så byggdes villan Svensk villaarkitektur från 1890 till 2010, Stockholm, 2009.

Björk, Cecilia & Reppen, Laila, Tidstypiskt Arkitekturdetaljer i flerbostadshus 1880-1980, Stockholm, 2016.

Caldenby, Claes, red., Att bygga ett land, Stockholm, 1998.

Carlsson, Bo, Karlsson, Leif & Carlsson, Per, Bokalyckan 1860-1950, En stadsdel i Hässleholm - från öde mark till villaområde, Hässleholm, 2012.

Cixthenson, Evert, Hässleholm i ord och bild, järnvägshistoria fram till 1930-talet II, Hässleholm, 2002.

Damgren, Jan, Kinell, Wendel och Persson, Thorsten. Hässleholm, Hässleholm: Hässleholms kommuns skolstyrelse, 1974.

Eriksson, Eva, Den moderna stadens födelse Svensk Arkitektur 1890-1920, Stockholm, 1990.

Eriksson, Eva, Den moderna staden tar form Arkitektur och debatt 1910-1935, Stockholm, 2001.

Framtidsplan för Hässleholms stad, Fördjupning av Hässleholms kommuns kommuntäckande översiktsplan, antagen av kommunfullmäktige 2018-06-25, Hässleholms kommun, 2018.

Förslag till byggnadsminnen i Hässleholms kommun, Byggnadsvårdskommittén, Hässleholm, 1979.

Grönquist, Hans, red., P2 50 år i Hässleholm, Hässleholm, 1997.

Grönstrategier för Hässleholms stad och större stationsorter, antagen och reviderad av kommunfullmäktige, 2017-09-25, Hässleholms kommun, 2017.

"Han som byggde den svenska idealstaden" Cederbring, Eddie, Norra Skåne, 2003.

Hässleholm i ord och bild 1, Västra Göinge Hembygdsförening, Hässleholm, 1989.

Karlsson, Torsten & Kvist, Tore, Nästa Hässleholm, Hässleholm, 1983.

Kulturmiljöstrategier för Hässleholms kommun, Hässleholms kommun, 2020.

Linde Bjur, Gunilla & Engström, Krister, Stationshus Järnvägsarkitektur i Sverige, Stockholm 2010.

Lundin, Allan-Sigward, Det var i Hässleholm det hände, Hässleholm, 1963.

Lundin, Allan-Sigward, Vad hände sedan i Hässleholm, Hässleholm, 1989.

Mårtensson, Bo, Hässleholms stadsplaneutveckling, Lund, 1970.

Petersson, Arne, red., T4 1894 - 1994 en minnesbok, Hässleholm, 1993.

Pålsson, Mikael, SJ i Paradiset- berättelserna bakom en epoks gröna kulturarv i järnvägsstaden Hässleholm, Alnarp, 2005.

Reppen, Laila & Vidén, Sonja, Att underhålla bostadsdrömmen Kvaliteter och möjligheter i flerbostadshus från 1961-1975, Stockholm, 2006.

Rudberg, Eva, Sven Markelius, arkitekt, Stockholm, 1989.

Rådberg, Johan, Den svenska trädgårdsstaden, Stockholm, 1994.

Sirelius, Julia, Rosor och rälsar, en fördjupning i de svenska järnvägsparkernas epok, Alnarp, 2018.

Stjernlöf-Lund, Anita, Cyrillus Johansson. Från Askersund till Östersund, Karlstad, 2008.

Tägil, Tomas, De skånska stationssamhällena, Skånsk Järnväg,, Lund, 1990.

Värda att vårda, byggnader och miljöer i Hässleholms kommun, Byggnadsvårdskommittén, Hässleholms kommun, 1986.

Otryckta Källor

Folkheminventeringen, Roger Larssons arbetsmaterial.

Hemsidor

Boverket. PBL Kunskapsbanken, <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/Allmant-om-PBL/teman>

Länsstyrelsen Skåne. Kulturmiljöprogram för Skåne, <https://www.lansstyrelsen.se/skane/besok-och-upptack/kulturmiljoprogram.html#0>

Riksantikvarieämbetet. Definition av kulturarv och kulturmiljö, <https://www.raa.se/kulturarv/definition-av-kulturarv-och-kulturmiljo/>

**Hässleholms
kommun**

Hässleholms kommun • Stadshuset • 281 80 Hässleholm • Tel 0451-26 70 00 • hassleholm.se